

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Vodič o členu 13. Evropske konvencije o ljudskim pravima

Pravo na djelotvorni pravni lijek

Ažurirano 28. februara 2025.

Pripremio Sekretarijat. Ne obavezuje Sud.

Molimo izdavače ili organizacije koji žele da prevedu i/ili da reproduciraju cjelokupni Vodič ili neki njegov dio u obliku štampane ili elektronske publikacije da popune obrazac za kontakt: [zahtjev za reprodukciju ili ponovno objavljivanje prevoda](#) kako bi dobili informacije o postupku davanja dozvole za objavljivanje.

Ako želite da znate na kojim se prevodima Vodiča kroz sudsku praksu trenutno radi, pogledajte spisak [prevoda u pripremi](#).

Ovaj Vodič je izvorno sastavljen na francuskom jeziku. Redovno se ažurira, a posljednje ažuriranje je izvršeno 28. februara 2025. Može podlijegati uredničkoj reviziji.

Vodiči kroz sudsku praksu mogu se preuzeti na adresi <https://ks.echr.coe.int>. Za najnovije podatke o publikacijama pratite nalog Suda na X-u na adresi https://x.com/ECHR_CEDH.

Ovaj prevod je objavljen u dogovoru sa Vijećem Evrope i Evropskim sudom za ljudska prava. Isključivu odgovornost za njega snosi prevodilačka agencija Alkemist d.o.o. © Vijeće Evrope / Evropski sud za ljudska prava, 2025.

Sadržaj

Napomena čitaocima	5
I. Opšta načela	6
A. Značenje člana 13. Konvencije	6
1. Domaća vlast	11
2. Djelotvorni pravni lijek	12
B. Opseg člana 13. Konvencije	18
C. Činjenja pokrivena članom 13. Konvencije	21
1. Činjenja upravne ili izvršne vlasti	21
2. Činjenja zakonodavne vlasti	22
3. Činjenja sudske vlasti	23
4. Činjenja privatnih osoba	23
II. Član 13. Konvencije i druge materijalne odredbe Konvencije i Protokola uz nju	24
A. Član 13. Konvencije u vezi sa ili u smislu člana 2.	24
Navodne povrede prava na život	24
a. Opšta načela	24
i. Temeljne i djelotvorne istrage	25
ii. Naknada	26
iii. Pristup informacijama	26
b. Izdvojeni primjeri	26
B. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 3.	28
1. Zahtjevi o mučenju	28
a. Opšta načela	28
i. Temeljne i djelotvorne istrage	28
ii. Naknada	29
b. Izdvojeni primjeri	29
2. Uslovi u pritvoru	30
a. Opšta načela	30
b. Izdvojeni primjeri	33
3. Azil, protjerivanje i ekstradicija	34
a. Opšta načela	34
b. Izdvojeni primjeri	35
C. Član 13. Konvencije u vezi sa ili u smislu člana 4.	37
D. Član 13. Konvencije u vezi sa ili u smislu člana 5.	38
1. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 5. stav 1.	38
2. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 5. stavovi 4. i 5.	39
E. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 6.	40
1. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 6. stav 1.	40
a. Opšta načela	40
i. Povreda prava na raspravu u razumnom roku	40

ii. Pravni lijekovi radi preventive i radi naknade	41
b. Izdvojeni primjeri	44
2. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 6. stav 2.	46
F. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 7.	46
G. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 8.	47
1. Poštovanje prava na privatni život.....	47
a. Sloboda kretanja	47
b. Profesionalno ponašanje	48
c. Lišenje slobode	48
d. Životna sredina.....	48
e. Nesolventnost	48
f. Pravna služba	49
g. Seksualna orijentacija	49
h. Ugled	49
i. Prebivalište.....	49
j. Spol	49
k. Tajni nadzor i zadržavanje ličnih podataka	50
l. Upotreba i objelodanjivanje ličnih podataka	51
2. Poštovanje porodičnog života.....	51
3. Poštovanje nečijeg doma.....	53
4. Poštovanje prepiske	54
5. Azil i protjerivanje.....	54
H. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 9.	56
I. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 10.....	57
J. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 11.	59
K. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 12.....	60
L. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 34.	61
M. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 1. Protokola br. 1	62
N. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 2. Protokola br. 1	65
O. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 3. Protokola br. 1	66
P. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 2. Protokola br. 4	69
Q. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 4. Protokola br. 4.....	70
R. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 1. Protokola br. 12	71
S. Član 13. Konvencije i član 46.....	72
1. Procedura pilot presude	72
2. Izvršenje presuda	74
Lista citiranih predmeta.....	75

Napomena čitaocima

Ovaj Vodič dio je serije vodiča kroz sudsku praksu koje objavljuje Evropski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu: „Sud”, „Evropski sud” ili „Sud u Strazburu”) kako bi obavijestio pravnike o temeljnim presudama i odlukama koje je Sud u Strazburu donio. U ovom Vodiču analizira se i sažima sudska praksa po članu 13. Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: „Konvencija” ili „Evropska konvencija”). Čitaoci će u ovom vodiču naći ključna načela u datoj oblasti i sve mjerodavne presedane.

Citirana sudska praksa izabrana je među ključnim, važnim i/ili nedavno donijetim presudama i odlukama.*

Presude i odluke Suda ne služe samo da bi se odlučivalo o predmetima koji su pred njega iznijeti nego i da bi se razjasnila, zaštitila i razvila pravila utvrđena Konvencijom, čime se doprinosi tome da države poštuju obaveze koje su preuzele kao strane ugovornice (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. januara 1978, stav 154, Serija A, br. 25 i, nedavno, *Jerónovičs protiv Latvije* [VV], br. 44898/10, stav 109, 5. jula 2016).

Zadatak sistema koji je uspostavljen Konvencijom jeste da u opštem interesu odlučuje o pitanjima javne politike, čime se uzdižu standardi zaštite ljudskih prava i širi sudska praksa u toj oblasti na cijelu zajednicu strana ugovornica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 30078/06, stav 89, ESLJP 2012). Zaista, Sud naglašava ulogu Konvencije kao „konstitutivnog instrumenta evropskog javnog reda” u oblasti ljudskih prava (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [VV], br. 45036/98, stav 156, ESLJP 2005-VI i, nedavno, *N.D. i N.T. protiv Španije* [VV], br. 8675/15 i 8697/15, stav 110, 13. februara 2020).

Protokolom br. 15 uz Konvenciju nedavno je u Preambulu Konvencije dodato načelo supsidijarnosti. Ovo načelo „predviđa zajedničku odgovornost strana ugovornica i Suda” u pogledu zaštite ljudskih prava, pri čemu domaće vlasti i sudovi moraju da tumače i primjenjuju domaće pravo na način kojim se u najvećoj mogućoj mjeri poštuju prava i slobode definisane Konvencijom i Protokolima uz nju (*Grzęda protiv Poljske* [VV], br. 43572/18, stav 324, 15. marta 2022).

Ovaj Vodič sadrži reference za ključne riječi za svaki navedeni član Konvencije i dodatnih protokola uz nju. Pravna pitanja kojima se bavi svaki predmet sažeta su u [Listi ključnih riječi](#), odabranih iz rječnika termina preuzetih (uglavnom) direktno iz teksta Konvencije i njenih protokola.

[Baza podataka HUDOC](#) sudske prakse omogućava pretraživanje po ključnim riječima. Pretraživanje po ključnim riječima omogućava pronalaženje grupa dokumenata sličnog pravnog sadržaja (obrazloženja i zaključci Suda u svakom predmetu rezimiraju se ključnim riječima). Ključne riječi za pojedinačne predmete mogu se pronaći klikom na tag „Case Details” („Detalji predmeta”) u bazi podataka HUDOC. Detaljnije informacije o bazi podataka HUDOC i ključnim riječima možete naći u korisničkom priručniku [HUDOC user manual](#).

* Citirana sudska praksa može biti na jednom ili oba službena jezika (engleski i francuski) Suda i Evropske komisije za ljudska prava. Osim ako nije drugačije naznačeno, sve reference se odnose na presudu o meritumu predmeta koju je donijelo Vijeće Suda. Skraćenica „(odl.)” upućuje na odluku Suda, dok skraćenica „[VV]” označava da je predmet razmatralo Veliko vijeće. Presude Vijeća koje nisu bile pravosnažne u trenutku objavljivanja ovog ažuriranog teksta označene su znakom (*).

I. Opšta načela

Član 13. Konvencije – Pravo na djelotvorni pravni lijek

„Svako čija su prava i slobode, priznata ovom konvencijom, narušena ima pravo na pravni lijek pred nacionalnim vlastima, čak i onda kada su povredu ovih prava i sloboda učinila lica u vršenju svoje službene dužnosti.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Djelotvorni pravni lijek (13) – Nacionalne vlasti (13) – Dokaziva tvrdnja (13)

A. Značenje člana 13. Konvencije

1. Prema članu 1. Konvencije, koji glasi: „Visoke strane ugovornice jamče svim licima pod svojom jurisdikcijom prava i slobode utvrđene u Dijelu I. ove Konvencije”, primarna odgovornost za sprovođenje i izvršenje prava i sloboda zajamčenih Konvencijom stavlja se na domaće vlasti. Mašinerija prigovora Sudu je, stoga, supsidijarna nacionalnim sistemima kojima se štite ljudska prava. Supsidijarna priroda je izražena kroz članove 13. i 35, stav 1. Konvencije¹ (*Cocchiarella protiv Italije* [VV], 2006, stav 38; *Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stav 140). Sudska praksa u vezi s članom 35, st. 1 u pogledu neiscrpljenja domaćih pravnih lijekova je puna konkretnih primjera djelotvornih pravnih lijekova: *Mendrei protiv Mađarske* (odl.), 2018 (ustavni lijek da se ospori valjanost zakona koji direktno utiče na pojedinca); *Saygılı protiv Turske* (odl.), 2017 (građanska tužba za nadoknadu štete u pogledu povrede prava zaštite ugleda pojedinca); *Atanasov i Apostolov protiv Bugarske* (odl.), 2017 (preventivni lijek i lijek obeštećenja radi prigovora na uslove u pritvoru); *Di Sante protiv Italije* (odl.), 2004 (žalba zbog pravne neutemeljenosti radi osporavanja obeštećenja plaćenog za nematerijalnu štetu prema „Pintovom zakonu”).

2. Kao što se može vidjeti iz pripremnih radova (*travaux préparatoires*) u pogledu [Evropske konvencije o ljudskim pravima](#)², cilj člana 13. je da obezbijedi način na koji pojedinci mogu da pribave pomoć na nacionalnom nivou za povrede prava prema Konvenciji prije nego što pokrenu međunarodnu mašineriju podnošenja prigovora Sudu (*Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 152). Dakle, član 13. se načelno bavi prigovorima u pogledu materijalnih povreda odredbi Konvencije. Ovaj član, neposrednim navođenjem obaveze Države da zaštiti ljudska prava prvo i prije svega u okviru svog pravnog sistema, uspostavlja dodatna jamstva za pojedinca da osigura da on ili ona djelotvorno uživaju u takvim pravima (*ibid.*, stav 152).

3. Ako član 13. nije potpuno primijenjen, pojedinci će sistematski biti prinuđeni da se obraćaju Sudu s prigovorima koji bi inače morali biti prvo riješeni na nivou domaćeg pravnog sistema i, uopšteno govoreći, time se otvara mogućnost slabljenja djelotvornog funkcionisanja, kako na domaćem tako i na međunarodnom nivou, sistema zaštite ljudskih prava uspostavljenog Konvencijom (*Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 155). Shodno tome, nepotpuna kontrola postojanja i funkcionisanja domaćih pravnih lijekova bi oslabila i učinila iluzornim jamstva data članom 13, a nije predviđeno da Konvencija jemči teorijska i iluzorna prava, već da prava budu praktična i djelotvorna (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stav 192). Stoga, načelo supsidijarnosti ne znači odricanje od svakog nadzora nad

1. Vidjeti i [Praktični vodič o uslovima prihvatljivosti](#), posebno o neiscrpljenosti domaćih pravnih lijekova.

2. Zbirno izdanje pripremnih radova Evropske konvencije o ljudskim pravima (Collected Edition of the Travaux Préparatoires of the European Convention on Human Rights) vol. II, str. 485 i 490, i vol. III, str. 651.

ishodima dobijenim korištenjem domaćih pravnih lijekova (*Princ Hans-Adam II od Lihtenštajna protiv Njemačke* [VV], 2001, stav 45; *Riccardi Pizzati protiv Italije* [VV], 2006, stav 82).

4. Shodno tome, podnositelj predstavke koji nije iskoristio odgovarajuće i mjerodavne domaće pravne lijekove ne može se osloniti na član 13. ni odvojeno ni u vezi s nekim drugim članom (*Slimani protiv Francuske*, 2004, stavovi 39–42; *Sultan Öner i drugi protiv Turske*, 2006, stav 117).

5. Član 13. osigurava da se svakome čija su prava i slobode prema Konvenciji prekršena odobri djelotvorni pravni lijek pred domaćim vlastima. Riječ „odobri“ („octroi“) se ne pojavljuje u engleskoj verziji teksta člana 13, koja glasi „everyone ... shall have an effective remedy“ („svako ...će imati djelotvoran pravni lijek“).

6. Član 13. stoga zahtijeva domaći pravni lijek pred „nadležnim domaćim vlastima“ koji će omogućiti bavljenje suštinom „dokazive tvrdnje“ prema Konvenciji (*Boyle i Rice protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988, stav 52; *Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990, stav 31; *M.S.S. protiv Belgije i Grčke* [VV], 2011, stav 288; *De Souza Ribeiro protiv Francuske* [VV], 2012, stav 78; *Centar za pravne resurse u ime Valentin-a Câmpeanu-a protiv Rumunije* [VV], 2014, stav 148) i odobravanje odgovarajuće pomoći, iako se Stranama ugovornicama ostavlja polje slobodne procjene u ispunjenju obaveza prema ovoj odredbi (*Vilvarajah i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1991, stav 122; *Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996, stav 145; *Smith i Grady protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1999, stav 135).

7. Međutim, zaštita obezbijeđena članom 13. ne ide toliko daleko da zahtijeva bilo koji konkretni oblik pravnog lijeka, s tim ciljem je stranama ugovornicama ostavljeno to polje slobodne procjene (*Budayeva i drugi protiv Rusije*, 2008, stav 190).

Također, član 13. ne ide tako daleko da zahtijeva da Konvencija bude inkorporirana u domaće pravo (*Smith i Grady protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1999, stav 135). Ali Države su sada sve inkorporirale Konvenciju u svoj domaći pravni poredak; stoga, će sudska praksa Suda biti direktno primjenjiva.

8. Član 13. ne jamči podnositelju predstavke pravo da pribavi krivično procesuiranje i osudu treće strane ili pravo na „privatnu osvetu“ (*Öneryıldız protiv Turske* [VV], 2004, stav 147).

9. Zahtjevi člana 13, i drugih odredbi Konvencije, uzimaju oblik jemstva a ne samo izjave o namjeri ili praktičan dogovor (*Čonka protiv Belgije*, 2002, stav 83; *Gebremedhin [Gaberamadhien] protiv Francuske*, 2007, stav 66; *Singh i drugi protiv Belgije*, 2012, stav 98; *A.C. i drugi protiv Španije*, 2014, stav 95; *Allanazarova protiv Rusije*, 2017, stav 97). To je jedna od posljedica vladavine prava, jedno od ključnih načela demokratskog društva, koje je sastavni dio svakog člana Konvencije.

Dokaziva tvrdnja

10. Član 13. se ne može objektivno tumačiti na način da zahtijeva pravni lijek u domaćem pravu u pogledu svake navodne pritužbe koju pojedinac može imati po Konvenciji, bez obzira koliko neosnovana ta pritužba može biti: **pritužba mora biti „dokaziva“** u smislu Konvencije (*Boyle i Rice protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988, stav 52; *Maurice protiv Francuske* [VV], 2005, stav 106).

11. Članom 13. zajamčena je dostupnost pravnog lijeka na nacionalnom nivou radi sprovođenja suštine prava i sloboda prema Konvenciji u bilo kom obliku u kojem su obezbijeđena po domaćem pravnom poretku (*Rotaru protiv Rumunije* [VV], 2000, stav 67). Član 13. **ne postoji samostalno**; on samo dopunjava druge materijalne odredbe Konvencije i njene protokole (*Zavoloka protiv Latvije*, 2009, stav 35 (a)). On se može primijeniti samo u kombinaciji ili u vezi sa jednim ili više članova Konvencije ili pratećih protokola za koje se tvrdi da su prekršeni. Da bi se pozvao na član 13, podnositelj predstavke mora također imati dokazivu tvrdnju prema nekoj drugoj odredbi Konvencije.

12. Kada podnositelj predstavke preda dokazivu tvrdnju o kršenju prava prema Konvenciji, domaći pravni poredak mora obezbijediti djelotvorni pravni lijek (*Costello-Roberts protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1993, stav 39; *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003, stav 138).

13. **Sud ne smatra da treba da daje apstraktnu definiciju pojma dokazivosti.** Već da mora biti ustanovljeno, u svjetlu konkretnih činjenica i prirode pokrenutog pravnog pitanja ili pokrenutih pitanja, da li je pojedina tvrdnja o prekršaju koji čini osnov prigovora prema članu 13. bila dokaziva i, ako jeste, da li su zahtjevi člana 13. ispunjeni u vezi s tim (*Boyle i Rice protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988, stav 55; *Plattform „Arzte für das Leben“ protiv Austrije*, 1988, stav 27; *Esposito protiv Italije* (odl.), 2007).

14. **Gdje dokazivost pritužbe suštinski nije sporna**, Sud ocjenjuje da je član 13. primjenjiv (*Vilvarajah i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1991, stav 121; *Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996, stav 147).

15. Gdje je Sud ustanovio **kršenje člana** Konvencije ili Protokola kao odgovor na pritužbu za koju se poziva na pravo na domaći pravni lijek prema članu 13, Sud ocjenjuje da je pritužba po članu 13. dokaziva.

U slučaju *Bati i drugi protiv Turske*, 2004. (stav 138), u vezi sa dužinom postupka po pritužbi na zlostavljanje mladih pritvorenika i trudnice u policijskom pritvoru, koji se završio oslobađajućom presudom za počinioca jer je krivično djelo zastarjelo, Sud je ustanovio odgovornost tužene države prema članu 3. usljed upuštanja u postupke mučenja. Pritužbe podnositelja predstavke su, shodno tome, bile „dokazive“ za potrebe člana 13.

U slučaju *Camenzind protiv Švajcarske*, 1997 (stav 53), u vezi s djelotvornošću dostupnog pravnog lijeka za ulaganje prigovora na pretres doma, „dokaziva“ priroda prigovora po članu 8. nije dovedena u pitanje, pošto je Sud ocijenio da je osporeni pretres predstavljao miješanje u prava podnositelja predstavke u pogledu njegovog doma u suprotnosti s tim članom.

16. Kada se podnositelj predstavke oslanja na član 13. zajedno sa drugim članom, bez da je prethodno podnio prigovor prema potonjem članu samostalno, Sud može zauzeti stav da je prigovor ipak dokaziv, imajući u vidu, na primjer, sve činjenice i argumente koje je podnositelj predstavke iznio pred domaće sudove i ponovio Sudu (*Stelian Roșca protiv Rumunije*, 2013, stavovi 93–95); ocjene kako pretkrivične istrage tako i postupajućeg suda o dužini pretkrivične faze (*Hiernaux protiv Belgije*, 2017, stav 44); prepoznavanje od strane domaćih sudova loših uslova u pritvoru koje je podnositelj predstavke pretrpio u zatvorskoj ćeliji (*Barbotin protiv Francuske*, 2020, stav 32).

17. Sud može također **smatrati da je prigovor prima facie dokaziv**. Ovo je bila ocjena u slučajevima vezanim za djelotvornost pravnih lijekova po kojima se žali na dužinu postupka, gdje je Sud prvo odgovorio na prigovor prema članu 13, a zatim na prigovor po članu 6, st. 1. U slučaju *Panju protiv Belgije*, 2014 (stav 52), bez prethodnog suđenja o pitanju da li je ili ne ispunjen zahtjev za razumni vremenski rok, Sud je ustanovio da je prigovor podnositelja predstavke u vezi sa dužinom sudske istrage predstavljao *prima facie* „dokaziv“ prigovor, pošto je pomenuta istraga trajala preko jedanaest godina. Podnositelj predstavke je, stoga, imao pravo na djelotvoran pravni lijek u vezi sa ovim (vidjeti također *Sürmeli protiv Njemačke* [VV], 2006, stav 102, u vezi sa građanskim postupkom koji je trajao više od šesnaest godina; *Valada Matos das Neves protiv Portugala*, 2015, stav 74, u vezi sa građanskim postupkom koji je trajao preko devet godina; *Olivieri i drugi protiv Italije*, 2016, stav 48, u vezi sa upravnim postupkom koji je trajao više od osamnaest godina; *Brudan protiv Rumunije*, 2018, stav 70, u vezi sa krivičnim postupkom koji je trajao više od četrnaest godina).

Sud je odlučio također da je član 13. primjenjiv pošto je podnositelj predstavke imao *prima facie* dokaziv prigovor da iznese pred domaćim sudovima prema članu 3. Konvencije. U slučaju *Yengo protiv Francuske*, 2015 (stav 64), Sud je zasnovao taj zaključak na tumačenju preporuka koje je hitno izdao nezavistan domaći organ za preispitivanje uslova u pritvoru. Sud je ustanovio kršenje člana 13. u vezi sa članom 3. i nije ispitivao pitanje kršenja člana 3. posebno.

18. **Činjenica da je neki prigovor proglašen prihvatljivim može biti indikacija da se može smatrati „dokazivim“.** U slučaju *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003 (stav 137), Sud nije

ustanovio prekršaj člana 8. Konvencije, ali je zauzeo stav da mora da prihvati dokazivu prirodu prigovora po tom članu.

19. Također, **neprihvatljivost prigovora može biti indikacija da je neprimjenjiv član 13. ili da nije prekršen**. U slučaju *Boyle i Rice protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988 (stav 54), Sud je ustanovio da na osnovu običnog značenja riječi, teško može da se zamisli kako „očigledno neosnovana” tvrdnja može ipak da bude „dokaziva” i *obrnuto*. Odbijanje slučaja kao „očigledno neosnovanog” znači u osnovi da ne postoji ni privid opravdanog prigovora protiv tužene države (vidjeti također *Airey protiv Irske*, 1979, stav 18; *Gökçe i Demirel protiv Turske*, 2006, stavovi 69–70).

U slučaju *Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990 (stav 33), Sud je naveo da, da bi se odgovorilo na pitanje da li su materijalne tvrdnje „dokazive”, konkretne činjenice i priroda pravnog pitanja moraju da se ispituju u odnosu na odluke Komisije o prihvatljivosti i obrazloženja sadržana u njima. Međutim, tvrdnja nije nužno ocijenjena kao dokaziva jer, prije odbijanja istog kao neprihvatljivog, Komisija ga je pažljivo razmotrila kao i činjenice na kojima je zasnovan (vidjeti također *Boyle i Rice protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988, stavovi 68–76. i 79–83; *Plattform „Ärzte für das Leben protiv Austrije”*, 1988, stavovi 28–39). Sud je, stoga, bio nadležan da uzme u obzir sva činjenična i pravna pitanja koja su nastala u kontekstu prigovora po članu 13. na koji se propisno poziva, uključujući i „dokazivost” svake materijalne tvrdnje. I iako to nije bilo odlučujuće, odluka Komisije o prihvatljivosti osnovnih prigovora je dala, u svom dijapozitivu i u obrazloženju, korisne indikacije o dokazivosti istih za potrebe člana 13.

U slučaju *Walter protiv Italije* (odl.), 2006, osnovni prigovori su proglašeni neprihvatljivim kao očigledno neosnovano i s obzirom na to da nije postojao ni privid opravdane pritužbe protiv tužene države. Član 13. nije bio primjenjiv i ovaj dio predstavke je bio neusklađen *ratione materiae* s odredbama Konvencije.

U slučaju *Al-Shari i drugi protiv Italije* (odl.), 2005, razmatranja o činjeničnim elementima koja su dovela do toga da Sud odbije prigovore podnositelja predstavke prema materijalnoj odredbi na koju se oslanja navela su Sud na zaključak da, prema članu 13, nema dokazivog prigovora. Shodno tome, član 13. nije bio primjenjiv i ovaj dio predstavke je bio neprihvatljiv kao očigledno neosnovan.

U slučaju *Kiril Zlatkov Nikolov protiv Francuske*, 2016 (stavovi 71–72) Sud je ustanovio da prigovor, koji je proglašen neprihvatljivim jer nije pretrpljena značajna šteta u smislu člana 35, st. 3 (b) Konvencije, čak i ako se čini da nije očigledno neosnovan, nije „dokaziv” u smislu sudske prakse po članu 13 (vidjeti također *Kudlička protiv Češke Republike* (odl.), 2015). Proisteklo je da je član 13. neprimjenjiv i taj dio predstavke je bio očigledno neosnovan.

20. **Ustanoviti povredu druge odredbe Konvencije nije preduslov za primjenu člana 13.** (*Camenzind protiv Švajcarske*, 1997, stav 53; *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003, stavovi 130, 137. i 142; *Nuri Kurt protiv Turske*, 2005 stav 117; *Ratushna protiv Ukrajine*, 2010, stav 85). Bez obzira na jezik, **član 13. može da se uzme u obzir i bez da postoji povreda neke druge odredbe** – jednog od takozvanih materijalnih članova – Konvencije (*Klass i drugi protiv Njemačke*, 1978, stav 64). Osoba ne može da ustanovi povredu pred „domaćim vlastima” ako nije prethodno mogla da podnese tom „organu” pritužbu s tim ciljem. Shodno tome, ne može biti preduslov za primjenu člana 13. da Konvencija bude zaista prekršena. Član 13. jamči dostupnost u okviru domaćeg pravnog poretka djelotvoran pravni lijek za ostvarenje prava i sloboda iz Konvencije – i stoga za podnošenje prigovora na nemogućnost da se ostvare ta prava i slobode (*Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1986, stav 205). Stoga čak i ako Sud nije našao povredu neke odredbe, prigovor može biti „dokaziv” za potrebe člana 13 (*Valsamis protiv Grčke*, 1996, stav 47; *Ratushna protiv Ukrajine*, 2010, stav 85).

U slučaju *D.M. protiv Grčke*, 2017 (stav 43), iako Sud nije ustanovio da je prekršen član 3. Konvencije u materijalnom smislu, imajući u vidu uslove pritvora podnositelja predstavke, nije našao da je podnositeljev prigovor u vezi s tim *prima facie* nedokaziva. Sud je došao do ovog zaključka tek nakon

što je ispitao osnovanost slučaja. Prigovor podnositelja predstavke je, shodno tome, ocijenio kao dokazive za potrebe člana 13.

U slučaju *Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunije* [VV], 2019 (stav 219), prigovor prema članu 2. Konvencije je proglašen prihvatljivim. Iako Sud nije ustanovio povredu te odredbe, ipak je smatrao da je prigovor koji je podnio podnositelj prema članu 2. otvorio ozbiljna pitanja činjenica i zakona koja zahtijevaju ispitivanje po meritumu. Sud je, stoga, ustanovio da je prigovor o kom je riječ bio „dokaziv” za potrebe člana 13 Konvencije.

U slučaju *Zavoloka protiv Latvije*, 2009 (stavovi 38–39), sama činjenica da Sud nije našao nikakvu povredu člana 2. Konvencije posmatranog zasebno nije samo po sebi lišilo prigovor „dokazive” prirode za potrebe člana 13. Međutim, uzimajući u obzir mjerodavne okolnosti slučaja, Sud je zauzeo stav da nisu iznijeti nikakvi dokazivi navodi o povredi člana 2. u pogledu pravnog zadovoljenja za štetu koju je pretrpio podnositelj predstavke po osnovu smrti svoje kćerke u saobraćajnoj nesreći koju je izazvala treća strana (vidjeti također *Younger protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2003, u vezi sa samoubistvom u zatvoru). Sud je stoga utvrdio da nije došlo do povrede člana 13. u vezi s članom 2.

21. Razmatranja u pogledu činjenica koje su dovele da Sud odbaci podnositeljeve prigovore prema materijalnim odredbama mogu ga navesti na zaključak, prema članu 13, da prigovori nisu dokazivi (*Al-Shari i drugi protiv Italije* (odl.), 2005; *Walter protiv Italije* (odl.), 2006). Član 13, stoga, neće biti primjenjiv.

U slučaju, *Halford protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1997 (stavovi 69–70), Sud nije ustanovio povredu člana 8. u pogledu telefonskih poziva koje je podnositeljica obavila na svom kućnom telefonu. I dokazi koje je podnijela podnositeljica o objektivnoj vjerovatnoći da su na nju primijenjene neke mjere praćenja protivno članu 8. nisu bili dovoljni da se ustanovi „dokaziva” tvrdnja u smislu člana 13. Proisteklo je da nije bilo kršenja člana 13. u vezi s prigovorom podnositeljice vezano za njen kućni telefon.

U slučaju *Çağan protiv Turske*, 2004 (stav 80), Sud je ocijenio da nije bilo povrede članova 3. i 8. Konvencije ni člana 1. Protokola br. 1, pošto nema dovoljnog činjeničnog osnova za prigovor podnositeljice da su njen dom i imovinu uništile sigurnosne snage. Nakon sveobuhvatnog ispitivanja činjenica, Sud je ustanovio da prigovor nije dokaziv za potrebe člana 13. s obzirom na to da podnositeljica nije uspjela da izgradi osnov prima facie slučaja nedoličnog ponašanja snaga bezbjednosti.

U slučaju *Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010 (stavovi 101–102), Sud je, uzevši u obzir konkretne okolnosti i dostupne dokaze, ustanovio da, pošto povrede člana 8. i člana 1. Protokola br. 1 nisu iznijete, član 13. nije primjenjiv u odsustvu dokazivog prigovora.

22. Da bi se ustanovilo da je prigovor „dokaziv” za potrebe člana 13. Sud se može pozvati na ili razmatranje koje ga je navelo da zaključi da nema povrede druge odredbe (*Halford protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1997, stav 68; *Hüsniye Tekin protiv Turske*, 2005, stav 55; *Ruska konzervativna stranka preduzetnika i drugi protiv Rusije*, 2007, stav 90; *Galanopoulos protiv Grčke*, 2013, stav 49), ocjenu na osnovu izvedenih dokaza da ne otkrivaju ni privid povrede (*Söylemez protiv Turske*, 2006, stav 112; *nasuprot Boyle i Rice protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988, stav 52; *Kaya protiv Turske*, 1998, stav 107; *Yaşa protiv Turske*, 1998, stav 113), ili ne njegovu neprimjenjivost (*Athanassoglou i drugi protiv Švajcarske* [VV], 2000, stav 59).

U slučaju *Ruska konzervativna stranka preduzetnika i drugi protiv Rusije*, 2007 (stav 90), s obzirom na to da treća strana nije imala dokaziv prigovor na povredu svog prava glasa i da Sud nije našao nikakvu povredu člana 3. Protokola br. 1, član 13. nije primjenjiv u pogledu tog podnositelja.

U slučaju *Athanassoglou i drugi protiv Švajcarske* [VV], 2000 (stav 59), u kontekstu prigovora o nedostatku u domaćem pravu sudskog pravnog lijeka da se ospori odluka, veza između odluke i prava prema Konvenciji koja je prepoznata u domaćem pravu i na koju se poziva podnositelj je suviše slaba

i udaljena da bi povukla primjenu člana 6, stav 1. Konvencije. Razlozi za takvu ocjenu su također doveli do zaključka, na osnovu udaljenosti, da podnositelj nije iznio dokazivu tvrdnju o povredi člana 2. ili člana 8. Konvencije i, shodno tome, nema prava na pravni lijek prema članu 13. Ukratko, član 13. bio je neprimjenjiv. Slično, u slučaju *Balmer-Schafroth i drugi protiv Švajcarske*, 1997. (stav 42) Sud je došao do istog zaključka u pogledu člana 13. nakon što je ustanovio da je član 6. neprimjenjiv.

23. Sud može također proglasiti prihvatljivim one predstavke čiji se prigovor tiče samo člana 13 (*Chizzotti protiv Italije* (odl.), 2005). Štaviše, Sud odlučuje o primjenjivosti člana 13. i postojanju dokazivog prigovora prema članu 1. Protokola br. 1 analogijom s drugim slučajem (*Chizzotti protiv Italije*, 2006, stavovi 39–40).

1. Domaća vlast

24. Član 13. zahtijeva da kada pojedinac uvjerljivo smatra za sebe da mu je naškodila neka mjera koja je navodno u suprotnosti s Konvencijom, on treba da **ima pravni lijek pred domaćim „vlastima“** kako bi se o njegovom zahtjevu i odlučivalo i, ako je prikladno, kako bi dobio pravno zadovoljenje (*Klass i drugi protiv Njemačke*, 1978, stav 64; *Silver i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1983, stav 113; *Leander protiv Švedske*, 1987, stav 77 (a)).

25. U skladu sa *travaux préparatoires* u pogledu Evropske konvencije o ljudskim pravima³, domaća vlast pred kojom će pravni lijek biti djelotvoran može biti **sudsko i nesudsko tijelo**.

26. Sud može **ocijeniti da je pravni lijek pred sudskom vlašću ključan**. U slučaju *Ramirez Sanchez protiv Francuske* [VV], 2006 (stavovi 165–166), imajući u vidu ozbiljne posljedice po zatvorenika usljed produženog boravka u samici, Sud je našao povredu člana 13. Konvencije u vezi sa članom 3, pošto prema domaćem pravu nije bilo djelotvornog pravnog lijeka pred sudskim tijelom kojim se može osporiti procesna usaglašenost ili suština i, samim tim, osnov, odluke da se produži boravak u samici za osuđenog teroristu tokom vremenskog perioda od osam godina.

27. Nasuprot tome, sud može također uzeti u obzir da **nema potrebe da odlučuje da li je djelotvorno pravno zadovoljenje nužno zahtijevalo sudski postupak**, čak i ako je istina da pravni lijek na sudu obezbjeđuje jaka jamstva nezavisnosti, dostupnost žrtvi i porodici, i sprovodivosti presude u skladu sa zahtjevima člana 13. (*Klass i drugi protiv Njemačke*, 1978, stav 67; *T.P. i K.M. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stav 109; *Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stav 110).

U slučaju *Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001 (stavovi 110–111), Sud nije smatrao da je prikladno donositi ocjene da li je samo sudski postupak mogao da obezbijedi djelotvorno pravno zadovoljenje u pogledu propusta lokalnih vlasti da zbrinu djecu koja su zlostavljana od strane svojih roditelja. Međutim, Sud jeste prepoznao da podnositeljima nisu bila dostupna odgovarajuća sredstva za pribavljanje odluke o njihovim navodima da je lokalna vlast propustila da ih zaštiti od nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili mogućnost da pribave izvršivu presudu o obeštećenju za štetu koju su pretrpjeli. Shodno tome, nije im obezbijeđen djelotvoran pravni lijek protivno članu 13. Konvencije.

28. **„Vlast“ koja se spominje u članu 13. ne mora u svim slučajevima biti sudska vlast** u strogom smislu ili sud u smislu članova 6, stav 1. i 5, stav 4. Konvencije (*Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1975, stav 33; *Klass i drugi protiv Njemačke*, 1978, stav 67; *Rotaru protiv Rumunije* [VV], 2000, stav 69; *Driza protiv Albanije*, 2007, stav 116).

Domaća vlast može biti kvazi-sudsko tijelo kao što je ombudsman (*Leander protiv Švedske*, 1987), upravna vlast kao što je ministar u vladi (*Boyle i Rice protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988), ili politička vlast kao što je komisija u parlamentu (*Klass i drugi protiv Njemačke*, 1978).

3. Zbirno izdanje pripremnih radova Evropske konvencije o ljudskim pravima (Collected Edition of the Travaux Préparatoires of the European Convention on Human Rights) i vol. II, str. 485 i 490, i vol. III, str. 651.

29. Međutim, **ovlaštenja vlasti i procesni zaštitni mehanizmi** koje takva vlast obezbjeđuje se uzimaju u obzir prilikom određivanja da li je pravni lijek djelotvoran (*Klass i drugi protiv Njemačke*, 1978, stav 67; *Silver i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1983, stav 113 (b); *Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 157; *Mugemangango protiv Belgije* [VV], 2020, stav 67). Sud će provjeriti **da li je nesudska „vlast” nezavisna** (*Leander protiv Švedske*, 1987, stav 77 b) i 81; *Khan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2000, stavovi 44–47) i da li su **podnositelju obezbijeđeni procesni zaštitni mehanizmi** (*Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996, stavovi 152–154; *De Souza Ribeiro protiv Francuske* [VV], 2012, stav 79; *Allanazarova protiv Rusije*, 2017, stav 93).

U slučaju *Khan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2000 (stavovi 45–47), upućivanje prigovora policijskom organu za žalbe, radi istrage ponašanja policijskih službenika, ostavljeno je na diskreciju načelnika policije. Štaviše, državni sekretar je odigrao važnu ulogu u postavljanju, nagrađivanju i, u nekim slučajevima, otpuštanju članova policijskog organa za žalbe. Stoga, sistem istrage prigovora nije ispunjavao osnovni standard nezavisnosti koji je potreban da bi se obezbijedila dovoljna zaštita protiv zloupotrebe položaja i na taj način obezbijedio djelotvoran pravni lijek prema članu 13.

30. **Nesudsko tijelo mora obično imati ovlaštenje da donese pravno obavezujuću odluku.** U vezi s pravnim lijekovima za prigovor na nadzor prepiske zatvorenika, ovo nije bio slučaj, na primjer, sa Odborom za posjete koji nije mogao da sprovede zaključke ili da odgovori na podneske pojedinaca koji nisu u zatvoru; ili komesar u Vladi, koji nije imao ovlaštenje da donese obavezujuću odluku kojom se odobrava pravno zadovoljenje (*Silver i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1983, stavovi 114–115). Isti zaključci donijeti su po pitanju ombudsmana i vrhovnog sudije u kontekstu pravnog lijeka dostupnog pojedincu u vezi sa sistemom tajnih sigurnosnih provjera, uprkos njihovom ovlaštenju da pokrenu krivične ili disciplinske postupke (*Leander protiv Švedske*, 1987, stav 82; *Segerstedt-Wiberg i drugi protiv Švedske*, 2006, stav 118).

U slučaju *Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996 (stav 154), Sud je ustanovio manjkavosti u nesudskom postupku pred savjetodavnim vijećem koje je ispitivalo nalog za deportaciju lica osumnjičenog za terorizam, pošto podnositelj nije imao pravo, *inter alia*, na pravno zastupanje, vijeće nije imalo ovlaštenje da donese odluku i njegov savjet ministru unutrašnjih poslova nije bio obavezujuć i nije otkriven. U takvim okolnostima, nije se moglo smatrati da je savjetodavno vijeće ponudilo dovoljne procesne zaštitne mehanizme za potrebe člana 13.

Komisija koja ima samo savjetodavna ovlaštenja ne može se smatrati djelotvornim pravnim lijekom. U slučaju *Zazanis protiv Grčke*, 2004 (stav 47), ovlaštenja komisije o kojoj je riječ, na koju se može pozvati u uslovima definisanim predsjedničkom uredbom, su čisto savjetodavna. Stoga, bilo kakve ocjene u pogledu neizvršivosti presude Vrhovnog upravnog suda od strane izvršne vlasti nisu obavezujuće po potonje.

31. **Vlast koja preispituje ne može biti politički organ koji je izdao sporno uputstvo**, inače bi takva vlast bila sudija u sopstvenom predmetu. To bi bio slučaj s nadležnim ministrom, ako se bavi prigovorom na valjanost Uredbe ili Uputstva prema kojima je mjera kontrole nad prepiskom sprovedena, jer se on ne može smatrati da ima dovoljno nezavisno stanovište da bi se zadovoljili zahtjevi člana 13 (*Silver i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1983, stav 116). Pozicija, međutim, bi bila drugačija da je podnositelj pritužbe naveo da je osporena mjera dovela do pogrešne primjene jedne od tih direktiva.

2. Djelotvorni pravni lijek

32. **Da bi bio djelotvoran, pravni lijek mora imati sposobnost da neposredno ispravi osporenu situaciju** (*Pine Valley Developments Ltd i drugi protiv Irske*, Odluka Komisije, 1989; vidjeti također *Opseg člana 13. Konvencije* u ovom Vodiču).

33. **Stranama ugovornicama se ostavlja određena diskrecija** (ili polje slobodne procjene) u pogledu načina na koji obezbjeđuju potreban pravni lijek i poštuju svoje obaveze prema članu 13. Konvencije

(*Kaya protiv Turske*, 1998, stav 106). Ni član 13. ni Konvencija načelno ne navode Stranama ugovornicama bilo koji određeni način za obezbjeđivanje djelotvornog sprovođenja bilo koje odredbe Konvencije u okviru njihovog domaćeg prava (*Silver i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1983, stav 113; *Council of Civil Service Unions i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije, 1987). Ali priroda prava koja su u pitanju ima uticaja na vrstu pravnog lijeka koji se očekuje da Država obezbijedi prema članu 13. (*Budayeva i drugi protiv Rusije*, 2008, stav 191). Vidjeti također [Opseg člana 13. Konvencije](#) i [član 13. Konvencije i druge materijalne odredbe Konvencije i Protokola uz nju](#) u ovom Vodiču.

34. Domaće vlasti koje odlučuju o slučaju moraju ispitati meritum prigovora prema Konvenciji (*Smith i Grady protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1999, stav 138; *Peck protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2003, stavovi 105–106; *Hasan i Chaush protiv Bugarske* [VV], 2000, stav 100; *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003, stav 141; *Glas Nadezhda EOOD i Elenkov protiv Bugarske*, 2007, stav 69; *Boychev i drugi protiv Bugarske*, 2011, stav 56). Stoga, **djelotvornost pravnog lijeka se ocjenjuje u odnosu na svaki prigovor.**

Pravni lijek mora sadržati meritum pritužbe kako ga je predao podnositelj. Ako vlast ili sud o kojima je riječ preformulišu prigovor ili ne uzmu u obzir ključne elemente navoda o povredi Konvencije, pravni lijek je nedovoljan (*Glas Nadezhda EOOD i Elenkov protiv Bugarske*, 2007, stav 69).

U slučaju *Hasan i Chaush protiv Bugarske* [VV], 2000 (stav 100), Vrhovni sud je odbio da ispita meritum žalbe prema članu 9. Konvencije, gdje se navodi miješanje Države u internu organizaciju vjerske zajednice, ocjenjujući da je Vijeće ministara uživalo neograničeno diskreciono ovlaštenje za odlučivanje da li da registruje osnivanje i vođstvo određene vjeroispovijesti. On je prosto donio odluku o formalnom pitanju da li je Dekret kojim se navode promjene vođstva i osniva muslimanska zajednica izdalo nadležno tijelo. Žalba Vrhovnom sudu protiv Dekreta nije, stoga, ocijenjena kao djelotvorni pravni lijek.

U slučaju *Crkva besarabijske mitropolije i drugi protiv Moldavije*, 2001 (stav 138), Vrhovni sud pravde nije odgovorio na glavne pritužbe podnositelja, naime njihovu želju da se udruže i ispovijedaju svoju vjeru zajedno s crkvom koja je odvojena od mitropolijske crkve Moldavije i da imaju pravo na pristupanje sudu radi odbrane svojih prava i zaštite svojih sredstava, s obzirom da sve vjeroispovijesti koje priznaje država uživaju pravnu zaštitu. Shodno tome, kako nije prepoznata od strane države, Crkva besarabijske mitropolije nije imala prava koja bi mogla da ostvari pred Vrhovnim sudom pravde.

Vidjeti u istom smislu *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003, stav 141, i *Glas Nadezhda EOOD i Elenkov protiv Bugarske*, 2007, stavovi 68–70.

35. Djelotvornost pravnog lijeka se ocjenjuje in concreto (*Colozza i Rubinat protiv Italije*, Odluka Komisije, 1982, str. 146–147). Da bi se osporila presuda koja je donijeta protiv njega, podnositelj je pokušao da uloži žalbu – prima facie van roka – koja bi mu omogućila da se žali da postupak *in absentia* nije bio usklađen sa članom 6. Konvencije. Žalba je proglašena neprihvatljivom od strane suda koji odlučuje po žalbi. Međutim, na žalbu na pravnu neutemeljenost, kasacioni sud je ipak ispitao pritužbu i zaključio da je podnositelj ispravno osuđen *in absentia*. Stoga je podnositelj imao djelotvorni pravni lijek.

36. Zahtjevi člana 6. mogu biti mjerodavni za ocjenu djelotvornosti pravnog lijeka za potrebe člana 13. Konvencije. Kao opšte pravilo, osnovni kriterij pravičnosti, koji podrazumijeva ravnopravnost stranaka, je konstitutivni element djelotvornog pravnog lijeka. Pravni lijek se ne može smatrati djelotvornim ako nisu obezbijeđeni uslovi kojima se omogućava podnositelju da se ospori odluka koja ograničava njegova ili njena prava prema Konvenciji (*Csüllög protiv Mađarske*, 2011, stav 46).

37. Izraz „djelotvorno” znači da pravni lijek mora biti dovoljan i pristupačan, ispunjavajući obavezu neodlaganja (*Paulino Tomás protiv Portugala* (odl.), 2003; *Čelik i Imret protiv Turske*, 2004, stav 59). Pravni lijek mora da omogući da pojedinac preda prigovor o navodnoj povredi Konvencije.

38. **Prekomjerno ograničavajući zahtjevi** mogu učiniti pravni lijek nedjelotvornim. U slučaju *Camenzind protiv Švajcarske*, 1997 (stav 54), u vezi sa djelotvornošću pravnog lijeka kojim se podnosi prigovor na pretres doma prema članu 8. Konvencije, samo osobe koje su još uvijek bile pogođene, barem djelimično, osporenim odlukom su imale *locus standi* da podnesu prigovor Odjeljenju za tužbe Saveznog suda, koji ih je shodno tome proglasio neprihvatljivim do prigovora podnositelja vezan za pretres jer je mjera prestala ili podnositelj nije više bio pogođen njome. Stoga, iako je sud razmotrio pritužbu u onoj mjeri u kojoj se odnosila na prisluškivanje i snimanje telefonskih razgovora, pravni lijek nije mogao biti nazvan „djelotvornim” u smislu člana 13.

39. Pravni lijekovi **moraju biti dostupni osobi o kojoj je riječ**.

U slučaju *Petkov i drugi protiv Bugarske*, 2009 (stav 82), kandidati na parlamentarnim izborima mogli su da ospore rezultate izbora pred Ustavnim sudom, ali samo kroz ograničenu kategoriju osoba ili tijela koja su imala pravo da upute to pitanje sudu.

Međutim, Sud je također našao da pravni lijek nije bio nedjelotvoran samo zato što nije bio neposredno dostupan osobi o kojoj je riječ, s obzirom na to da je potonja imala mogućnost zakonskog kolektivnog sistema rješavanja sporova pred arbitražnim sudom kroz predstavnika akcionara, a Sud je ocijenio da ovaj sistem nije u suprotnosti sa zahtjevima člana 6, st. 1. Konvencije, koji su stroži nego zahtjevi člana 13 (*Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1986, stav 207).

U slučajevima u koje su uključeni maloljetnici, pravni zastupnik mora imati mogućnost da pokrene postupak u njihovo ime. U slučaju *Margareta i Roger Andersson protiv Švedske*, 1992 (stav 101), majka nije spriječena da ospori, u ime svog dvanaestogodišnjeg djeteta, ograničenja u ugovoru između nje i njenog sina.

40. Domaći pravni lijek mora nuditi **minimalna jamstva neodlaganja** (*Kadiķis protiv Latvije (br. 2)*, 2006, stav 62). Pravni lijek koji neće uroditi plodom u odgovarajućem vremenskom roku je neadekvatan i nedjelotvoran (*Pine Valley Developments Ltd i drugi protiv Irske*, 1991, stav 47; *Payet protiv Francuske*, 2011, stavovi 131–134).

U slučaju *Kadiķis protiv Latvije (br. 2)*, 2006 (stavovi 62–63), Sud je ustanovio da je došlo do povrede člana 13. Konvencije u vezi sa članom 3. s obzirom na to da je, konkretno, podnositelj bio u zatvoru petnaest dana i nadležna zakonom određena vlast je imala vremenski period od petnaest ili trideset dana da odgovori na podnesak ili prigovor, uz mogućnost da se takva vremenska ograničenja produže u određenim slučajevima.

Vidjeti, u istom duhu, *Wasserman protiv Rusije (br. 2)*, 2008, stavovi 55–58 (preko dvije i po godine da se donese odluka o dužini izvršnog postupka), i *Vidas protiv Hrvatske*, 2008, stav 37 (tri godine i petnaest dana da se donese odluka o dužini građanskog postupka).

Međutim, u slučaju *Kaić i drugi protiv Hrvatske*, 2008 (stav 41), Sud nije isključio mogućnost da može biti slučajeva kada je kašnjenje sa sprovođenjem, ili čak nesprovođenje, odluka Ustavnog suda opravdano, a ne da podrazumijeva povredu člana 13. u vezi s članom 6, st. 1. Međutim, u tom slučaju Vlada nije pokušala da opravda šestomesečno kašnjenje, što je bilo od posebne važnosti s obzirom na činjenicu da je iskazana povreda bila u vezi sa dužinom postupka.

41. Postojanje **pukog ovlaštenja za suspenziju** može biti dovoljno za potrebe člana 13, uzimajući u obzir prirodu štete koja može biti izazvana i specifičnosti slučaja o kom je riječ (*Özgür Radyo-Ses Radyo Televizyon Yayın Yapım Ve Tanıtım A.Ş. protiv Turske (br. 1)*, 2006, stav 94; *nasuprot Jabari protiv Turske*, 2000, stav 50). U slučaju *Özgür Radyo-Ses Radyo Televizyon Yayın Yapım Ve Tanıtım A.Ş. protiv Turske (br. 1)*, 2006 (stav 94), kompanija podnositelja, koja je emitovala radio programe, je dobila zabranu od strane RTÜK, nezavisnog upravnog organa čija je uloga da upravlja aktivnostima radio i TV stanica, nakon što je ustanovljeno kršenje zakona. Sud je zauzeo stav da postojanje puke mogućnosti da se suspenduje sprovođenje mjere može biti dovoljno za usklađenost s članom 13, čak i ako domaći sudovi nisu odobrili zahtjev podnositeljeve kompanije da se odloži izvršenje u tom slučaju.

Isti zaključak je donijet u slučajevima vezanim za protjerivanje i ekstradiciju stranaca koji tvrde da će biti izloženi, u zemlji odredišta, ozbiljnoj i dokazanoj opasnosti od mučenja ili drugog zlostavljanja. U slučaju *Allanazarova protiv Rusije*, 2017 (stavovi 100–115), Sud je našao da je došlo do povrede člana 13. Konvencije u smislu člana 3, pošto žalba protiv ekstradicije prema ruskom zakonu nije imala automatski suspenzivni uticaj ili podrazumijevala strogu kontrolu opasnosti od zlostavljanja u državi, Turkmenistanu, koja je tražila ekstradiciju žene.

42. Post-hoc pravni lijekovi mogu biti dovoljni da budu djelotvorni. U slučaju *M.S. protiv Švedske*, 1997 (stavovi 55–56), bilo je dostupno podnositeljici, čiji se prigovor prema članu 8. Konvencije ticao objelodanjivanja, bez njenog pristanka, povjerljivih ličnih i medicinskih podataka od strane jednog javnog organa drugom, da pokrene krivičan i građanski postupak pred sudovima redovne nadležnosti protiv dotičnog osoblja klinike i da potražuje štetu zbog otkrivanja profesionalne tajne. Imajući u vidu ograničenu prirodu objelodanjivanja i različite zaštitne mehanizme, posebno obavezu službe socijalne zaštite da čuva i održava povjerljivost informacija, različiti *post-hoc* pravni lijekovi su zadovoljili uslove člana 13.

Nasuprot tome, Sud je ustanovio povredu člana 13. Konvencije sagledano zajedno s članom 11. kada je pravni lijek bio dostupan organizatorima u pogledu odluke kojom se odbija da se odobre javni skupovi, tek nakon vremena kada je predviđeno da se održe (i stoga *post-hoc* pravni lijek), nije bio takav da se dobije pravno zadovoljenje za navedeno kršenje Konvencije (*Bączkowski i drugi protiv Poljske*, 2007, stavovi 81–84; *Alekseyev protiv Rusije*, 2010, stav 97–100; *Lashmankin i drugi protiv Rusije*, 2017, stavovi 342–361).

43. Sud mora realistično da sagleda ne samo postojanje formalnih pravnih lijekova u pravnom sistemu Strane ugovornice o kojoj je riječ već i opšti pravni i politički kontekst u kojem se oni koriste kao i lične okolnosti podnositelja (*Akdivar i drugi protiv Turske*, 1996, stav 69), kako su razvijena ova načela prema članu 35, st. 1 Konvencije. U slučaju *A.B. protiv Nizozemske*, 2002 (stav 98), Sud je uzeo u obzir, prvo, nedostatak adekvatnog sprovođenja sudskih naredbi od strane vlasti kako bi se ispravili neprihvatljivi nedostaci u zatvorima, a drugo, nesprovođenje hitnih preporuka Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (na engl. skraćeno CPT). U slučaju *Orhan protiv Turske*, 2002 (stav 392), Sud je imao obzira za situaciju koja je postojala u jugoistočnoj Turskoj u vrijeme dešavanja na koje se podnositelj žali, koja je podrazumijevala nasilne sukobe između snaga bezbjednosti i članova PKK-a. U slučaju *Aydın protiv Turske*, 1997 (stav 107), Sud je ustanovio da je trebalo da Država preduzme posebne mjere predostrožnosti prilikom pregleda žene koja je navela da je silovana u pritvoru od strane državnog službenog lica. Žrtvu je trebalo da pregledaju, uz odgovarajuću osjetljivost, stručno medicinsko osoblje s posebnim kompetencijama u ovoj oblasti i čija nezavisnost nije narušena uputstvima dobijenim od organa krivičnog procesuiranja u pogledu obima pregleda.

Međutim, tužena država nema pravo da koristi politički kontekst kao odbranu za nedovoljan pravni lijek (*Kipar protiv Turske* [VV], 2001, stav 193). Tužena Vlada se izjasnila pred Komisijom da, do elaboracije dogovorenog političkog rješenja s opštim problemom s Kiprom, ne može biti pitanja o pravu izmještenih osoba ili da se vrate svojim kućama i imovini koje su ostavili na Sjevernom Kipru ili da potražuju bilo šta od pokretne imovine povjerene „TRNC” vlastima.

44. Pravni lijek koji se zahtijeva članom 13. mora biti „djelotvoran” i u praksi i po zakonu (*Menteş i drugi protiv Turske*, 1997, stav 89; *İlhan protiv Turske* [VV], 2000, stav 97).

U slučajevima *Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs i Gubi protiv Austrije*, 1994 (stav 53), *Doran protiv Irske*, 2003 (stavovi 68–69), i *Djavit An protiv Turske*, 2003 (stav 73), Vlada nije iznijela nikakve primjere kojim bi pokazala primjenu mogućih pravnih lijekova u sličnom slučaju.

U slučaju *Iovchev protiv Bugarske*, 2006 (stavovi 145–148), sudovi su odbacili podnositeljevu tužbu i odbili obeštećenje isključivo na osnovu toga što nije iznio dovoljne dokaze da je pretrpio nematerijalnu

štetu koja je nastala iz uslova njegovog lišenja slobode. Nije bilo nikakvih indikacija da tužba prema Zakonu o državnoj odgovornosti za odštetu nije mogla načelno da obezbijedi pravni lijek u vezi s ovim.

45. Konkretno, **ostvarivanje prava na pravni lijek ne smije biti neopravdano sputano aktima ili propustima tužene države** (*Aksoy protiv Turske*, 1996, stav 95. *ukratko*; *Aydin protiv Turske*, 1997, stav 103; *Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stav 96). Stoga, nikakvo pitanje ometanja pristupa sudu ne nastaje kada parničar, koga zastupa advokat, slobodno pokrene postupak pred sudom, podnese svoje podneske i uloži žalbu protiv odluka suda kako smatra za prikladno (*Matos e Silva, Lda., i drugi protiv Portugala*, 1996, stav 64).

Obaveza Država prema članu 13. podrazumijeva dužnost da se osigura da nadležna vlast sprovede pravni lijek kada je isti odobren (uporedite član 2, stav 3 (c) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima⁴). Bilo bi nezamislivo ako bi član 13. obezbijedio pravo na pravni lijek, i obezbijedio da isti bude djelotvoran, ali ne i jemčio sprovođenje uspješno korištenih pravnih lijekova. Podržavanje suprotnog bi dovelo do situacija koje su neusklađene sa načelom vladavine prava koje su se Strane ugovornice obavezale da poštuju kada su ratifikovale Konvenciju (*Kenedi protiv Mađarske*, 2006, stav 47; *Kaić i drugi protiv Hrvatske*, 2008, stav 40).

46. Da bi pravilo iscrpljivanja funkcionisalo, djelotvorni pravni lijek mora postojati na dan podnošenja predstavke Sudu (*Stoica protiv Rumunije*, 2008, stav 104). Međutim, ovo pravilo podliježe izuzecima koji mogu biti opravdani konkretnim okolnostima svakog slučaja (*Baumann protiv Francuske*, 2001, stav 47). Sud prihvata da je ovo bio slučaj kada je na nacionalnom nivou uveden novi zakon, specijalno osmišljen da se obezbijedi direktno pravno zadovoljenje za povrede ključnih procesnih prava, sa retroaktivnim efektom, čime se okončava sistemski problem koji je postojao u domaćem pravnom sistemu prije njegovog usvajanja (*Charzyński protiv Poljske* (odl.), 2005, stavovi 40–41; *İçyer protiv Turske* (odl.), 2006, stavovi 83–84; *Ismayilov protiv Azerbejdžana*, 2008, stav 38).

47. Djelotvornost mora biti uspostavljena **u odnosu na mjerodavan period**, pošto naknadni razvoj sudske prakse neće biti dovoljan (*Khider protiv Francuske*, 2009, stavovi 142–145).

U slučaju *Ramirez Sanchez protiv Francuske* [VV], 2006 (stavovi 165–166), novi pravni lijek koji proističe od promjene u sudskoj praksi nije imao retroaktivan efekat i nije mogao uticati na položaj podnositelja predstavke; te se nije mogao smatrati djelotvornim. Sud je shodno tome ustanovio povredu člana 13. u vezi s članom 3, na osnovu nedostatka pravnog lijeka u domaćem pravu koji bi omogućio podnositelju predstavke da ospori odluke da mu se produži boravak u samici.

Sud je ustanovio da ne mora **da ispituje pravne lijekove koji nisu postojali u mjerodavnom trenutku ili nisu bili primjenjivi na činjenice slučaja**. Kako je Sud ponovio u slučaju *Peck protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2003 (stav 102), njegov zadatak nije da preispita relevantni zakon ili praksu u apstraktnom smislu već da se, bez zanemarivanja opšteg konteksta, ograniči na ispitivanje problema nastalih u slučaju koji je pred njim (vidjeti također *Amann protiv Švajcarske* [VV], 2000, stav 88) i posebno, uzimajući u obzir samo one pravne lijekove koji su na neki način mjerodavni za podnositelja predstavke (vidjeti također *N. protiv Švedske*, Odluka Komisije, 1986; *Stewart-Brady protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije, 1997).

48. **Jedna pravosnažna sudska odluka**, koliko god bila sveobuhvatna u svom obrazloženju – štaviše, donijeta od strane prvostepenog organa – nije dovoljna da uvjeri Sud da je djelotvoran pravni lijek bio dostupan u teoriji i praksi (*Sürmeli protiv Njemačke* [VV], 2006, stav 113; *Abramiuc protiv Rumunije*, 2009, stav 128). Odsustvo dalje sudske prakse ukazuje da postoji neizvjesnost pravnog lijeka u praktičnom smislu (*Horvat protiv Hrvatske*, 2001, stav 44). Stoga u slučaju *Martins Castro i Alves Correia de Castro protiv Portugala*, 2008 (stavovi 56–57), Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 6, st. 1, s obzirom na to da se postupak da se utvrdi odgovornost Države koja nije ugovornica ne

4. Ova odredba Pakta obavezuje Države potpisnice da „obezbijede da nadležna vlast sprovede takve pravne lijekove kada su odobreni”.

može smatrati „djelotvornim” pravnim lijekom dok sudska praksa koja proističe od Vrhovnog ustavnog suda nije konsolidovana u portugalskom pravnom sistemu, kroz harmonizaciju odstupanja u sudskoj praksi koja su se mogla uočiti u vrijeme presude.

49. Sud može ipak ispitati djelotvornost pravnog lijeka **prije nego što praksa domaćih sudova može biti ustanovljena** (*Slaviček protiv Hrvatske* (odl.), 2002; *Nogolica protiv Hrvatske* (odl.), 2002). Nedostatak ustanovljene sudske prakse ne mora biti odlučujući. U slučaju *Charzyński protiv Poljske* (odl.), 2005 (stav 41), u vrijeme kada je zakon iz 2004. stupio na snagu, dugoročna praksa domaćih sudova nije mogla još biti ustanovljena. Međutim, jezik korišten u zakonu iz 2004. jasno ukazuje da je specijalno osmišljen da se bavi pitanjem prekomjerno dugačkih postupaka pred domaćim sudovima. Podnositelj predstavke je stoga morao po članu 35, st. 1. Konvencije da se žali domaćem sudu, prema tom Zakonu, na kršenje prava na suđenje u razumnom vremenskom roku, da zatraži da se postupak sprovede po hitnom postupku i da traži pravičnu naknadu.

50. **„Djelotvornost” pravnog lijeka za potrebe člana 13. ne zavisi od izvjesnosti povoljnog ishoda po podnositelja** (*Švedski sindikat mašinovođa protiv Švedske*, 1976, stav 50; *Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 157; *Costello-Roberts protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1993, stav 40; *Hilal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stav 78).

Riječ „pravni lijek” u kontekstu člana 13. ne znači da je pravni lijek vezan za uspjeh, već prosto dostupan lijek pred nadležnom vlasti radi ispitivanja osnovanosti prigovora (*C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije, 1983). Član 13. jamči dostupnost pravnog lijeka ali ne i uspješan ishod (*R. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije, 1984).

Slabašni izgledi za uspjeh u smislu posebnih okolnosti slučaja ne umanjuju „djelotvornost” pravnog lijeka za potrebe člana 13 (*Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1994, stav 100).

Postojanje pukih sumnji o izgledima za uspjeh konkretnog pravnog lijeka koji nije očigledno uzaludan nije valjan razlog da se taj lijek ne iskoristi (*Akdivar i drugi protiv Turske*, 1996, stav 71; *Krasuski protiv Poljske*, 2005, stavovi 69–73; *Scoppola protiv Italije (br. 2)* [VV], 2009, stav 70; *Vučković i drugi protiv Srbije* (prethodni prigovor) [VV], 2014, stav 74).

Puka činjenica da su sve tvrdnje podnositelja odbačene nije sama po sebi dovoljna da se odredi da li je pravni lijek „djelotvoran” ili ne (*Švedski sindikat mašinovođa protiv Švedske*, 1976, stav 50; *Boyle i Rice protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988, stav 67; *Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs i Gubi protiv Austrije*, 1994, stav 55; *Amann protiv Švajcarske* [VV], 2000, stav 89). Stoga u slučaju *Amann protiv Švajcarske* [VV], 2000 (stavovi 89–90), Sud nije ustanovio povredu člana 13. u vezi s članom 8, uzimajući u obzir da je pravni lijek bio djelotvoran iako su podnositeljeve tvrdnje odbačene. Savezni sud je imao nadležnost da odlučuje o tim pritužbama i propisno ih je ispitao.

51. Kontekst u kojem je došlo do navodne povrede – ili kategorije povreda – **pošto zaštite koje pruža član 13. nisu apsolutne**, može podrazumijevati **neizbježna ograničenja na zamisliv pravni lijek** (*Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 151). Konvenciju treba čitati kao cjelinu i stoga bilo kakvo tumačenje člana 13. mora biti u harmoniji sa logikom teksta. U takvim okolnostima član 13. se ne posmatra kao neprimjenjiv, već zahtjev za „djelotvorni pravni lijek” znači lijek koji je djelotvoran koliko je to moguće imajući u vidu ograničen opseg za zaštitu svojstven tom kontekstu (*Klass i drugi protiv Njemačke*, 1978, stavovi 68–69). Vidjeti u istom duhu, *Leander protiv Švedske*, 1987, stavovi 78–79; vidjeti također dio ovog Vodiča o članu 13. Konvencije zajedno sa ili u duhu člana 8 (**Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života – Tajno praćenje i zadržavanje ličnih podataka**).

52. **Opseg sudske kontrole od strane domaćeg suda mora biti dovoljan** da se jamči zaštita prema članu 13. Nedovoljna ovlaštenja sudskog preispitivanja koje vrše sudovi može podrazumijevati povredu člana 13 (*Smith i Grady protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1999, stavovi 136–139; *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003, stavovi 141–142).

U slučaju *Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1989 (stavovi 121–124), i *Vilvarajah i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1991 (stavovi 123–127), Sud je ustanovio da je sudske preispitivanje bilo djelotvoran pravni lijek za pritužbu podnositelja, zaključujući da nije bilo povrede člana 13. Konvencije u vezi sa članom 3. Sudovi u Ujedinjenom Kraljevstvu su mogli da preispitaju razumnost odluke o ekstradiciji ili protjerivanju u smislu vrste faktora na koje se podnositelj predstavke oslanjao pred institucijama Konvencije u kontekstu člana 3.

53. Također, **zbir pravnih lijekova koje pruža domaće pravo može ispuniti zahtjeve člana 13, čak i kada pojedinačni pravni lijek sam ne zadovoljava te zahtjeve** (*Silver i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1983, stav 113 (c); *Leander protiv Švedske*, 1987, stav 77 (c); *Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996, stav 145; *Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 157; *De Souza Ribeiro protiv Francuske* [VV], 2012, stav 79).

U slučaju *Brincat i drugi protiv Malte*, 2014 (stav 64), Sud je istakao da je ponekad ustanovio, pod određenim uslovima, da je zbir lijekova dovoljan za potrebe člana 13. zajedno s članom 2. i 3 (vidjeti također *Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], 2011, stav 338). Koncept se načelno odnosi na niz pravnih lijekova koji mogu da se iskoriste jedan za drugim ili istovremeno i koji omogućavaju različite aspekte pravnog zadovoljenja, kao što građanski pravni lijek obezbjeđuje obeštećenje dok krivični postupak služi za potrebe zadovoljenja procesnog aspekta članova 2. i 3 (*ibid.*, stav 337).

U slučaju *Sürmeli protiv Njemačke* [VV], 2006 (stavovi 102–116), u vezi sa dužinom sudske postupka, Sud nije odlučivao o djelotvornosti četiri pravna lijeka u zbiru, s obzirom na to da Vlada nije ni tvrdila ni pokazala da bi kombinacija dva ili više njih zadovoljila zahtjeve člana 13.

54. Pravni lijekovi možda nisu djelotvorni kada **postoji sumnja u pogledu koji sudovi – građanski, krivični, upravni ili drugi – imaju nadležnost** da ispitaju pritužbu, i nema djelotvornog mehanizma ili mehanizma koji se mogu u kratkom roku iskoristiti za potrebe rješavanja takve neizvjesnosti. U slučaju *Mosendz protiv Ukrajine*, 2013 (stavovi 122–125), podnositeljica predstavke je pokrenula građansku tužbu protiv Ministarstva unutrašnjih poslova potraživajući obeštećenje za štetu u pogledu zlostavljanja i smrti njenog sina tokom služenja obaveznog vojnog roka. U skladu s uputstvima lokalnih sudova koji su odbili da pokrenu građanski postupak, ona je predala svoju tužbu prema pravilima upravnog postupka. Iako je prvostepeni sud dozvolio njenu tužbu, apelacioni sud je opovrgao presudu na osnovu procesne manjkavosti, smatrajući da je slučaj potpao pod nadležnost građanskih a ne upravnih sudova, a ovu odluku je podržavao najviši sud više od pet godina nakon što je podnositeljica podnijela svoju tužbu. Posljedica toga bila je da je tužba za odštetu podnositeljice ostala bez preispitivanja i odbijen joj je djelotvorni domaći pravni lijek, što je povreda člana 13, u pogledu pritužbi prema članu 2. i 3. Konvencije.

55. Kada se podnositelj oslanja na argument da je postojeći domaći pravni lijek nedjelotvoran, **odgovornost je Vlade da iznese dokaze o sprovođenju i praktičnoj djelotvornosti pravnog lijeka** koji je predložila, u posebnim okolnostima slučaja, pružajući mjerodavne primjere sudske prakse domaćih sudova ili ukazujući na odluke upravnih vlasti u sličnom slučaju (*Efstathiou protiv Grčke*, 1996, stav 49; *Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 159; *Segerstedt-Wiberg i drugi protiv Švedske*, 2006, stav 120; *Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012, stav 110; *Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012, stav 219). Sud će razmotriti da li je dati pravni lijek stekao dovoljan stepen izvjesnosti u svom sprovođenju (*Čonka protiv Belgije*, 2002, stav 83; *Krasuski protiv Poljske*, 2005, stav 68). Vlada mora pokazati djelotvornost svih pravnih lijekova na koje se oslanja, ukoliko to ne uradi, Sud može ustanoviti povredu člana 13 (*Wille protiv Lihtenštajna* [VV], 1999, stavovi 74–78; *Yarashonen protiv Turske*, 2014, stavovi 64–66) ili odbiti da odlučuje o tom pitanju.

B. Opseg člana 13. Konvencije

56. Opseg ili stepen polja djelovanja obaveze prema članu 13. **će varirati na osnovu prirode pritužbe** prema Konvenciji (*Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996, stavovi 150–151; *Aksoy protiv Turske*, 1996, stav 95; *Aydin protiv Turske*, 1997, stav 103; *Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001,

stav 108; *Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stav 96) **prirode prava na koje se oslanja** prema Konvenciji (*Hasan i Chaush protiv Bugarske* [VV], 2000, stav 98).

57. Da bi bio djelotvoran, pravni lijek mora imati sposobnost da neposredno pruži pravno zadovoljenje osporene situacije (*Pine Valley Developments Ltd i drugi protiv Irske*, Odluka Komisije, 1989). Način predavanja pritužbi će se smatrati „djelotvornim” ako je mogao da spriječi nastanak ili trajanje navodne povrede ili ako je mogao da podnositelju predstavke pruži adekvatno pravno zadovoljenje za bilo kakvu povredu koja je već nastala (*Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 158; *Ramirez Sanchez protiv Francuske* [VV], 2006, stav 160). Stoga, uspješan ishod djelotvornog pravnog lijeka mogao bi, na primjer, u zavisnosti od slučaja, biti poništenje, opoziv ili izmjena akta kojim se krši Konvencija, istraga, reparacija ili sankcije nametnute osobi koja je odgovorna za takav akt. Vidjeti također dio ovog Vodiča o članu 13. Konvencije i druge materijalne odredbe Konvencije i Protokole uz nju.

Gdje se radi o dokazivom kršenju jednog ili više prava prema Konvenciji, žrtvi treba da bude dostupan mehanizam da se utvrdi bilo kakva odgovornost Državnog službenog lica ili tijela za takvo kršenje. Dalje, u prikladnim slučajevima, naknada za materijalnu i nematerijalnu štetu koja proističe iz takvog prekršaja treba načelno da bude dostupna u sklopu raspona pravnog zadovoljenja (*T.P. i K.M. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stav 107).

58. Sud usvaja **stroži pristup** pojmu „djelotvoran pravni lijek” u sledećim situacijama:

- Gdje je ugroženo pravo koje je toliko osnovno kao što je **pravo na život** (član 2. Konvencije) ili **zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja** (član 3. Konvencije), pojam djelotvornog pravnog lijeka za potrebe člana 13. podrazumijeva, bez umanjivanja bilo kog pravnog lijeka dostupnog prema domaćem sistemu, uz isplatu naknade gdje je prikladno, i temeljnu i djelotvornu istragu koja ima sposobnost da dovede do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih i koja uključuje i djelotvoran pristup istražnom postupku za podnositelja pritužbe (*Kaya protiv Turske*, 1998, stav 107; *Yaşa protiv Turske*, 1998, stav 114).
- Isto se primjenjuje i kada je ugroženo **pravo na zakonito hapšenje ili lišenje slobode** (član 5. Konvencije), a srodnik je propisno podnio pritužbu da je njegov ili njen sin priveden a zatim nestao, odnosno nestala, posle hapšenja (*Kurt protiv Turske*, 1998, stav 140).

Vidjeti također delove ovog Vodiča o članu 13. Konvencije zajedno sa ili u smislu [člana 2.](#), [člana 3.](#) i [člana 5, stav 1.](#)

Ali Sud takođe pravi razliku između stepena djelotvornosti pravnih lijekova potrebnih u vezi sa **kršenjem materijalnih prava od strane Države ili njenih predstavnika (negativne obaveze) i kršenja usljed nečinjenja, odnosno kada Država ne zaštiti pojedinca od postupaka trećih strana** (pozitivne obaveze) (*Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stav 109; *Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stav 129). U slučaju *Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002 (stav 97), Sud je istakao da u predmetima gdje se radi o navodnom nečinjenju vlasti u smislu zaštite osoba od postupaka drugih, član 13. možda neće uvijek zahtijevati da vlasti preuzmu odgovornost za istragu tvrdnji. Međutim, žrtvi ili njenoj porodici treba da bude dostupan mehanizam da se utvrdi bilo kakva odgovornost Državnog službenog lica ili tijela za činjenja ili nečinjenja koja podrazumijevaju kršenje njihovih prava prema Konvenciji. Dalje, treba načelno da je dostupna naknada za materijalnu i nematerijalnu štetu koja proističe iz prekršaja.

Vidjeti delove ovog Vodiča o članu 13. Konvencije zajedno sa ili u smislu [člana 2.](#) i [člana 3.](#)

59. Pritužba podnositelja kojom se tvrdi da bi ga vraćanje u drugu državu izložilo postupanju koje je zabranjeno prema članovima 2, 3. i 8. Konvencije zahtijeva nezavisnu i strogu kontrolu (*Jabari protiv Turske*, 2000, stav 50) i posebnu ažurnost (*Bati i drugi protiv Turske*, 2004, stav 136). Štaviše, da bi pravni lijek bio djelotvoran mora biti praćen automatskim dejstvom suspenzije mjera protjerivanja u slučajevima kada se podnositelj žali na opasnost prema članovima 2. ili 3 (*Gebremedhin [Gaberamadhien] protiv Francuske*, 2007, stav 66; *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije* [VV], 2012, stav 200). Ovaj zahtjev za automatsko dejstvo suspenzije je takođe potvrđen u pogledu pritužbi prema članu 4. Protokola br. 4 (*Čonka protiv Belgije*, 2002, stavovi 81–83; *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije* [VV], 2012, stav 206). Vidjeti delove ovog Vodiča o članu 13. Konvencije zajedno sa ili u smislu [člana 3 \(azil i protjerivanje\)](#), [člana 8 \(protjerivanje\)](#) i [člana 4. Protokola br. 4.](#)

60. Sud prepoznaje dvije vrste djelotvornog pravnog lijeka, naime, lijek radi prevencije i lijek radi naknade, kojima se može prigovoriti na djelotvornost pravnih lijekova u vezi s tvrdnjama o lošim uslovima u pritvoru prema članu 3. Konvencije, dužini postupka prema članu 6, stav 1 Konvencije i slučajevima posebne prirode u kojima su visoki ulozi gdje je dužina postupka jasno odlučujuća za podnositeljev porodični život prema članu 8. Konvencije. Stoga, na primjer, sredstva dostupna podnositelju prema domaćem pravu za ulaganje žalbe na dužinu postupka prema članu 6, stav 1 biće „djelotvorna” u okviru člana 13. ako se mogu upotrijebiti bilo da se ubrza odluka suda koja se bavi slučajem ili da se pruži parničaru odgovarajuće pravno zadovoljenje za kašnjenja koja su već nastala (*Krasuski protiv Poljske*, 2005, stav 66). Vidjeti također delove ovog Vodiča o članu 13. Konvencije zajedno sa ili u smislu člana 3: [Uslovi u pritvoru \(opšta načela\)](#), [Pravni lijek radi prevencije](#) i [Pravni lijek radi naknade](#); član 6, stav 1 (preventivni i pravni lijekovi naknade); i član 8 (poštovanje prava na porodični život).

61. U slučajevima gdje vlasti, kroz namjerna činjenja ili nečinjenja, spriječe parlamentarnog kandidata od učestvovanja u izborima, prekršaj člana 3. Protokola br. 1 se ne može ispraviti samo kroz dodjelu naknade (*Petkov i drugi protiv Bugarske*, 2009, stav 79). Vidjeti delove ovog Vodiča o članu 13. Konvencije zajedno sa ili u smislu člana 3, Protokola br. 1.

62. Djelotvornost pravnog lijeka može biti ograničena u pogledu kvalifikovanih prava kao što je pravo na slobodu vjeroispovijesti (*Hasan i Chaush protiv Bugarske* [VV], 2000, stavovi 98–99). Vidjeti također delove ovog Vodiča o članu 13. Konvencije zajedno sa ili u smislu člana 9.

Isto se primjenjuje i na sprovođenje mjera praćenja. Vidjeti također i pasus 51 ovog Vodiča, i dio o članu 13. Konvencije zajedno sa ili u smislu člana 8 (Poštovanje privatnog života – Tajno praćenje i zadržavanje ličnih podataka).

63. **Opseg člana 13. može se preklapati s opsegom neke druge odredbe Konvencije** kojom se jemči određeni pravni lijek.

U slučajevima lišenja slobode, gdje je u pitanju povreda člana 5, stav 1 Konvencije, član 5, stavovi 4 i 5 Konvencije predstavljaju *lex specialis* u odnosu na uopštenije zahtjeve člana 13 (*Tsirlis i Kouloumpas protiv Grčke*, 1997, stav 73; *Nikolova protiv Bugarske* [VV], 1999, stav 69; *Dimitrov protiv Bugarske* (odl.), 2006). Manje strogi zahtjevi člana 13. biće stoga apsorbovani tim putem. Shodno tome, da bi odlučio da li je podnositelj bila u obavezi da iskoristi određeni domaći pravni lijek u pogledu svoje pritužbe prema članu 5, stav 1 Konvencije, Sud mora ocijeniti djelotvornost pravnog lijeka sa stanovišta člana 5, stavova 4. i 5 (*Ruslan Yakovenko protiv Ukrajine*, 2015, stav 30). Ako Sud ustanovi povredu Konvencije u smislu *lex specialis*, nema pravnog interesa za preispitivanje *lex generalis* člana 13 (*De Wilde, Ooms i Versyp protiv Belgije*, 1971, stav 95; *Khadisov i Tsechoyev protiv Rusije*, 2009, stav 162). Vidjeti također delove ovog Vodiča o članu 13. Konvencije zajedno sa ili u smislu člana 5, stavovi 4 i 5.

Isto načelo se primjenjuje i prema članu 1. Protokola br. 7, kojim se strancima obezbjeđuje pravo na žalbu u pogledu odluke o njihovom protjerivanju.

Štaviše, član 6, stav 1 Konvencije, kojim se jemči *inter alia* pravo na pristup sudu, pruža strože zaštitne mehanizme od onih kod djelotvornog pravnog lijeka prema članu 13. Shodno tome, zaštitni mehanizmi prema članu 6, stav 1, koji se primjenjuju na građanska prava i obaveze i na krivične optužbe, potpuno apsorbuju član 13 (*Airey protiv Irske*, 1979, stav 35; *C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije, 1983). Međutim, ne postoji preklapanje i stoga nema apsorbovanja kada je navodna povreda Konvencije koju pojedinac traži da iznese pred „domaću vlast” povreda prava na suđenje u razumnom roku, suprotno članu 6, stav 1 (*Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 147). Vidjeti također delove ovog Vodiča o članu 13. Konvencije zajedno sa ili u smislu člana 6, stav 1.

64. **Kada je povrede prava prema Konvenciji praćena nedostatkom djelotvornog pravnog lijeka**, Sud može odlučiti da nema potrebe da ispita istu situaciju prema članu 13 (*Hokkanen protiv Finske*, 1994, stav 74; *McDonnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2014, stav 90). U slučaju *X. i Y. protiv Nizozemske*, 1985 (stav 36), nedostatak dovoljnog pravnog lijeka je bio jedan od faktora koji su naveli Sud da ustanovi povredu člana 8 Konvencije. Stoga nije bilo potrebe da se isto pitanje ispituje u smislu člana 13.

C. Činjenja pokrivena članom 13. Konvencije

65. Opseg člana 13. obuhvata sva činjenja u pogledu kojih može postojati pravni lijek prema domaćem pravu.

1. Činjenja upravne ili izvršne vlasti

66. Načelno, sva činjenja upravne vlasti (vlade) ili izvršne vlasti spadaju u opseg člana 13 (*Al-Nashif protiv Bugarske*, 2002, stav 137). Sam član navodi da obuhvata povredu Konvencije koju su učinila lica u vršenju svoje službene dužnosti (*Wille protiv Lihtenštajna* [VV], 1999, stavovi 76–78).

2. Činjenja zakonodavne vlasti

67. U pogledu činjenja zakonodavne vlasti, **član 13. ne ide toliko daleko da jamči pravni lijek koji omogućava da zakoni Strane ugovornice budu osporeni pred domaćim vlastima na osnovu toga što su u suprotnosti sa Konvencijom** (*The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (br. 2), 1991, stav 61; *Costello-Roberts protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1993, stav 40; *A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stavovi 112–113; *Vrhovno vjersko veće Muslimanske zajednice protiv Bugarske*, 2004, stav 107; *Maurice protiv Francuske* [VV], 2005, stav 107; *Paksas protiv Litvanije* [VV], 2011, stav 114) ili u suprotnosti sa ekvivalentnim domaćim pravnim normama (*James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1986, stav 85). Sud može stoga odbaciti dio pritužbe koji nije usklađen *ratione materiae* sa Konvencijom (*Saccoccia protiv Austrije* (odl.), 2007) ili može da ustanovi da nema povrede člana 13 (*Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2005). Slično, član 13. dozvoljava da **opšta politika kao takva** bude osporena (*Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003, stav 138).

Međutim, prema Komisiji, ovo načelo **se ne primjenjuje na pravila o imigraciji** (*Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1985, stav 92). Nakon ispitivanja svih dostupnih pravnih lijekova, Sud je ustanovio povredu člana 13. u odsustvu djelotvornih pravnih lijekova za pritužbe po članovima 3, 8. i 14. Konvencije.

68. **Iz člana 13. se ne može izvesti da mora da postoji pravni lijek protiv zakonodavstva kao takvog za koje se smatra da nije usklađeno s Konvencijom.** Takav lijek bi u praksi doveo do nekog sudskog preispitivanja zakonodavstva jer svako drugo preispitivanje – načelno dovoljno za član 13. koji zahtijeva samo „pravni lijek pred nacionalnim vlastima” – bi teško moglo biti djelotvorno u vezi sa zakonodavstvom (*Young, James i Webster protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Izvještaj Komisije, 1979, stav 177). U slučaju *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2002 (stav 113), Sud je naveo da se **član 13. ne može tumačiti kao da zahtijeva pravni lijek protiv stanja domaćeg prava**, inače bi Sud nametao Strani ugovornici zahtjev da inkorporira Konvenciju (vidjeti također *James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1986, stav 85).

U oblasti pritužbi na zakonodavstvo, Sud je ustanovio da ne treba da ispita pitanja tumačenja u vezi sa obavezama prema članu 13 (*Boyle i Rice protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988, stav 87), ili da član 13. nije primjenjiv (*Gustafsson protiv Švedske*, 1996, stav 70), ili da nije bilo nikakve povrede člana 13. (*Maurice protiv Francuske* [VV], 2005, stav 107; *Tsonyo Tsonev protiv Bugarske*, 2009, stav 48).

69. **Član 13. ne jamči djelotvoran pravni lijek u pogledu ustavnih odredbi** (*Johnston i drugi protiv Irske*, Izvještaj Komisije, 1995, str. 32–33; *Paksas protiv Litvanije* [VV], 2011, stav 114).

3. Činjenja sudske vlasti

70. U vezi s činjenjem sudske vlasti, član 13:

- ne nameće postojanje različitih nivoa nadležnosti (*Müller protiv Austrije*, Odluka Komisije, 1974);
- ne jamči pravo na žalbu, pri čemu je ovo prepoznato samo članom 2. Protokola br. 7 u ograničenom broju slučajeva (*Pizzetti protiv Italije*, Izvještaj Komisije, 1991, stav 41), niti pravo na drugostepenu nadležnost (*Z. i E. protiv Austrije*, Odluka Komisije, 1986; *Kopczynski protiv Poljske*, Odluka Komisije, 1998; *Cseplová protiv Slovačke* (odl.), 2002); i
- ne jamči pravo na žaljenje Ustavnom sudu uz prava koja su već dostupna pred sudovima redovne nadležnosti (*Altun protiv Njemačke*, Odluka Komisije, 1983).

71. **Puka činjenica da presuda donijeta od strane najvišeg sudskog tijela** ne podleže daljem sudskom preispitivanju nije sama po sebi kršenje člana 13. niti predstavlja dokazivu pritužbu prema Konvenciji (*Tregubenko protiv Ukrajine* (odl.), 2003; *Sitkov protiv Rusije* (odl.), 2004; *Yuriy Romanov protiv Rusije*, 2005, stav 55). Gdje osporeno činjenje potiče od najvišeg domaćeg suda ili vlasti, primena člana 13. je prećutno ograničena jer on ne zahtijeva bilo kakav dalji žalbeni pravni lijek (*Crociani i drugi protiv Italije*, Odluka Komisije, 1980, str. 150 i 183, u vezi s Ustavnim sudom; *Verein Alternatives Lokalradio Bern i Verein Radio Dreyeckland Basel protiv Švajcarske*, Odluka Komisije, 1986, u vezi sa Saveznim sudom, najvišom upravnom vlašću; *Times Newspapers Ltd i Andrew Neil protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Izvještaj Komisije, 1991, stav 60, u vezi sa Domom lordova). U slučaju *Wendenburg i drugi protiv Njemačke* (odl.), 2003, nedostatak pravnog lijeka u pogledu odluke Ustavnog suda, koja je proglasila odredbu neusaglašenom s Osnovnim zakonom nije dovedena u pitanje prema članu 13, i taj dio predstavke je proglašen neprihvatljivim kao očigledno neosnovan.

72. Shodno tome, odredbe Konvencije ne mogu da se tumače kao obavezujuće po Države da oforme tijela za nadzor sudske ili domaće pravne službe (*Pizzetti protiv Italije*, Izvještaj Komisije, 1991, stav 41). Član 13. stoga nije primjenjiv u slučajevima gdje je navodna povreda Konvencije činjenje sudske vlasti.

Kao opšte pravilo, član 13. nije primjenjiv gdje je do navodne povrede Konvencije došlo **u kontekstu sudskog postupka**, osim gdje je povreda koju pojedinac želi da iznese pred sud povreda prava na suđenje u razumnom roku, što se kosi s članom 6, stav 1 (*Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 147). Stoga član 13. ne može da se čita kao da zahtijeva pružanje djelotvornog pravnog lijeka koji bi omogućio pojedincu da se žali na nedostatak pristupa sudu u domaćem pravu kako je obezbijeđeno članom 6, stav 1 (*ibid.*, stav 151; *Yassar Hussain protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2006, stav 26). Vidjeti također delove ovog Vodiča o članu 13. Konvencije zajedno sa ili u smislu **člana 6, stav 1**.

Sud je takođe ustanovio povredu člana 13. Konvencije u smislu člana 6, stav 2 gdje nije bio dostupan pravni lijek podnositelju predstavke pred krivičnim sudom kako bi dobio pravno zadovoljenje za kršenje prava na pretpostavku nevinosti (*Konstas protiv Grčke*, 2011, stavovi 56–57). Vidjeti također dio ovog Vodiča o članu 13. Konvencije zajedno sa ili u smislu **člana 6, stav 2**.

4. Činjenja privatnih osoba

73. U pogledu činjenja privatnih osoba, mora da postoji pravni lijek **gdje Država dijeli odgovornost za takva činjenja ili nije preduzela neophodne mjere u vezi s njima**. Ovo je bio slučaj, na primjer, u kontekstu pravnih lijekova u vezi sa obavezom Države da zaštiti demonstracije koje organizuju pojedinci, naime grupa ljekara koji su vodili kampanju protiv abortusa i pozivali na reformu mjerodavnog austrijskog zakonodavstva (*Plattform "Ärzte für das Leben" protiv Austrije*, 1988, stavovi 34–39) i u vezi s odgovornošću Države za smrt zatvorenika koga je usmrtio mentalno oboljeli zatvorenik s kojim je dijelio ćeliju (*Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stav 101).

II. Član 13. Konvencije i druge materijalne odredbe Konvencije i Protokola uz nju

A. Član 13. Konvencije u vezi sa ili u smislu člana 2.⁵

Član 2 Konvencije – Pravo na život

„1. Pravo na život svakog čovjeka zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namjerno lišen života, osim kod izvršenja smrtne kazne po presudi suda, kojom je proglašen krivim za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

2. Lišenje života nije u suprotnosti sa ovim članom ako proizilazi iz upotrebe sile koja je apsolutno neophodna:

- (a) u odbrani svakog pojedinca od nezakonitog nasilja;
- (b) prilikom zakonitog lišenja slobode ili sprječavanja bjekstva osobe koja je zakonito lišena slobode;
- (c) u akciji preduzetoj, u skladu sa zakonom, radi gušenja nemira ili pobune.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Pozitivne obaveze (2) – Život (2-1)– Djelotvorna istraga (2-1) – Upotreba sile (2-2)

Navodne povrede prava na život

a. Opšta načela

74. Priroda prava koje su vlasti navodno prekršile će uticati na prirodu pravnih lijekova prema članu 13. Imajući u vidu važnost osnovnog prava kao što je pravo na život, pojam djelotvornog pravnog lijeka za potrebe člana 13. podrazumijeva, bez umanjivanja drugih lijekova dostupnih prema domaćem sistemu, uz plaćanje naknade gdje je prikladno, i temeljnu i djelotvornu istragu sposobnu da dovede do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih i uključujući djelotvoran pristup prigovoru na istražni postupak (*Kaya protiv Turske*, 1998, stav 107; *Yaşa protiv Turske*, 1998, stav 114; *Centar za pravne resurse u ime Valentin-a Câmpeanu-a protiv Rumunije* [VV], 2014, stav 149).

75. Preciznije, gdje navodne povrede podrazumijevaju neposrednu odgovornost državnih službenika/državnih agenata, Sud je ustanovio da su zahtjevi člana 13. širi nego procesna obaveza istrage nametnuta Stranama ugovornicama prema članu 2. Konvencije (*Kılıç protiv Turske*, 2000, stav 93; *Orhan protiv Turske*, 2002, stav 384; *Gongadze protiv Ukrajine*, 2005, stav 192; *Tagayeva i drugi protiv Rusije*, 2017, stav 619). U takvim okolnostima, gdje je krivična istraga okolnosti napada bila nedjelotvorna, i gdje je djelotvornost bilo kog drugog pravnog lijeka koji je možda postojao, uključujući građanske pravne lijekove koje predlaže Vlada, bila shodno tome narušena, Sud je ustanovio da Država nije ispunila svoje obaveze prema članu 13. Konvencije (*Isayeva protiv Rusije*, 2005, stav 229).

76. Međutim, pri ispitivanju navodne povrede člana 2. prema njegovom procesnom aspektu za manjkavosti u djelotvornosti istrage, Sud može smatrati da je već ispitao pravno pitanje i da ne treba da ispita pritužbe posebno prema članu 13 (*Makaratzis protiv Grčke* [VV], 2004, stav 86; *Ramsahai i*

5. Vidjeti [Vodič o članu 2. Konvencije](#) (pravo na život).

drugi protiv Nizozemske [VV], 2007, stav 363; *Karandja protiv Bugarske*, 2010, stav 72; *Janowiec i drugi protiv Rusije* (odl.), 2011, stav 124; *Maskhadova i drugi protiv Rusije*, 2013, stav 193; *Tagayeva i drugi protiv Rusije*, 2017, stav 622). U slučaju *Budayeva i drugi protiv Rusije*, 2008 (stav 195), prilikom ocjenjivanja konteksta procesnog aspekta prava na život, Sud se nije bavio samo nedostatkom krivične istrage nakon slučajnih smrti, već i nedostatkom daljih sredstava dostupnih podnositeljima kojima bi obezbijedili pravno zadovoljenje za navodni propust vlasti da ispune svoje pozitivne obaveze. Shodno tome, Sud je smatrao da nije neophodno da ispita ovu pritužbu i prema članu 13. Konvencije u pogledu pritužbe prema članu 2.

i. Temeljne i djelotvorne istrage

77. U slučajevima gdje je Država navodno bila umiješana u nestanak i/ili smrt pojedinaca, član 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 2. nameće obavezu da se sprovedu temeljne i djelotvorne istrage koje imaju sposobnost da dovedu do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih i koje uključuju pristup istražnom postupku za podnositelja pritužbe (*Kaya protiv Turske*, 1998, stav 107–108; *Yaşa protiv Turske*, 1998, stav 114; *Kiliç protiv Turske*, 2000, stavovi 92–93; *Salman protiv Turske* [VV], 2000, stav 109).

78. Međutim, gledano sa stanovišta interesa porodice preminulog i njihovog prava na djelotvoran pravni lijek, ne proizlazi nužno iz gore pomenute sudske prakse da će član 13. biti povrijeđen ako krivična istraga ili ishodno suđenje u konkretnom slučaju ne zadovoljavaju procesne obaveze Države prema članu 2. U četiri slučaja, Sud je ustanovio da član 13. u smislu člana 2. nije prekršen jer su postojeće građanske parnice bile djelotvorni pravni lijekovi za pružanje pravnog zadovoljenja za pucnjavu sa smrtnim ishodom koju su počinili policajci (*Hugh Jordan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stavovi 161–165; *McKerr protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stavovi 172–176; *Kelly i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stavovi 155–159; *Shanaghan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stavovi 136–140).

79. Stoga, propust Države da sprovede temeljnu i djelotvornu istragu u skladu sa svojim procesnim obavezama prema članu 2. neće nužno biti prekršaj člana 13. Ono što je važno, međutim, je uticaj propusta Države da ispoštuje svoje obaveze na porodicu preminulog u smislu pristupa drugim dostupnim i djelotvornim pravnim lijekovima za utvrđivanje odgovornosti od strane državnih službenika/državnih agenata ili tijela u pogledu činjenja ili nečinjenja koja podrazumijevaju kršenje njihovih prava prema članu 2. i, gdje je prikladno, pribavljanje naknade (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004, stav 148; *Budayeva i drugi protiv Rusije*, 2008, stav 191; *Centar za pravne resurse u ime Valentina Câmpeanu-a protiv Rumunije* [VV], 2014, stav 149).

80. U vezi sa smrtonosnim nesretnim slučajevima koji nastanu iz opasnih aktivnosti koje potpadaju pod odgovornost Države, član 2. zahtijeva da vlasti, na vlastitu inicijativu, sprovedu istragu, zadovoljavajući određene minimalne uslove, uzroka gubitka života. Bez takve istrage, pojedinac o kom se radi možda nije u poziciji da iskoristi pravne lijekove koji su mu dostupni za pribavljanje pomoći, s obzirom na to da je znanje koje je neophodno da se rasvijetle činjenice često u rukama službenih lica Države ili vlasti (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004, stav 149; *Budayeva i drugi protiv Rusije*, 2008, stav 192).

81. Gdje je u pitanju navodni propust vlasti da zaštite osobe od činjenja drugih, član 13. ne zahtijeva uvijek da vlasti preuzmu odgovornost za istraživanje tvrdnji. Međutim, žrtvi ili njenoj porodici treba da bude dostupan mehanizam da se utvrdi bilo kakva odgovornost Državnog službenog lica ili tijela za činjenje ili nečinjenje koji podrazumijevaju kršenje njihovih prava prema Konvenciji (*Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁶, 2001, stav 129; *Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stav 97).

6. Povreda člana 13. Konvencije u smislu članova 2. i 3.

ii. Naknada

82. U slučaju kršenja osnovnih prava kao što je pravo na život, član 13. zahtijeva dodjelu naknade gdje je prikladno. Naknada za materijalnu i nematerijalnu štetu koja proističe iz takvog prekršaja treba načelno da bude dostupna u sklopu raspona pravnog zadovoljenja (*Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stav 130; *Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stav 97; *Bubbins protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005, stav 171).

83. Sam Sud će u prikladnim slučajevima dodijeliti pravičnu naknadu, prepoznavajući bol, stres, anksioznost i frustraciju kao nešto što zahtijeva naknadu za nematerijalnu štetu gdje je prikladno (*Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stav 130; *Kontrová protiv Slovačke*, 2007, stav 64; *Poghosyan i Baghdasaryan protiv Armenije*, 2012, stav 46).

84. Blagovremeno plaćanje konačnog iznosa dodijeljenog kao naknade za izazvanu bol biće ključan element pravnog lijeka prema članu 13. za ožalošćenog supružnika ili roditelja (*Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stav 101).

85. Uopšteno, postupci za naknadu štete u domaćim sudovima mogu pružiti djelotvoran pravni lijek u slučajevima navodne nezakonitosti ili nemara javnih vlasti (*CaraHER protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2000; *Hugh Jordan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stav 162; *Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stav 99).

iii. Pristup informacijama

86. Gdje su svi podnositelji predstavljeni dobili naknadu od Države kao žrtve terorističkog napada, Sud pridaje posebnu važnost prema članu 13. njihovom pristupu informacijama i stoga otkrivanju istine za žrtve navodnih povreda, istovremeno osiguravajući pravdu i sprječavajući nekažnjivost počinioca (*Tagayeva i drugi protiv Rusije*, 2017, stav 627).

U slučaju *Tagayeva i drugi protiv Rusije*, 2017 (stavovi 628–632), uz krivičnu istragu terorističkog napada, različiti drugi postupci su se odigrali i parlamentarne komisije su sprovele opširne i detaljne studije događaja. Izvještaji koji su pribavljeni mogu se posmatrati kao aspekt djelotvornog pravnog lijeka usmjerenog na sticanje znanja neophodnih za rasvjetljavanje činjenica, što je zasebno od procesnih obaveza Države prema članovima 2. i 3. Konvencije. Sud je stoga utvrdio da nije došlo do povrede člana 13. u vezi s članom 2.

b. Izdvojeni primjeri

87. Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 2. u odsustvu djelotvorne krivične istrage, što podrazumijeva nedjelotvornost bilo kog drugog pravnog lijeka koji je mogao biti dostupan, uključujući građanske pravne lijekove kao što je tužba za naknadu štete, u sledećim primjerima upotrebe sile od strane državnih službenika/državnih agenata:

- ubistva koja su počinile snage bezbjednosti Države ili uz njihovu prećutnu saglasnost, ili u sumnjivim okolnostima (*Tanrikulu protiv Turske* [VV], 1999, stavovi 118–119; *Kılıç protiv Turske*, 2000, stavovi 92–93; *Mahmut Kaya protiv Turske*, 2000, stavovi 125–126);
- ubistvo civila od strane vojnika (*Khashiyev i Akayeva protiv Rusije*⁷, 2005, stavovi 184–186);
- ubistvo koje su posledica prinudnog nestanka (*Gongadze protiv Ukrajine*, 2005, stavovi 192–194);
- ubistvo porodice u smrtonosnom bombardovanju sela iz vazduha od strane vojske (*Abakarova protiv Rusije*, 2015, stavovi 104–105);

7. Povreda člana 13. Konvencije u smislu članova 2. i 3.

- smrt u policijskom pritvoru (*Salman protiv Turske* [VV]⁸, 2000, stavovi 122–123);
- smrt regruta tokom vojne obaveze (*Ataman protiv Turske*, 2006, stavovi 77–79).

88. Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 2 u vezi s činjenjem privatnih pojedinaca:

- samoubistvo zatvorenika (*Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁹, 2001, stavovi 124–128; vidjeti također i pasus 90 ovog Vodiča);
- ubistvo zatvorenika od strane mentalno oboljelog zatvorenika s kojim je dijelio ćeliju (*Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stavovi 98–101; vidjeti također pasus 90 ovog Vodiča);
- smrt pojedinca, koji je mentalno hendikepiran i pozitivan na HIV, u psihijatrijskoj ustanovi (*Centar za pravne resurse u ime Valentin-a Câmpeanu-a protiv Rumunije* [VV], 2014, stavovi 152–153).

89. Sud nije ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 2. gdje su bili dostupni pravni lijekovi radi prevencije i/ili naknade u sledećim slučajevima:

- smrt zatvorenika (*Slimani protiv Francuske*¹⁰, 2004, stavovi 39–42);
- smrt demonstranta kojeg je pogodio metak koji su ispalile snage bezbjednosti (*Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], 2011, stavovi 337–339).

90. Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 2. u odsustvu pravnog lijeka kojim se pruža naknada nematerijalne štete u sledećim slučajevima:

- samoubistvo zatvorenika (*Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stavovi 129–131);
- ubistvo zatvorenika koje je počinio drugi zatvorenik s kojim je dijelio ćeliju (*Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stavovi 98–101);
- smrti izazvane slučajnom eksplozijom na deponiji blizu siromašne četvrti i nedostatak ažurnosti u upravnom postupku (*Öneryildiz protiv Turske* [VV], 2004, stavovi 150–155);
- čovjek usmrćen pucnjem jer je odbio da se povinuje naredbi policije (*Bubbins protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005, stav 172);
- smrti djece koje je ubio njihov otac, usljed nedostatka zaštite policije (*Kontrová protiv Slovačke*, 2007, stavovi 63–65);
- samoubistvo nakon dobrovoljnog premještanja u psihijatrijsku ustanovu (*Reynolds protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012, stavovi 61–69);
- samoubistvo tokom pritvora u prekrivičnom postupku u običnoj zatvorskoj jedinici čovjeka koji je patio od psihijatrijskog poremećaja (*Haugen protiv Norveške*, 2024, stavovi 162–165).

91. Sud nije ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 2. u vezi sa naknadom za pretrpljenu nematerijalnu štetu, u nedostatku dokazive pritužbe, nakon smrti pojedinca u saobraćajnoj nesreći koju je izazvala treća strana (*Zavoloka protiv Latvije*, 2009, stavovi 40–42).

8. Povreda člana 13. Konvencije u smislu članova 2. i 3.

9. Povreda člana 13. Konvencije u smislu članova 2. i 3.

10. Nema povrede člana 13. Konvencije zajedno s članom 2. ili 3.

B. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 3.

Član 3. Konvencije – Zabrana mučenja

„Niko neće biti podvrgnut torturi, neljudskom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Tortura (3) – Neljudsko postupanje (3) – Nečovječno kažnjavanje (3) – Ponižavajuće postupanje (3) – Ponižavajuće kažnjavanje (3) – Djelotvorna istraga (3) – Protjerivanje (3) – Ekstradicija (3) – Pozitivne obaveze (3)

1. Zahtjevi o mučenju

a. Opšta načela

92. Priroda prava koja se štite prema članu 3. Konvencije utiču na član 13. Kada pojedinac ima dokazivu tvrdnju da je bio podvrgnut mučenju od strane predstavnika Države, pojam „djelotvornog pravnog lijeka” podrazumijeva, uz isplatu naknade gdje je prikladno, temeljnu i djelotvornu istragu koja ima sposobnost da dovede do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih i koja uključuje djelotvoran pristup istražnom postupku za podnositelja pritužbe (*Aksoy protiv Turske*, 1996, stav 98; *Aydın protiv Turske*, 1997, stav 103).

93. Gdje je ustanovio povredu člana 3. prema procesnom dijelu usljed nedostatka djelotvorne istrage, Sud može zauzeti stanovište da je već ispitao pravno pitanje i da ne nastaje nikakvo zasebno pitanje prema članu 13 (*Iorgov protiv Bugarske*, 2004, stav 90; *Gömi i drugi protiv Turske*, 2006, stav 83; *Šečić protiv Hrvatske*, 2007, stav 61; *Zelilof protiv Grčke*, 2007, stav 64; *Rizvanov protiv Azerbejdžana*, 2012, stav 66; *Jeronovičs protiv Latvije* [VV], 2016, stav 125; *Aleksandr Andreyev protiv Rusije*, 2016, stav 71; *Olisov i drugi protiv Rusije*, 2017, stav 92).

94. Međutim, zahtjevi člana 13. su širi nego obaveza Strane ugovornice prema članu 3 (kao i prema članovima 2. i 5) u pogledu sprovođenja djelotvorne istrage nestanka osobe za koju se pokazalo da je bila pod kontrolom države i čije blagostanje je shodno tome bila njena odgovornost (*Khashiyev i Akayeva protiv Rusije*, 2005, stav 183; *El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [VV], 2012, stav 256; *Nasr i Ghali protiv Italije*, 2016, stav 332).

i. Temeljne i djelotvorne istrage

95. Imajući u vidu ključnu važnost zabrane mučenja i posebno osjetljiv položaj žrtvi mučenja, član 13. nameće, bez umanjivanja bilo kakvih drugih pravnih lijekova dostupnih prema domaćem sistemu, obavezu Država da sprovedu temeljnu i djelotvornu istragu incidenata mučenja (*Aksoy protiv Turske*, 1996, stav 98; *Aydın protiv Turske*, 1997, stav 103).

96. Tačno je da ne postoji izričita odredba u Konvenciji kao što je ona koja se može naći u članu 12. iz *Konvencije protiv torture i drugog surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz 1984.*, koja nameće obavezu da se sprovede „neodložna i nepristrasna” istraga kadgod ima objektivnog osnova da se vjeruje da je djelo torture počinjeno. Međutim, Sud je stava da se takav zahtjev podrazumijeva pod pojmom „djelotvornog pravnog lijeka” prema članu 13 (*Aksoy protiv Turske*, 1996, stav 98; *mutatis mutandis*, *Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1989, stav 88).

97. Gdje se radi o navodnom propustu vlasti da zaštiti osobe od djela privatnih osoba, član 13. možda neće uvijek zahtijevati da vlasti preuzmu odgovornost za istraživanje takvih tvrdnji. Međutim, žrtvi ili

njenoj porodici treba da bude dostupan mehanizam da se utvrdi bilo kakva odgovornost Državnog službenog lica ili tijela za činjenja ili nečinjenja koji podrazumijevaju kršenje njihovih prava prema Konvenciji (*Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stav 109; *E. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stav 110; *O’Keeffe protiv Irske* [VV], 2014, stav 115).

ii. Naknada

98. Gdje je ugroženo pravo koje je osnovno kao što je zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, član 13. zahtijeva dodjelu naknada gdje je prikladno. Naknada za nematerijalnu štetu koja proističe iz takvog prekršaja treba načelno da bude dostupna u okviru dostupnih pravnih lijekova (*Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stav 109; *McGlinchey i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2003, stav 63).

99. Sam Sud će često dodijeliti pravičnu naknadu, prepoznavši bol, stres, anksioznost i frustraciju koji čine naknadu nematerijalne štete prikladnom (*McGlinchey i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2003, stav 66).

b. Izdvojeni primjeri

100. Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 2. u odsustvu djelotvorne krivične istrage, što podrazumijeva nedjelotvornost bilo kog drugog pravnog lijeka koji je mogao biti dostupan, uključujući građanske pravne lijekove kao što je tužba za naknadu štete, u sledećim primjerima upotrebe sile od strane predstavnika Države:

- policijski pritvor ili kazna zatvora (*Aksoy protiv Turske*, 1996, stavovi 99–100; *Aydın protiv Turske*, 1997, stavovi 104–109; *Assenov i drugi protiv Bugarske*, 1998, stav 118; *Büyükdag protiv Turske*, 2000, stavovi 65–69; *Bati i drugi protiv Turske*, 2004, stavovi 145–149; *Chitayev protiv Rusije*, 2007, stavovi 202–203);
- napad na selo od strane snaga bezbjednosti (*İlhan protiv Turske* [VV], 2000, stavovi 98–103);
- vanredno izručenje pritvorenika agentima CIE (*El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [VV]¹¹, 2012, stavovi 258–262; *Nasr i Ghali protiv Italije*¹², 2016, stavovi 334–337; vidjeti također i pasus 141 ovog Vodiča).

101. Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno s članom 3. u odsustvu djelotvornog pravnog lijeka kojim bi se ispitale tvrdnje podnositelja u vezi sa nedostatkom zaštite od strane vlasti protiv postupanja privatnih osoba u slučajevima vezanim za:

- djecu koja su bila žrtve nemara ili ozbiljnog zlostavljanja od strane roditelja (*Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stavovi 109–111; vidjeti također i pasus 103 ovog Vodiča);
- djecu koja su bila žrtve seksualnog zlostavljanja od strane očuha (*D.P. i J.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*¹³, 2002, stavovi 136–138);
- dijete koje je bilo žrtva seksualnog zlostavljanja od strane nastavnika u državnoj školi (*O’Keeffe protiv Irske* [VV], 2014, stavovi 184–187);
- zatvorenika koji je bio zavisnik od heroina i patio od simptoma apstinencijalne krize (*McGlinchey i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2003, stavovi 64–67; vidjeti također i pasus 103 ovog Vodiča).

11. Povreda člana 13. Konvencije zajedno sa članovima 3, 5 i 8.

12. Povreda člana 13. Konvencije zajedno sa članovima 3, 5. i 8. u pogledu prvog podnositelja i povrede člana

13. Konvencije zajedno sa članovima 3. i 8. u pogledu drugog podnositelja.

13. Povreda člana 13. Konvencije u smislu članova 3. ili 8.

102. U slučaju *Hüseyin Esen protiv Turske*, 2006, (stavovi 56–64), Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 3. na osnovu nedjelotvornog krivičnog postupka, koji je prvo doveo do osude policajaca za djelo mučenja čovjeka koji je bio u policijskom pritvoru, ali je naknadno slučaj zastario čime je osuda poništena.

103. Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 3. u odsustvu pravnog lijeka koji bi omogućio naknadu za nematerijalnu štetu u slučajevima vezanim za:

- djecu koja su bila žrtve nemara ili ozbiljnog zlostavljanja od strane roditelja (*Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stavovi 110–111);
- djecu koja su bila žrtve seksualnog i fizičkog zlostavljanja od strane majčinog partnera (*E. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stavovi 111–116);
- zatvorenika koji je bio zavisnik od heroina i patio od simptoma apstinencijalne krize (*McGlinchey i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2003, stavovi 64–67);
- vojnika koji je imao zdravstvene probleme a koji je kažnjen prekomjernim fizičkim vježbama (*Chember protiv Rusije*, 2008, stavovi 71–73);
- loše životne uslove u ustanovi socijalne nege za ljude s mentalnim poremećajima (*Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012, stavovi 219–221);
- policijsko zlostavljanje čovjeka radi dobijanja priznanja (*Poghosyan i Baghdasaryan protiv Armenije*, 2012, stavovi 44–48).

104. U slučaju *Association Innocence en Danger i Association Enfance et Partage protiv Francuske*, 2020, stavovi 188–196, Sud nije ustanovio povredu člana 13. posmatrano zajedno sa članom 3. pošto činjenica da udruženje podnositelj nije ispunjavalo zakonske uslove da tuži državu Francusku (na osnovu manjkavosti sudstva, usljed propusta da se preduzmu neophodne mjere da se zaštiti dijete od roditeljskog zlostavljanja što je dovelo do djetetove smrti) nije bila dovoljna za ocjenu da, u cjelini, pravni lijek nije bio usaglašen s članom 13. Uslovi za pokretanje postupka da se ustanovi odgovornost Države su vremenom postali manje strogi u sudskoj praksi Francuske. Stoga, odgovornost Države za „grub nemar“ nije mogla biti ustanovljena na osnovu zbirnog niza manjih slučajeva nemara koji su doveli do manjkavosti sudstva. Nije djelovalo nerazumno da francusko zakonodavstvo donese pravila kojim bi građanska odgovornost Države bila uključena u ovom konkretnom kontekstu zaštite nezavisnosti sudstva, u smislu složenosti i specifičnosti sudskih ovlaštenja, uključujući istražne i policijske aktivnosti. Međutim, izbor takvih pravila je morao da osigura pravni lijek koji je djelotvoran i u praksi i po zakonu.

105. U slučaju *Loste protiv Francuske*, 2022 (stavovi 67–78), Sud je ustanovio povredu člana 13. Konvencije zajedno sa članovima 3. i 9. u vezi sa tužbom za nadoknadu štete (da se ustanovi odgovornost Države za zlostavljanje podnositeljice od strane muža certifikovane starateljice tokom 12 godina koliko je bila u hraniteljskoj porodici, i zbog propusta porodice da ispune dato obećanje da će zadržati vjersku neutralnost u pogledu muslimanske vjere podnositeljice i njene porodice). Pravni lijek je bio nedjelotvoran jer su upravni sudovi pokazali prekomjeran formalizam pri odbacivanju tužbe podnositeljice na osnovu pravila o ograničenju od četiri godine. Sudovi nisu ispitali podnositeljicu, kako je predviđeno zakonom, o datumu od kog je imala „dovoljno informacija“ da pokaže da se šteta koju je pretrpjela može pripisati upravnoj vlasti i da pokrene tužbu.

2. Uslovi u pritvoru

a. Opšta načela

106. Gdje su osnovna prava zatvorenika prema članu 3. u pitanju, pravni lijekovi radi prevencije i radi naknade moraju se međusobno dopunjavati da bi se smatrali djelotvornim (*Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012, stav 98; *Torreggiani i drugi protiv Italije*, 2013, stav 50; *Volodya Avetisyan protiv Armenije*, 2022, stav 29).

107. Odlučujuće pitanje prilikom pristupanja učinkovitosti pravnog lijeka u vezi s pritužbom na zlostavljanje je da li podnositelj predstavke može da pokrene tužbu pred domaćim sudovima radi pribavljanja neposrednog i blagovremenog pravnog zadovoljenja, a ne pribavljanja puke posredne zaštite prava koja su zajamčena članom 3. Konvencije (*Mandić i Jović protiv Slovenije*, 2011, stav 107). Stoga, pravni lijek samo radi naknade ne može se smatrati dovoljnim odgovorom na tvrdnje o uslovima u pritvoru ili prilikom zatvaranja osobe u suprotnosti s članom 3. pošto ne bi imao nikakav „preventivni“ uticaj u smislu da ne bi mogao da sprječi nastavak navodne povrede ili da omogućiti zatvorenici da pribave poboljšanje materijalnih uslova u pritvoru (*Cenbauer protiv Hrvatske* (odl.), 2004; *Norbert Sikorski protiv Poljske*, 2009, stav 116; *Mandić i Jović protiv Slovenije*, 2011, stav 116).

108. Sama mogućnost buduće naknade bi legitimizovala posebno ozbiljnu patnju u suprotnosti s članom 3. i neprihvatljivo oslabila zakonsku obavezu Države da uskladi standarde svojih pritvora sa zahtjevima Konvencije (*Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012, stav 98; *Varga i drugi protiv Mađarske*, 2015, stav 49).

109. Slučaj *Ulemek protiv Hrvatske*, 2019, opisuje odnos između pravnih lijekova radi prevencije i radi naknade za uslove u pritvoru koji su u suprotnosti s članom 3.

110. Zatvorenici moraju moći da iskoriste pravne lijekove bez straha da će pretrpjeti kaznu ili negativne posljedice zbog toga (*Neshkov i drugi protiv Bugarske*, 2015, stav 191).

Pravni lijekovi radi prevencije

111. Gdje je podnositelj predstavke držan u zatvoru u uslovima koji krše član 3, najbolji oblik pravnog zadovoljenja je neodložan prekid kršenja prava da osoba ne bude podvrgnuta nečovječnom i ponižavajućem postupanju. Pravni lijek radi prevencije mora obezbijediti neodložnu i savjesnu obradu pritužbi zatvorenika od strane nezavisnog organa ili suda koji ima ovlaštenje da naloži mjere olakšanja (*Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012, stavovi 214 i 219). Mora se uzeti u obzir suština pritužbe po Konvenciji (*Neshkov i drugi protiv Bugarske*, 2015, stav 183).

Na primjer, da bi pravni lijek radi prevencije u pogledu uslova u pritvoru pred upravnim vlastima bio djelotvoran, ta vlast mora (a) biti nezavisna od vlasti koja je nadležna za zatvorski sistem, (b) obezbijediti djelotvorno učestvovanje zatvorenika u ispitivanju njihovih pritužbi, (c) obezbijediti brzo i savjesno obrađivanje pritužbi zatvorenika, (d) imati na raspolaganju širok raspon pravnih alata za iskorjenjivanje problema koji su u osnovi ovih pritužbi, i (e) biti sposobna da donese obavezujuće i izvršne odluke (*Neshkov i drugi protiv Bugarske*, 2015, stavovi 182–183 i 282–283). Svaki takav pravni lijek mora također imati mogućnost da pruži olakšanje u razumno kratkom vremenskom roku (*Torreggiani i drugi protiv Italije*, 2013, stav 97).

Shodno tome, tužba podnijeta tužilaštvu, koja ne daje osobi koja je podnosi lično pravo da Država iskoristi svoja ovlaštenja za nadzor, i prigovor ombudsmanu, koji ne može da donese izvršne i obavezujuće odluke, ne mogu se smatrati djelotvornim pravnim lijekovima (*Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012, stavovi 102–106). Međutim, pritužba sudiji koji sprovodi kaznu ili upravnom sudu predstavlja djelotvorni pravni lijek (*Stella i drugi protiv Italije* (odl.), 2014, stavovi 46–55; *Atanasov i Apostolov protiv Bugarske* (odl.), 2017). Sistem u kom pritužbu prvo ispituje zatvorski organ, sa daljim sudskim preispitivanjem pred sudijom koji je odgovoran za izvršenje kazne, će biti djelotvoran pravni lijek (*Domján protiv Mađarske* (odl.), 2017, stavovi 21–23).

Pravni lijek koji je inače djelotvoran može se pokazati kao nezadovoljavajuć u posebnim okolnostima slučaja. Stoga, na primjer, ako je odgovor na pritužbu zatvorenika od strane sudskih vlasti dat samo u obliku dopisa a ne odluke, kako nalaže relevantno domaće pravo, ovo je okolnost koja može učiniti pravni lijek nedjelotvornim (*Lonić protiv Hrvatske*, 2014, stavovi 57–63). Slično, tužba podnijeta javnom tužilaštvu, koje je obično nezavisno od zatvorske službe, ne predstavlja djelotvoran pravni lijek ako, u posebnim okolnostima datog slučaja, javno tužilaštvo nije imalo mogućnost da ispita dokumenta koja se odnose na uslove u pritvoru zatvorenika koja su visoko povjerljiva (*Csüllög protiv Mađarske*, 2011, stavovi 48–49).

112. U kontekstu pravnih lijekova radi prevencije, olakšanje se može, u zavisnosti od prirode osnovnog problema, sastojati od mjera koje utiču samo na zatvorenika o kojem je riječ ili šire mjere koje mogu da riješe situacije masovnih istovremenih kršenja prava zatvorenika usljed neprikladnih uslova u datoj kazneno-popravnoj ustanovi (*Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012, stav 219; *Neshkov i drugi protiv Bugarske*, 2015, stav 189).

Pravni lijekovi radi naknade

113. Također, svako ko je pritvoren u uslovima koji ne poštuju prava pojedinca na ljudsko dostojanstvo mora imati mogućnost da pribavi pravno zadovoljenje za to kršenje (*Benediktov protiv Rusije*, 2007, stav 29; *Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012, stavovi 97–98 i 221–231).

114. Pravni lijekovi moraju omogućiti pojedincima koji služe zatvorsku kaznu u nečovječnim ili ponižavajućim uslovima do suđenja *inter alia* da potražuju naknadu, u iznosu koji ne smije biti nerazuman u odnosu na dodijele Suda u sličnim slučajevima (*Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012, stavovi 221–231; *Yarashonen protiv Turske*, 2014, stav 61). Međutim, Sud je ustanovio da činjenica da podnositeljev zahtjev za naknadu djelimično nije ispunjen nije dovoljna sama po sebi da dovede u pitanje djelotvornost pravnog lijeka radi naknade koji predviđa zakon Estonije (*Nikitin i drugi protiv Estonije*, 2019, stav 216). Sud je također istakao da, prema načelu supsidijarnosti, široko polje slobodne procjene se mora ostaviti domaćim vlastima radi ocjene naknade koja će biti dodijeljena. Ocjenu treba izvršiti u skladu sa pravnim sistemom i tradicijama same Države, uzimajući u obzir standard života u toj zemlji čak i ako to dovede do toga da iznos bude manji od onih koje je Sud odredio u sličnim slučajevima (*Shmelev protiv Rusije* (odl.), 2020, stavovi 91–94).

115. Pravni lijek radi naknade treba da bude dostupan svakom trenutnom ili bivšem zatvoreniku koji je bio pritvoren u nečovječnim ili ponižavajućim uslovima suprotno članu 3. i koji je predao podnesak s tim ciljem. Teret dokazivanja koji je stavljen na osobu koja podnosi pritužbu ne treba da bude prekomjeran. Iako se od zatvorenika može tražiti da iznesu prima facie slučaj i proizvedu dokaze koji su lako dostupni, kao što je detaljan opis osporenih uslova, izjave svjedoka ili pritužbe zatvorskim organima ili nadzornim tijelima i njihove odgovore, na vlastima je da demantuju takve tvrdnje (*Neshkov i drugi protiv Bugarske*, 2015, stav 184). Loši uslovi u pritvoru daju povoda jakoj pretpostavci da su izazvali nematerijalnu štetu oštećenoj osobi (*Iovchev protiv Bugarske*, 2006, stav 146; *Neshkov i drugi protiv Bugarske*, 2015, stav 190). Domaća pravila i praksa koji uređuju funkcionisanje pravnog lijeka moraju odražavati postojanje ove pretpostavke a ne dodjeljivati naknadu uslovljeno sposobnošću žalbenika da dokaže krivicu određenog službenog lica ili tijela i nezakonitost njihovog postupanja (*Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012, stav 229) ili da dokažu, kroz spoljašnje dokaze, postojanje nematerijalne štete u obliku emotivne boli (*Neshkov i drugi protiv Bugarske*, 2015, stav 190).

116. Pravni lijekovi moraju omogućiti zatvorenicima koji su u pritvoru do suđenja iskusili nečovječne ili ponižavajuće uslove da traže oblike pomoći koji mogu podrazumijevati skraćivanje kazne, pod uslovom da se takvo skraćivanje sprovede brzo iz tog razloga i da uticaj na dužinu kazne bude mjerljiv (*Stella i drugi protiv Italije* (odl.), 2014, stavovi 59–63; *Varga i drugi protiv Mađarske*, 2015, stav 109).

b. Izdvojeni primjeri

117. Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno s članom 3. u sledećim slučajevima:

- uslovi u pritvoru (*Assenov i drugi protiv Bugarske*, 1998, stavovi 114–118, u policijskom pritvoru; *Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012, stavovi 100–119; *Neshkov i drugi protiv Bugarske*, 2015, stavovi 192–213; *Varga i drugi protiv Mađarske*, 2015, stavovi 51–65; *G.B. i drugi protiv Turske*, 2019, stavovi 125–137, majka migranta i njene djece; *Barbotin protiv Francuske*, 2020, stavovi 50–59; *J.M.B. i drugi protiv Francuske*, 2020, stavovi 212–221; *Sukachov protiv Ukrajine*, 2020, stavovi 118–125; *Dikaïou i drugi protiv Grčke*, 2020, stavovi 65–73, o zatvorenicima pozitivnim na HIV; *Volodya Avetisyan protiv Armenije*, 2022, stavovi 29–34)
- mjere koje produžavaju boravak u samici osuđenog teroriste osam godina (*Ramirez Sanchez protiv Francuske* [VV], 2006, stavovi 162–166);
- ponovljeni premještaji u zatvoru i učestali lični pretresi kod visokorizičnog zatvorenika (*Khider protiv Francuske*, 2009, stavovi 141–145);
- ponovljeni premještaji i specijalne mjere pritvora (*Bamouhammad protiv Belgije*, 2015, stavovi 168–173);
- prevoz zatvorenika (*Tomov i drugi protiv Rusije*, 2019, stavovi 143–156);
- izvršenje zatvorske disciplinske sankcije u disciplinskoj ćeliji četrdeset pet dana (*Payet protiv Francuske*, 2011, stavovi 131–134);
- sistemski propust zbog kog je naredba da se zadovolje osnovne potrebe zatvorenika tokom štrajka zatvorskog osoblja bila nedjelotvorna (*Clasens protiv Belgije*, 2019, stavovi 44–47).
- ponovljeni i nasumični pretresi uz skidanje odjeće nametnuti zatvoreniku uz posjete u zatvoru (*Roth protiv Njemačke*, 2020, stavovi 94–98).

118. U slučaju *Mozer protiv Republike Moldavije i Rusije* [VV], 2016 (stavovi 213–218), Sud nije ustanovio povredu člana 13. u smislu članova 3, 8. i 9. sa strane Republike Moldavije u pogledu postojanja djelotvornih pravnih lijekova kojima se može žaliti na povredu prava zajamčenih Konvencijom za pojedinca koji je služio kaznu zatvora u separatističkom dijelu te države.

119. U slučaju *Ulemek protiv Hrvatske*, 2019 (stavovi 93–119), Sud je proglasio neprihvatljivim kao očigledno neosnovan dio predstavke u vezi s članom 13. u smislu člana 3, s obzirom na to da ništa u argumentima podnositelja nije moglo da dovede u pitanje opštu nedjelotvornost pravnih lijekova radi prevencije i radi naknade u Hrvatskoj vezano za navodne nezadovoljavajuće uslove u pritvoru.

120. U slučaju *Shmelev protiv Rusije* (odl.), 2020 (stavovi 121–142), Sud je proglasio predstavku neprihvatljivom za neiscrpljenost domaćih pravnih lijekova, jer podnositelji nisu iskoristili novo-veden pravni lijek radi naknade dostupan pojedincima koji prigovaraju da su pritvoreni, prije ili posle suđenja, u uslovima koji nisu usklađeni s domaćim standardima.

121. U slučaju *Polgar protiv Rumunije*, 2021 (stavovi 75–99), Sud je prihvatio da je tužba po obligacionom pravu bila djelotvorna, od 13. januara 2021. nadalje, za potrebe dobijanja naknade za loše uslove u pritvoru ili prevoza koji su sada okončani. Međutim, Sud je ustanovio prekršaj člana 13. zajedno sa članom 3. jer podnositelj, nakon pokretanja postupka, nije dobio puno prepoznavanje povrede Konvencije i nije dobio dovoljnu naknadu. Konačna nacionalna odluka je izrečena 13. februara 2019, daleko prije datuma koji je Sud uzeo kao polaznu tačku za djelotvornost pravnog lijeka o kom je riječ.

3. Azil, protjerivanje i ekstradicija

a. Opšta načela

122. Član 13 je primjenjiv na postupke traženja azila i protjerivanja/ekstradicije dok član 6. Konvencije, sa svojim rasponom procesnih prava kojima je zajemčeno pravo na pravično suđenje, nije primjenjiv na domaće postupke u tim oblastima.

123. U pogledu predstavljanja koje se tiču azila i imigracije, Sud se ograničava, u skladu s načelom supsidijarnosti, na ocjenjivanje djelotvornosti domaćih postupaka i obezbjeđivanje da isti poštuju ljudska prava (*M.S.S. protiv Belgije i Grčke* [VV], 2011, stavovi 286–287; *I.M. protiv Francuske*, 2012, stav 136). Glavna briga Suda je da li postoje djelotvorna jamstva koja štite podnositelja predstavljanja od proizvoljnog vraćanja, bilo neposredno ili posredno, u zemlju iz koje su on ili ona pobjegli (*T.I. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2000; *Muslim protiv Turske*, 2005, stavovi 72–76).

124. Pritužba pojedinca da bi njegovo ili njeno udaljavanje u drugu Državu izložilo njega ili nju opasnosti od postupanja koja su zabranjena članovima 2. i 3. Konvencije mora obavezno biti predmet pažljive kontrole od strane „domaćih vlasti” i mora se brzo ispitati (*Jabari protiv Turske*, 2000, stav 39; *Shamayev i drugi protiv Gruzije i Rusije*, 2005, stav 448; *Gebremedhin [Gaberamadhien] protiv Francuske*, 2007, stav 58; *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije* [VV], 2012, stav 198; *De Souza Ribeiro protiv Francuske* [VV], 2012, stav 82). Ostavljajući određeno polje slobodne procjene Državama, usaglašenost sa članom 13. ipak zahtijeva da nadležno tijelo mora ispitati suštinu pritužbe i obezbijediti adekvatnu reparaciju (*M.S.S. protiv Belgije i Grčke* [VV], 2011, stav 387).

125. Prekomjerno kratak rok za podnošenje pritužbe (na primjer kod ubrzanih postupaka traženja azila), i/ili podnošenje žalbe protiv naknadne odluke o udaljavanju, može učiniti postupak nedjelotvornim u praksi, i samim tim u suprotnosti sa zahtjevima člana 13. Konvencije posmatranim zajedno sa članom 3 (*I.M. protiv Francuske*, 2012, stavovi 136–160; *R.D. protiv Francuske*, 2016, stavovi 55–64). Ali pravni lijekovi se mogu pokazati kao djelotvorni ako je tražilac azila saslušan i uživa u zaštitnim mehanizmima iznošenja svog slučaja uprkos kratkim rokovima (*E.H. protiv Francuske*, 2021, stavovi 174–207).

126. Pojam djelotvornog pravnog lijeka zahtijeva nezavisnu kontrolu zahtjeva gdje postoji konkretan osnov za strah od stvarne opasnosti od postupanja u suprotnosti s članom 3, imajući u vidu nepopravljivu štetu koja može nastati ako se materijalizuje opasnost od zlostavljanja. Ova kontrola se mora izvršiti bez obzira na to šta je osoba možda uradila što bi nalagalo protjerivanje ili bilo kakvu percipiranu prijetnju po nacionalnu sigurnost Države koja protjeruje (*Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996, stav 151).

127. Također, djelotvorni pravni lijek mora obezbijediti automatsko suspenzivno dejstvo u slučajevima protjerivanja (*A.M. protiv Nizozemske*, 2016, stav 66). Pravni lijek sa samo „teorijskim” suspenzivnim dejstvom neće biti dovoljan.

128. Međutim, suspenzivni pravni lijek nije neophodan u pogledu praktičnog organizovanja deportacije što nema nikakve veze s ispitivanjem opasnosti kojim se rukovodi prilikom odabira zemlje odredišta (*Moustahi protiv Francuske*, 2020, stavovi 152–155). Takve praktikalije su često poznate vlastima samo par sati prije sprovođenja i same po sebi obično nemaju sposobnost da predstavljaju povredu člana 3. Mogućnost pravnog lijeka kojeg bi podnositelj mogao iskoristiti u naknadnoj fazi bi dakle bila dovoljna da se ispoštuje ovaj član.

129. Pojedinci o kojima je riječ moraju dobiti dovoljno informacija u vezi sa svojim situacijama kako bi mogli da iskoriste odgovarajuće pravne lijekove i potkrepe svoje prigovore, i moraju imati pristup tumačima i pravnoj pomoći (*Abdolkhani i Karimnia protiv Turske*, 2009, stavovi 114–115; *M.S.S. protiv Belgije i Grčke* [VV], 2011, stavovi 301–304 i 319; *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije* [VV], 2012, stav 204).

U slučaju *M.S.S. protiv Belgije i Grčke* [VV], 2011 (stavovi 294–321), Sud je napomenuo sledeće manjkavosti između ostalog: (i) nedovoljne informacije o postupku traženja azila koji treba ispratiti u

odsustvu pouzdanog sistema komunikacije između vlasti i tražilaca azila, i nefunkcionisanje u postupku obavještanja u pogledu „osoba koje nemaju poznatu adresu”; (ii) veoma kratak trodnevni rok u okviru kojeg se treba prijaviti policiji, uzimajući u obzir koliko je teško dobiti pristup policijskim prostorijama; (iii) nedostatak tumača i nedostatak obučenosti osoblja koje je odgovorno za obavljanje pojedinačnih razgovora; (iv) nedostatak pravne pomoći čime se praktično lišavaju tražioci azila pravnog zastupanja; (v) prekomjerno kašnjenje u dobijanju odluke; (vi) činjenicu da podnesak Vrhovnom sudu nije nadoknadio nedostatak jemstava u vezi s ispitivanjem osnovanosti zahtjeva za azil, usljed nedostatka ažurnosti u postupku; i (vii) opasnosti vraćanja s kojim se suočava podnositelj u praksi prije nego što je odluka o osnovanosti slučaja donijeta. Sud je ustanovio da je došlo do povrede člana 13. Konvencije posmatrano zajedno s članom 3. zbog nedostataka u ispitivanju zahtjeva tražioca azila od strane grčkih vlasti i opasnosti od povratka neposredno ili posredno u zemlju porekla s kojom je tražilac azila suočen bez nekog ozbiljnog ispitivanja osnovanosti njegovog zahtjeva za azil i bez pružanja pristupa djelotvornom pravnom lijeku.

130. Pošto povreda člana može imati nepovratno dejstvo u kontekstu protjerivanja, Sud je odlučio da gubitak statusa žrtve za navodne povrede članova 2. ili 3, gdje se pojedinac više ne suočava s protjerivanjem, nije načelno dovoljan da pritužba bude nedokaziva ili da liši pojedinca statusa žrtve prema članu 13 (*Gebremedhin [Gaberamadhien] protiv Francuske*, 2007, stav 56; *I.M. protiv Francuske*, 2012, stav 100; *M.A. protiv Kipra*, 2013, stav 118; *nasuprot Mir Isfahani protiv Nizozemske* (odl.), 2008). Štaviše, činjenica da je Sud proglasio neprihvatljivim, kao neusklađene *ratione personae*, prigovore prema članovima 2 i 3 Konvencije pošto se podnositelj predstavke više ne suočava s opasnošću od deportacije iz Turske u Siriju, ili na drugo mjesto, nije nužno isključila dejstvo člana 13 (*Sakkal i Fares protiv Turske* (odl.), 2016, stav 63).

b. Izdvojeni primjeri

131. Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 3. u nedostatku djelotvornih pravnih lijekova sa suspenzivnim dejstvom pri bavljenju sledećim:

- protjerivanjem ili ekstradicijom podnositelja u Države u kojima postoji opasnost od zlostavljanja:
 - u Avganistan (*M. i drugi protiv Bugarske*¹⁴, 2011, stavovi 127–133; vidjeti također i pasus 233 ovog Vodiča, o podnositeljevom prigovoru prema članu 8);
 - u Avganistan, iz Grčke (*M.S.S. protiv Belgije i Grčke* [VV], 2011, stavovi 294–321);
 - u Kamerun (*Yoh-Ekale Mwanje protiv Belgije*, 2011, stavovi 106–107, uz neizvjesnost da podnositelj, koji je pozitivan na HIV i u odmakloj fazi bolesti, može dobiti adekvatnu medicinsku negu tamo);
 - u Eritreju (*Gebremedhin [Gaberamadhien] protiv Francuske*, 2007, stavovi 58–67, gdje je podnositelj, tražilac azila, stavljen u tranzitnu zonu na aerodromu nakon što mu nije dozvoljeno da napusti ovu zonu i uđe u Francusku);
 - u Rusku Federaciju (Čečeniju) preko Bjelorusije (*M.K. i drugi protiv Poljske*, 2020, stavovi 219–220, u vezi s odbijanjem pograničnih stražara da registruju zahtjeve za azil sa ubrzanim vraćanjem u treću Državu, Bjelorusiju, zajedno s opasnošću od posrednog vraćanja u Državu porijekla, Rusku Federaciju (Čečeniju) i od zlostavljanja tamo);
 - u Grčku, iz Belgije (*M.S.S. protiv Belgije i Grčke* [VV], stavovi 385–396);
 - u Indiju (*Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996, stavovi 153–155, u vezi sa sikskim separatistom optuženim za politički aktivizam);

14. Povrede člana 13. Konvencije u smislu članova 3. i 8.

- u Iran (*Jabari protiv Turske*, 2000, stavovi 49–50, gdje je podnositeljica bila u opasnosti od kamenovanja zbog preljube);
- u Iran ili Irak (*Abdolkhani i Karimnia protiv Turske*, 2009, stavovi 113–117);
- u Maroko (*A.C. i drugi protiv Španije*¹⁵, 2014, stavovi 90–105, u vezi s pojedincima saharskog porijekla čija predstavka za međunarodnu zaštitu je odbijena);
- u Sudan (*I.M. protiv Francuske*, 2012, stavovi 136–160) i Siriju (*M.A. protiv Kipra*¹⁶, 2013, stavovi 134–143), gdje je samo primjena Pravila 39 mogla da suspenduje udaljavanje podnositelja predstavke;
- u Siriju (*S.K. protiv Rusije*, 2013, stavovi 78–99; *Akkad protiv Turske*, 2022, stavovi 82–92, u vezi s pravnim lijekovima koji su dostupni prema turskom pravu, čije korištenje od strane podnositelja je bilo ometeno usljed prebrzih i obmanjujućih postupaka vlasti prije njegovog udaljavanja);
- u Turkmenistan (*Allanazarova protiv Rusije*, 2017, stavovi 100–115);
- nedostatak informacija za čečenske podnositelje predstavke u vezi s odlukama koje se tiču njihove ekstradicije u Rusiju (*Shamayev i drugi protiv Gruzije i Rusije*, 2005, stavovi 449–466);
- prigovori migranata, državljana Somalije i Eritreje, koji su presretnuti na otvorenom moru i vraćeni u zemlju iz koje su došli, Libiju, kojima bi dobili temeljnu i strogu procjenu svojih predstavi prije nego što je sprovedena mjera udaljavanja (*Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije* [VV]¹⁷, 2012, stavovi 201–207);
- odbacivanje kao nepotpune dokumentacije koju su predali tražioci azila iz Afganistana, koja je podlijeerala odluci o odbijanju ulaska, bez prethodne provjere njihove vjerodostojnosti (*Singh i drugi protiv Belgije*, 2012, stavovi 86–105);
- opasnost od momentalnog vraćanja u Tursku bez *ex nunc* ocjene lične situacije podnositelja od strane grčkih vlasti (*B.A.C. protiv Grčke*, 2016, stavovi 66–67);
- ubrzani povratak u Tursku novinara, 24 sata nakon njegovog hapšenja na granici, čime su dostupni pravni lijekovi postali nedjelotvorni i stoga nepristupačni (*D protiv Bugarske*, 2021, stavovi 131–135);
- odbijanje zahtjeva za azil podnositelja predstavke bez procjene rizika kojem se izlaže povratkom u Bangladeš usljed njegove novinarske istrage izborne krađe (*S.H. protiv Malte*, 2022, stavovi 80–99).

132. Sud nije ustanovio povredu člana 13. u vezi sa ili u smislu člana 3. u pogledu dostupnih djelotvornih pravnih lijekova:

- za prigovore zasnovane na rizicima u slučaju protjerivanja ili ekstradicije u:
 - Alžir (*Bensaid protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stavovi 56–58);
 - SAD (*Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1989, stavovi 121–124);
 - Iran (*G.H.H. i drugi protiv Turske*, 2000, stavovi 37–40);
 - Maroko (*E.H. protiv Francuske*, 2021, stavovi 174–207);
 - Somalije (*Salah Sheek protiv Nizozemske*, 2007, stav 154);
 - Šri Lanka (*Vilvarajah i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1991, stavovi 121–127);
- u odsustvu bilo kakve obaveze prema članu 13. za Države koje su kreirale drugi nivo apelacione nadležnosti sa suspenzivnim dejstvom u slučajevima traženja azila (*A.M. protiv*

15. Povreda člana 13. Konvencije u vezi sa članovima 2. i 3.

16. Povreda člana 13. Konvencije u vezi sa članovima 2. i 3.

17. Povreda člana 13. u vezi sa članom 3. Konvencije i članom 4. Protokola br. 4.

[Nizozemske](#), 2016, stavovi 67–71); zahtjevi člana 13. su zadovoljeni jer postoji suspenzivno dejstvo u postupku obrade zahtjeva za azil.

133. U slučaju [Sakkal i Fares protiv Turske](#) (odl.), 2016 (stav 64), Sud je ocijenio predstavku neprihvatljivom zbog očigledne neosnovanosti, jer je podnositelj imao djelotvorne pravne lijekove kojima je mogao osporiti odluke za deportovanje u Siriju u smislu člana 3.

C. Član 13. Konvencije u vezi sa ili u smislu člana 4.¹⁸

Član 4. Konvencije – Zabrana ropstva i prinudnog rada

- „1. Niko neće biti držan u ropstvu ili položaju ropske zavisnosti.
- 2. Niko neće biti primoravan da obavlja prinudni ili obavezni rad.
- 3. Za potrebe ovog člana izraz „prinudni ili obavezni rad” ne uključuje:
 - (a) bilo koji rad koji se normalno zahtijeva od osobe koja se nalazi u zatvoru u skladu sa odredbama člana 5. ove konvencije, ili za vrijeme uslovnog otpusta;
 - (b) bilo koju službu vojne prirode ili, u slučaju odbijanja služenja vojne obaveze u zemljama gdje se to dozvoljava, bilo koju drugu službu umjesto obaveznog služenja vojne obaveze;
 - (c) bilo koju službu koja se zahtijeva u slučaju izvanredne situacije ili katastrofe koja ugrožava život ili blagostanje zajednice;
 - (d) bilo koji rad ili službu koji su dio uobičajenih građanskih obaveza.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Djelotvorna istraga (4) – Pozitivne obaveze (4) – Ropstvo (4-1) – Položaj ropske zavisnosti (4-1) – Trgovina ljudima (4-1) – Prinudni rad (4-2) Obavezni rad (4-2) – Rad koji se zahtijeva od pritvorenika (4-3-a) – Rad koji se zahtijeva za vrijeme uslovnog otpusta (4-3-a) – Služba vojne prirode (4-3-b) – Alternativno civilno služenje (4-3-b) – Služba koja se zahtijeva u slučaju vanrednih situacija (4-3-c) – Služba koja se zahtijeva u slučaju katastrofe (4-3-c) – Uobičajene građanske obaveze (4-3-d)

134. Gdje je član 13. uključen u prigovor u kojem se navodi povreda pozitivnih procesnih obaveza prema članu 4. Konvencije, te obaveze čine *lex specialis* u odnosu na opšte obaveze prema članu 13.

135. U slučaju [C.N. i v. protiv Francuske](#), 2012 (stavovi 113–114), nakon ispitivanja merituma prigovora da nije sprovedena nikakva djelotvorna istraga sa stanovišta pozitivnih obaveza Države prema članu 4, Sud je ustanovio da nije bilo povrede te odredbe po ovom osnovu. Shodno tome, Sud je smatrao da nije nužno ispitati posebno prigovor u vezi s navodnim kršenjem člana 13 (vidjeti također i [C.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva](#), 2012, stavovi 85–86).

18. Vidjeti [Vodič o členu 4. Konvencije](#) (zabrana ropstva i prinudnog rada).

D. Član 13. Konvencije u vezi sa ili u smislu člana 5.¹⁹

1. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 5. stav 1.

Član 5. stav 1. Konvencije – Zakonito hapšenje ili lišenje slobode

„1. Svako ima pravo na slobodu i sigurnost ličnosti. Niko neće biti lišen slobode osim u sljedećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom: ...”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Sloboda ličnosti (5-1) – Sigurnost ličnosti (5-1) – Lišenje slobode (5-1) – Postupak propisan zakonom (5-1) – Zakonito hapšenje ili lišenje slobode (5-1)

136. Sud je ustanovio povredu, ili da nema povrede, člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 5. u različitim slučajevima.

137. Međutim, gdje je Sud ustanovio da nema povrede člana 5. u smislu procesnih aspekata, može zaključiti da nije potrebno ispitati prigovor posebno prema članu 13, čak i kada je blisko povezan s prigovorom vezanim za član 5. i mora se stoga proglasiti neprihvatljivim (*Bazorkina protiv Rusije*, 2006, stav 165; *Imakayeva protiv Rusije*, 2006, stav 197). Sud zauzima stav da član 5. sadrži izvjestan broj procesnih zaštitnih mehanizama u vezi sa zakonitošću pritvora.

138. Ali zahtjevi člana 13. su širi nego obaveze Strane ugovornice prema članu 5. u smislu sprovođenja djelotvorne istrage nestanka osobe za koju je pokazano da je bila pod kontrolom države ili za čije blagostanje je shodno tome država bila odgovorna (*Kurt protiv Turske*, 1998, stav 140; *El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [VV], 2012, stav 252). Kada srodnici osobe imaju dokazivu tvrdnju da je osoba nestala uz umiješanost vlasti, pojam „djelotvornog pravnog lijeka” prema članu 13. podrazumijeva, uz isplatu naknade gdje je prikladno, temeljnu i djelotvornu istragu koja ima sposobnost da dovede do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih i koja uključuje djelotvoran pristup istražnom postupku za srodnike (*Kurt protiv Turske*, 1998, stav 140).

139. U slučaju *Kurt protiv Turske*, 1998 (stavovi 140–142), može se smatrati da podnositelj predstavke ima dokaziv prigovor da je njen sin odveden u pritvor u njenom selu od strane snaga bezbjednosti i da je nestao u okolnostima koje podrazumijevaju odgovornost vlasti. Vlasti su imale dužnost da sprovedu djelotvornu i temeljnu istragu nestanka, u korist srodnika. Nikakva istraga nije sprovedena, iz istih razloga koji su doveli do ocjene da je prekršen član 5. Sud je stoga utvrdio da je došlo do povrede člana 13. u vezi s članom 5.

140. U slučaju *Syrkin protiv Rusije* (odl.), 1999, u vezi sa djelotvornošću istrage nestanka vojnika u inostranstvu koju su sprovele vlasti, Sud je ustanovio da je predstavka neprihvatljiva kao očigledno neosnovana prema članu 13. zajedno s članom 5. Suočene sa poteškoćama u sprovođenju istrage u inostranstvu, vlasti su zatražile međunarodnu pomoć. Vlasti su adekvatno razmotrile verzije podnositelja predstavke u vezi sa mogućom lokacijom njegovog sina i dozvolili mu da konsultuje materijal prikupljen tokom istrage. Dalje, iako je istina da zvanična istraga nije dovela do pozitivnih rezultata i iako je obustavljana nekoliko puta, Sud smatra da, uopšteno govoreći, vlasti su izvršile svoju dužnost, odnosno preduzele adekvatne korake u vezi s istragom nestanka.

U mnogim slučajevima nestanka Čečena, u vezi sa povredom člana 5. stav 1. za nezakonito lišenje slobode, Sud je ustanovio da nisu nastala odvojena pitanja prema članu 13. u smislu člana 5.

19. Vidjeti također i [Vodič o članu 5. Konvencije](#) (pravo na slobodu i sigurnost).

(*Imakayeva protiv Rusije*, 2006, stav 197; *Luluyev i drugi protiv Rusije*, 2006, stav 197; *Chitayev protiv Rusije*, 2007, stav 204; *Baysayeva protiv Rusije*, 2007, stav 159).

141. U slučajevima *El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [VV], 2012 (stavovi 259–262), i *Nasr and Ghali protiv Italije*, 2016 (stavovi 334–337), u smislu torture i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja koju su pretrpjeli podnositelji predstavki tokom vanrednog izručenja agentima CIE, podnositelji predstavke nisu imali nikakve djelotvorne pravne lijekove u pogledu svojih prigovora po članovima 3, 5. i 8. Konvencije u suprotnosti sa članom 13. razmatranim zajedno sa tim članovima.

U slučaju *El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [VV], 2012, podnositelj predstavke je trebalo da može da sebi obezbijedi djelotvorne i praktične pravne lijekove koji bi mogli dovesti do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih i do dodjele naknade. Nije sprovedena nikakva djelotvorna krivična istraga u pogledu prigovora podnositelja predstavke prema članovima 3. i 5, posebno u pogledu površnog pristupa koji je imao javni tužilac. Ti prigovori nikada nisu podvrgnuti ozbiljnoj istrazi, pošto su odbačeni u korist užurbano postignutog objašnjenja da nije nikada podvrgnut postupcima na koje se žali. Također, nikakvi dokazi nisu predati da se pokaže da je odluka o prebacivanju podnositelja predstavke u pritvor CIE preispitana u pogledu pitanja opasnosti od zlostavljanja ili flagrantnog kršenja njegovih prava na slobodu i sigurnost ličnosti, bilo od strane sudske vlasti ili druge vlasti koja bi pružila dovoljna jamstva da bi pravni lijek pred njom bio djelotvoran.

U slučaju *Nasr i Ghali protiv Italije*, 2016, istraga domaće vlasti je bila lišena djelotvornosti usljed primjene državne tajne od strane izvršne vlasti. Nije bilo moguće upotrijebiti dokaze koje pokriva državna tajna i nije bilo svrhe tražiti ekstradiciju osuđenih američkih agenata. U vezi s građanskim posljedicama, bilo je praktično nemoguće, u datim okolnostima, da podnositelji predstavke pribave odštetu.

2. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 5. stavovi 4. i 5.

Član 5. stavovi 4. i 5. Konvencije – Ispitivanje zakonitosti lišenja slobode

„4. Svako kome je uskraćena sloboda hapšenjem ili lišavanjem slobode ima pravo uložiti žalbu sudu kako bi sud, u kratkom roku, razmotrio zakonitost lišavanja slobode i ukoliko ono nije bilo zakonito naložio oslobađanje.

5. Svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišavanja slobode protivno odredbama ovog člana ima pravo na obeštećenje.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Ispitivanje zakonitosti lišenja slobode (5-4) – Pokrenuti postupak (5-4) – Sudski nadzor (5-4) – Brzina preispitivanja (5-4) – Procesne garancije preispitivanja (5-4) – Naredba za puštanje na slobodu (5-4)

Obeštećenje (5-5)

142. Na temu ispitivanja zakonitosti lišenja slobode, u skladu sa utvrđenom sudskom praksom Suda, članovi 5. stavovi 4. i 5. Konvencije predstavljaju *lex specialis* u odnosu na uopštenije zahtjeve člana 13. koje potonji apsorbuju. Ako su činjenice koje su u osnovi prigovora podnositelja predstavke prema članu 13. istovjetne onima koje su ispitane prema članu 5. stavovi 4. i/ili 5, Sud nema potrebe da ispituje tvrdnje o povredama člana 13, pošto je već ustanovio povredu člana 5. stavova 4. i/ili 5 (*De Jong, Baljet i Van Den Brink protiv Nizozemske*, 1984, stav 60; *Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996, stav 126; *Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*, 2006, stavovi 110–111; *A.B. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 158; vidjeti također i pasus 63 ovog Vodiča).

143. U slučaju *Gusinskiy protiv Rusije* (odl.), 2003, u vezi s preispitivanjem zakonitosti lišenja slobode od strane višeg suda, do kog je došlo nakon što je podnijeta predstavka Sudu, Sud je ustanovio da je predstavka neprihvatljiva zbog nedostatka statusa žrtve. Zahtjev za nadzorno preispitivanje je uzeo u obzir u suštini da je podnositelj lišen svog prava da traži sudsko preispitivanje zakonitosti svog pritvora nakon što je pušten. Ali kada je taj zahtjev usvojen, došlo je do novog saslušanja tokom kog je podnositelj imao svaku priliku da izloži svoj slučaj u suštini. Vlasti su stoga uzele u obzir kršenje prava podnositelja prema članu 13. Konvencije i zatim su mu obezbijedili pravno zadovoljenje za to kršenje.

E. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 6.²⁰

1. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 6. stav 1.

Član 6. Konvencije – Pravo na pravično suđenje

„1. Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred sudom ...”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Razuman rok (6-1)

a. Opšta načela

144. Član 6. stav 1. Konvencije je *lex specialis* u odnosu na član 13. U mnogim slučajevima gdje je Sud ustanovio povredu člana 6. stav 1. nije smatrao da je nužno da posebno odlučuje o prigovoru po članu 13. Stoga, gdje je pravo prema Konvenciji koje ističe pojedinac „građansko pravo” prepoznato prema domaćem pravu – kao što je imovinsko pravo – zaštita koja je predviđena članom 6. stav 1. će također biti dostupna (*Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, 1982, stav 88; *Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 146). U takvim okolnostima zaštitni mehanizmi člana 6. stav 1. koji podrazumijevaju cjelokupan sudski proces, su stroži, i apsorbuju, one koje nudi član 13 (*Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, 1982, stav 88; *Silver i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1983, stav 110; *Campbell i Fell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1984, stav 123; *Brualla Gómez de la Torre protiv Španije*, 1997, stav 41).

Sud je primijenio sličnu logiku na pritužbe podnositelja predstavke usmjerene na adekvatnost apelacionog ili kasacionog postupka koji potpada pod član 6. stav 1. prema njegovom krivičnom djelu i član 13 (*Kamasinski protiv Austrije*, 1989, stav 110; *Kadubec protiv Slovačke*, 1998, stav 64).

145. Kao opšte pravilo, član 13. nije primjenjiv gdje je došlo do navodne povrede Konvencije u kontekstu sudskih postupaka (*Pizzetti protiv Italije*, Izveštaj Komisije, 1991, stavovi 41; *Menesheva protiv Rusije*, 2006, stav 105; *Ferre Gisbert protiv Španije*, 2009, stav 39).

i. Povreda prava na raspravu u razumnom roku

146. Međutim, ne postoji preklapanje i stoga nema ni apsorpcije kada je navodna povreda Konvencije koju pojedinac želi da iznese pred „domaće vlasti” povreda prava na suđenje u razumnom roku, suprotno članu 6. stav 1. Pitanje da li je podnositelj u datom slučaju imao koristi od suđenja u razumnom roku pri određivanju građanskih prava i obaveza ili krivične optužbe je posebno pravno pitanje u odnosu na pitanje da li je podnositelju prema domaćem pravu bio dostupan djelotvoran pravni lijek da se iznese prigovor po tom osnovu (*Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 147).

20. Vidjeti i Vodiče o članu 6. Konvencije (pravo na pravično suđenje), [građanski aspekt](#) i [krivični aspekt](#).

147. Sud će ispitati podnositeljev prigovor o propustu da se obezbijedi rasprava u razumnom roku prema članu 13. posebno, bez uticaja na prethodnu ocjenu povrede člana 6. stav 1. za propust da se podnositelju sudi u razumnom roku (*Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 149).

148. Pravo pojedinca na suđenje u razumnom roku će biti manje djelotvorno ako ne postoji prilika da se preda zahtjev prema Konvenciji prvo domaćim vlastima; i zahtjeve člana 13. treba posmatrati kao podršku onima iz člana 6. stav 1. a ne da ih opšta obaveza nametnuta tim članom apsorbira da pojedinci ne bi bili trpjeli pretjerana kašnjenja pravnih postupaka (*Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 152).

149. Stoga, ispravno tumačenje člana 13. je da ta odredba jemči djelotvoran pravni lijek pred domaćim vlastima za navodno kršenje zahtjeva prema članu 6. stav 1. na raspravljanje slučaja u razumnom roku (*Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 156).

150. Odsustvo bilo kog pravnog lijeka kojim se može pozvati prema članu 6. stav 1. na pravo na raspravu u razumnom roku izaziva povredu člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 6. stav 1. (*Kontić protiv Grčke*, 2003, stavovi 29–30; *Nastou protiv Grčke (br. 2)*, 2005, stavovi 46–47).

ii. Pravni lijekovi radi preventive i radi naknade

151. Može se vidjeti, kako iz presude u slučaju *Kudła protiv Poljske* [VV], 2000 (stav 159) tako i odluke u slučaju *Mifsud protiv Francuske* (odl.) [VV], 2002 (stav 17), da član 13. pruža dvije opcije: pravni lijek je djelotvoran ako može da se upotrijebi da se ubrza odluka sudova koji se bave slučajem, ili da pruži parničaru adekvatno pravno zadovoljenje za kašnjenja koja su već nastala (*Sürmeli protiv Njemačke* [VV], 2006, stav 99).

152. Član 13. stoga dozvoljava Državi da odabere između „preventivnog ili ubrzavajućeg” pravnog lijeka, koji je namijenjen da spriječi da postupak traje pretjerano dugo, i „reparacijskog, kompenzujućeg ili novčanog pravnog lijeka”, kojim se obezbjeđuje *ex post facto* pravno zadovoljenje za kašnjenja koja su već nastala bilo da je postupak u toku ili je završen.

153. Iako se preferira pravni lijek radi prevencije, pravni lijek radi naknade može se posmatrati kao djelotvoran gdje je postupak već trajao prekomjerno dugo i nije dostupan pravni lijek radi prevencije (*Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stav 158; *Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stav 187). U smislu prikladnosti i dovoljnosti takvog pravnog zadovoljenja, taj zaključak se primjenjuje samo pod uslovom da predstavka za naknadu ostane sama po sebi djelotvoran, adekvatan i dostupan pravni lijek u pogledu prekomjerne dužine trajanja sudskih postupaka (*Mifsud protiv Francuske* (odl.) [VV], 2002, stav 17).

154. Neke Države, kao što su Austrija, Hrvatska, Španija, Poljska i Slovačka, su razumjele situaciju savršeno odabirom da kombinuju obje vrste pravnog lijeka, pri čemu je jedan osmišljen da se ubrza postupak, a drugi da obezbijedi naknadu (*Cocchiarella protiv Italije* [VV], 2006, stav 77; *Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stav 186). Te Države mogu dodijeliti iznose koji su manji od onih koje dodjeljuje Sud. Međutim, ti iznosi ne smiju biti nerazumni u poređenju sa dodjelama Suda u sličnim slučajevima (*ibid.*, stav 213). Stoga u slučaju *Rutkowski i drugi protiv Poljske*, 2015 (stavovi 176. i 181–186), naknada dodijeljena prvom podnositelju je iznosila samo 5,5% onoga što bi mu Sud dodijelio da nije bilo domaćeg pravnog lijeka i stoga nije predstavljala „adekvatno i dovoljno pravno zadovoljenje” da se nadoknadi prekomjerna dužina trajanja postupka.

155. Pravni lijekovi radi prevencije i radi naknade moraju biti dostupni u teoriji i u praksi, da bi bili djelotvorni (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009, stav 104; *Panju protiv*, 2014, stavovi 62–63).

156. U slučaju *Bara i Kola protiv Albanije*, 2021 (stavovi 103–124), Sud je ustanovio da je novi pravni lijek radi ubrzanja/prevencije i naknade koji je uveden da se ubrza građanski postupak kao odgovor na vodeću presudu Suda u slučaju *Luli i drugi protiv Albanije*, 2014, bio djelotvoran u teoriji ali ne u praksi.

157. Povreda prava na suđenje u razumnom roku podrazumijeva trajnu situaciju i kašnjenje u predstojećem postupku koje može podnositelju predstavke izazvati značajne neprijatnosti i produženu neizvjesnost. Stoga, kada on ili ona otkriju da je trajanje postupka prekomjerno, podnositelj ili podnositeljica predstavke moraju imati mogućnost da traže pred domaćim sudovima pravno zadovoljenje u bilo kom trenutku tokom glavnog postupka (*Verrascina i drugi protiv Italije*, 2022, stav 26).

α. Pravni lijekovi radi prevencije

158. U pogledu preventivnih pravnih lijekova, Sud je objasnio da je najbolje rješenje u apsolutnim terminima neosporivo, kao i u mnogim sferama, prevencija (*Sürmeli protiv Njemačke* [VV], 2006, stav 100; *Wasserman protiv Rusije (br. 2)*, 2008, stav 47; *Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009, stav 98; *Olivieri i drugi protiv Italije*, 2016, stav 45).

159. Kada je pravosudni sistem manjkav u smislu zahtjeva za razumni rok prema članu 6. stav 1. pravni lijek osmišljen da ubrza postupak da bi se spriječilo da postane prekomjerno dug je najdjelotvornije rješenje. Takav pravni lijek nudi neospornu prednost u odnosu na pravni lijek kojim se samo nudi naknada pošto prvi i sprječava ustanovljavanje naknadnih povreda u pogledu istog postupka a ne da samo ispravlja prekršaj *a posteriori*, kao što to čini pravni lijek radi naknade (*Giuseppina i Orestina Procaccini protiv Italije* [VV], 2006, stav 72; *Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stav 183; *Hiernaux protiv Belgije*, 2017, stav 50).

160. Isto tako, u slučajevima koji se tiču neizvršenja sudskih odluka, svako domaće sredstvo za sprječavanje povrede tako što će se obezbijediti blagovremeno izvršenje je, načelno, od najveće vrijednosti (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009, stav 98). Međutim, gdje je presuda izrečena u korist pojedinca protiv Države, pojedinac ne treba, načelno, da bude primoran da koristi takva sredstva (*Metaxas protiv Grčke*, 2004, stav 19): teret da se ispoštuje takva presuda prvenstveno leži na državnim vlastima, koje treba da koriste sva dostupna sredstva u domaćem pravnom sistemu da bi se ubrzalo izvršenje, i time spriječile povrede Konvencije (*Akashev protiv Rusije*, 2008, stavovi 21–22).

161. U krivičnim slučajevima, Sud je ustanovio da je zadovoljavajuće uzeti u obzir dužinu trajanja postupka prilikom odobrenja smanjenja kazne, na efikasan i mjerljiv način (*Beck protiv Norveške*, 2001, stav 27; *Cocchiarella protiv Italije* [VV], 2006, stav 77).

β. Pravni lijekovi radi naknade

162. U pogledu pravnih lijekova radi naknade, Države mogu odabrati i da uvedu samo pravne lijekove radi naknade, bez da se taj pravni lijek smatra nedjelotvornim (*Mifsud protiv Francuske* (odl.) [VV], 2002; *Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stav 187; *Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009, stav 99). U slučaju *Hiernaux protiv Belgije*, 2017 (stavovi 59–62), u odsustvu djelotvornog pravnog lijeka radi prevencije, Sud nije ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 6. stav 1. pošto je pravni lijek radi naknade omogućio ulaganje prigovora na dužinu trajanja krivičnog postupka, uključujući tokom sudske istrage ili u fazi pritvaranja.

163. Gdje je država preduzela značajan korak uvođenjem pravnog lijeka radi naknade, Sud mora ostaviti široko polje slobodne procjene Državi da bi joj se omogućilo da organizuje pravni lijek na način koji je dosljedan s njenim pravnim sistemom i tradicijama i usklađen sa standardom života u zemlji o kojoj je riječ (*Cocchiarella protiv Italije* [VV], 2006, stav 80). Nivo naknade zavisi od karakteristika i djelotvornosti domaćeg pravnog lijeka. Sud može savršeno dobro da prihvati da će Država koja je uvela niz pravnih lijekova, od kojih je jedan osmišljen da ubrza postupak a drugi da obezbijedi naknadu, dodijeliti iznose koji – iako niži od onih koje bi dodijelio Sud – nisu nerazumni (*ibid.*, stavovi 95–97).

Od Suda se, ipak, zahtijeva da provjeri da li način na koji se domaće pravo tumači i primjenjuje proizvodi ishode koji su dosljedni s načelima Konvencije, kako su tumačeni u smislu sudske prakse Suda (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009, stav 99).

164. S tim ciljem, Sud je uveo niz ključnih kriterija za provjeru djelotvornosti pravnog lijeka radi naknade u pogledu predugačkih sudskih postupaka (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009, stav 99; *Valada Matos das Neves protiv Portugalije*, 2015, stav 73; *Wasserman protiv Rusije (br. 2)*, 2008, stavovi 49–51), koji su navedeni niže:

- Tužba za naknadu mora imati raspravu u razumnom roku (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stav 194).
- Naknada mora biti plaćena odmah, načelno najkasnije u roku od šest mjeseci od kada odluka o dodjeli postane izvršiva (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stav 198).
- Procesna pravila koja uređuju tužbu za naknadu moraju biti usklađena sa načelima pravičnosti koja su zajamčena članom 6 (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stav 200).
- Pravila u vezi s pravnim troškovima moraju izbjegavati stavljanje prekomjernog tereta na parničare kada je njihova tužba opravdana (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stav 201).
- Naknada ne smije biti nerazumna u odnosu na dodjele Suda u sličnim slučajevima (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stavovi 202–206. i 213).

165. Puka činjenica da naknada dodijeljena podnositeljima predstavke na domaćem nivou ne odgovara iznosima koje je Sud dodijelio u uporedivim slučajevima neće učiniti pravni lijek za dužinu trajanja postupka nedjelotvornim (*Riškova protiv Slovačke*, 2006, stav 100; *Kaić i drugi protiv Hrvatske*, 2008, stavovi 39. i 42). Kombinacija nekoliko faktora može pravne lijekove učiniti nedjelotvornim. Stoga je Sud ustanovio povredu člana 13. u vezi sa članom 6. stav 1, (i) gdje podnositelj predstavke nije dobio dovoljnu naknadu zajedno s nemogućnošću da ubrza postupak te je u posebnim okolnostima slučaja, inače djelotvoran pravni lijek postao nedjelotvoran (*ibid.*, stavovi 43–44); i (ii) gdje nije mogao da dobije brzo pravno zadovoljenje, zajedno s nedovoljnom dodjelom odštete (*Wasserman protiv Rusije (br. 2)*, 2008, stavovi 54–58).

166. Pravni lijek zasnovan na „Pintovom zakonu“, koji je doveo do dodjele naknade, je ocijenjen kao djelotvoran u onoj mjeri u kojoj je odluka domaćeg suda bila dosljedna sa sudskom praksom Suda po pitanju člana 41. Konvencije (*Cataldo protiv Italije* (odl.), 2004). Ovaj dio predstavke je Sud proglasio neprihvatljivim kao očigledno neosnovanim.

167. Slično, dodjela nedovoljne naknade od strane domaćeg suda za prekomjerno trajanje postupka nije podrazumijevala povredu člana 13. u smislu člana 6. stav 1. u slučaju *Delle Cave i Corrado protiv Italije*, 2007 (stavovi 45–46). Puka činjenica da je naknada bila niska nije sama po sebi dovela u pitanje djelotvornost „Pintovog“ pravnog lijeka. „Pintov zakon“ nije definisao nikakva ograničenja za određivanje naknade: iznos naknade je diskreciono pravo suda.

168. Stoga u slučaju *Simaldone protiv Italije*, 2009 (stavovi 82–84), Sud nije ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 6. stav 1. Konvencije i člana 1. Protokola br. 1, ocijenivši da dvanaestomjesečno kašnjenje s isplatom „Pintove“ naknade, iako jeste povreda tih članova, nije bilo dovoljno da se posumnja u djelotvornost „Pintovog“ pravnog lijeka. Između 2005. i 2007. domaći sudovi koji odlučuju po žalbi s nadležnošću prema „Pintovom zakonu“ su donijeli oko 16.000 odluka, a broj predavki Sudu (oko 500) u vezi s kašnjenjem isplata „Pintove“ naknade, iako visok, nije, za sada, indikativan da pravni lijek koji je obezbijeđen tim zakonom sistemski nije djelotvoran.

169. U pogledu materijalne štete, domaći sudovi su jasno u boljem položaju da odrede da li ista postoji i u kojoj mjeri.

170. Situacija je, međutim, drugačija u pogledu nematerijalne štete. Postoji jaka ali osporiva pretpostavka da će postupak koji je prekomjerno trajao povremeno zahtijevati nematerijalnu štetu (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stavovi 203–204; *Wasserman protiv Rusije (br. 2)*, 2008, stav 50).

Ova pretpostavka je posebno jaka u slučaju prekomjernog kašnjenja u izvršenju od strane Države presude koja je izrečena protiv nje, uzevši u obzir neizbežnu frustraciju koja je nastala iz Državinog nepoštovanja svoje obaveze da plati svoje dugove i činjenice da je podnositelj predstavke već prošao kroz sudski postupak i postigao uspjeh (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009, stav 100).

U slučaju *Martins Castro i Alves Correia de Castro protiv Portugalije*, 2008 (stavovi 52–57), sudska praksa portugalskog Vrhovnog upravnog suda, koja prihvata ovo tumačenje i načela koja proizilaze iz sudske prakse Suda, nije još djelovala dovoljno konsolidovana u pravnom sistemu Portugalije, pošto nikakve naknade nisu mogle biti dodijeljene za nematerijalnu štetu podnositelja u odsustvu dokaza koji bi potkrijepili njeno postojanje.

171. U nekim slučajevima, međutim, dužina trajanja postupka je samo podrazumijevala minimalnu nematerijalnu štetu ili čak nikakvu (*Wasserman protiv Rusije (br. 2)*, 2008, stav 50; *Martins Castro i Alves Correia de Castro protiv Portugalije*, 2008, stav 54). Domaći sudovi će onda morati da opravdaju svoju odluku davanjem dovoljnih razloga (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stavovi 203–204).

b. Izdvojeni primjeri

Dužina trajanja krivičnog postupka

172. Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 6. stav 1. vezano za odsustvo djelotvornog domaćeg pravnog lijeka kojim se može žaliti na dužinu trajanja krivičnog postupka u sljedećim slučajevima: *Kudła protiv Poljske* [VV], 2000, stavovi 159–160; *Nuvoli protiv Italije*, 2002, stavovi 34–37; *Stratégies et Communications i Dumoulin protiv Belgije*, 2002, stavovi 52–56; *Kangasluoma protiv Finske*, 2004, stavovi 48–49; *De Clerck protiv Belgije*, 2007, stavovi 84–86; *McFarlane protiv Irske* [VV], 2010, stavovi 115–129; *Dimitrov i Hamanov protiv Bugarske*, 2011, stavovi 91–99; *Michelioudakis protiv Grčke*, 2012, stavovi 53–54; *Panju protiv Belgije*, 2014, stavovi 54–77; *Galea i Pavia protiv Malte*, 2020, stavovi 59–65.

173. Sud nije ustanovio povredu člana 13. zajedno sa članom 6. stav 1. u vezi s odbijanjem da se dodijeli naknada za prekomjernu dužinu trajanja krivičnog postupka koje je uspostavio Evropski sud (*Panju protiv Belgije*, 2014, stavovi 54–77), s obzirom na to da je nematerijalna šteta ispravljena narednom odlukom u vezi sa neprihvatljivošću postupka (*Panju protiv Belgije (br. 2)*, 2023, stavovi 67–79).

Dužina trajanja građanskog postupka

174. Odsustvo djelotvornog pravnog lijeka prema domaćem pravu kojim se može žaliti na dužinu trajanja građanskog postupka navelo je Sud da ustanovi povredu člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 6. stav 1. u sljedećim slučajevima: *Konti-Arvantini protiv Grčke*, 2003, stavovi 29–30; *Hartman protiv Češke Republike*, 2003, stavovi 82–84; *Doran protiv Irske*, 2003, stavovi 62–69; *D.M. protiv Poljske*, 2003, stavovi 48–50; *Lukenda protiv Slovenije*, 2005, stavovi 87–88; *Sürmeli protiv Njemačke* [VV], 2006, stavovi 102–116; *Rumpf protiv Njemačke*, 2010, stavovi 51–52; *Finger protiv Bugarske*, 2011, stavovi 84–91; *Ümmühan Kaplan protiv Turske*, 2012, stavovi 56–58; *Glykantzis protiv Grčke*, 2012, stavovi 54–57; *Vlad i drugi protiv Rumunije*, 2013, stavovi 113–125; *Gazsó protiv Mađarske*, 2015, stavovi 21; *Valada Matos das Neves protiv Portugalije*, 2015, stav 101; *Brudan protiv Rumunije*, 2018, stavovi 72–91; *Marshall i drugi protiv Malte*, 2020, stavovi 82–90; *Bara i Kola protiv Albanije*, 2021, stavovi 122–124.

175. U slučaju *Krasuski protiv Poljske*, 2005 (stavovi 69–73), Sud nije ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 6. stav 1. Od stupanja na snagu „Kudlinog” zakona 2004. godine, tužba za nadoknadu štete prema Građanskom zakoniku za razvučenu dužinu trajanja sudskog postupka sada ima eksplicitni pravni osnov i stekla je dovoljan nivo izvjesnosti da postane „djelotvoran pravni lijek” za podnositelja koji tvrdi da je došlo do povrede prava na raspravu u razumnom roku u sudskim postupcima u Poljskoj.

176. U slučaju *Titan Total Group S.R.L. protiv Republike Moldavije*, 2021 (stavovi 86–91), Sud nije ustanovio povredu člana 13. posmatranog zajedno sa članom 6. stav 1. pošto je smatrao da je pravni lijek radi naknade bio djelotvoran, uzevši u obzir da dužina trajanja postupka nije bila predugačka, 18 mjeseci ukupno. Uslovi primjenjivi na dužinu trajanja postupka u pogledu pravnog lijeka radi naknade ne mogu biti isti kao oni koji se koriste za procjenu dužine trajanja redovnog postupka, posebno imajući u vidu da postupci za naknadu obično nisu složeni (vidjeti *Gagliano Giorgi protiv Italije*, stav 69). Države moraju da postupe brzo da bi osigurale da povreda bude prepoznata i ispravljena što je prije moguće i, osim u posebnim okolnostima, ovo ne treba da traje duže od dvije godine i šest mjeseci, uključujući i sprovođenje (*ibid.*, stav 73).

Dužina trajanja upravnog postupka

177. U pogledu djelotvornosti pravnih lijekova kojima može da se žali na nerazumnu dužinu trajanja upravnog postupka, Sud je ocijenio predstavku kao neprihvatljivu zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih lijekova u slučaju *Daddi protiv Italije* (odl.), 2009. „Pintov” pravni lijek je bio djelotvoran za dužinu trajanja takvog postupka gdje nije podniet zahtjev za raspravu po ubrzanom postupku. Podnositelj je trebalo prvo da podnese žalbu nadležnom sudu koji odlučuje po žalbi u skladu sa „Pintovim” zakonom.

178. Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 6. stav 1. usljed nedostatka djelotvornih domaćih pravnih lijekova kojima se može žaliti na dužinu upravnog postupka u sljedećim slučajevima: *Martins Castro i Alves Correia de Castro protiv Portugalije*, 2008, stavovi 56–57 i 66; *Vassilios Athanasiou i drugi protiv Grčke*, 2010, stavovi 34–35; *Olivieri i drugi protiv Italije*, 2016, stavovi 48–71.

Dužina trajanja izvršnih postupaka

179. Nedostatak djelotvornih domaćih pravnih lijekova kojima se može dobiti izvršenje odluka domaćeg suda ili kojima se može žaliti na kašnjenje u njihovom izvršenju naveo je Sud da ustanovi povredu člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 6. stav 1. u sljedećim slučajevima: *Zazanis protiv Grčke*, 2004, stavovi 45–49; *Amat-G Ltd i Mebagishvili protiv Gruzije*, 2005, stavovi 53–54; *Ramadhi i drugi protiv Albanije*, 2007, stavovi 46–53; *Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009, stavovi 101–117; *Abramiuc protiv Rumunije*, 2009, stavovi 121–132; *Yuriy Nikolayevich Ivanov protiv Ukrajine*²¹, 2009, stavovi 69; *Ilyushkin i drugi protiv Rusije*²², 2012, stavovi 34–44; *Manushaqe Puto i drugi protiv Albanije*, 2012, stavovi 72–84; *Gerasimov i drugi protiv Rusije*, 2014, stavovi 157–166.

180. U slučaju *Beshiri i drugi protiv Albanije* (odl.), 2020 (stavovi 178–222), Sud je proglasio predstavku neprihvatljivom pošto je podnositelj propustio da iskoristi novi pravni lijek za preduge periode neizvršenja konačnih odluka kojim se odobrava naknada za oduzetu imovinu tokom komunističkog režima. Tužena država je uvela pravni lijek 2015. godine kao odgovor na pilotsku presudu u slučaju *Manushaqe Puto i drugi protiv Albanije*, 2012 (vidjeti pasus 317 ovog Vodiča).

21. Povreda člana 13. zajedno sa članom 6. stav 1. Konvencije i članom 1. Protokola br. 1.

22. Povreda člana 13. zajedno sa članom 6. stav 1. Konvencije i članom 1. Protokola br. 1.

2. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 6. stav 2.

Član 6. stav 2. Konvencije – Pretpostavka nevinosti

„2. Svako ko je optužen za krivično djelo smatra se nevinim dok se njegova krivica po zakonu ne dokaže.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Pretpostavka nevinosti (6-2)

181. Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 6. stav 2. u jednom slučaju i nikakvu povredu u drugom.

182. U slučaju *Konstas protiv Grčke*, 2011 (stavovi 56–57), Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 6. stav 2. jer podnositelju nije bio dostupan pravni lijek pred krivičnim sudom kako bi dobio pravno zadovoljenje za povredu njegovog prava na pretpostavku nevinosti, u svom procesnom aspektu, u vezi sa određenim komentarima o njemu koje su iznijela dva ministra u parlamentu. Tužba za nadoknadu štete nije mogla da pruži potpuno pravno zadovoljenje za navodni prekršaj. Vlada nije predložila nikakav drugi pravni lijek koji bi podnositelj mogao iskoristiti.

183. Nasuprot tome, u slučaju *Januškevičienė protiv Litvanije*, 2019 (stavovi 60–63. i 69), Sud nije ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 6. stav 2. s obzirom na to da je podnositeljica bio dostupan djelotvoran pravni lijek u sklopu građanskog zakonika, kojim je mogla da pribavi naknadu za povredu svojih prava na pretpostavku nevinosti tokom krivičnog postupka protiv trećih strana.

F. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 7.²³

Član 7. Konvencije – Kažnjavanje samo na osnovu zakona

„1. Niko se ne može smatrati krivim za krivično djelo nastalo činjenjem ili nečinjenjem koje nije predstavljalo krivično djelo u vrijeme izvršenja, prema nacionalnom ili međunarodnom pravu. Isto tako, izrečena kazna neće biti teža od one koja se primjenjivala u vrijeme izvršenja krivičnog djela.

2. Ovaj član ne utječe na suđenje ili kažnjavanje bilo koje osobe koja je kriva za činjenje ili nečinjenje, ako je to djelo u vrijeme izvršenja predstavljalo krivično djelo prema opštim pravnim načelima priznatim kod civiliziranih naroda.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Nullum poena sine lege (7-1) – Retroaktivnost (7-1)

184. U jednom slučaju, Sud je ustanovio povredu člana 13. u vezi sa članom 7.

185. U slučaju *Gouarré Patte protiv Andore*, 2016 (stavovi 41–43), Sud je ustanovio povredu člana 13. u vezi sa članom 7. pošto nije bilo djelotvornog pravnog lijeka koji bi podnositelj mogao iskoristiti kako bi pokrenuo pitanje primjene povoljnijih odredbi novog Krivičnog zakonika. Vrhovni sud pravde je odbacio podnositeljev zahtjev za reviziju bez ispitivanja merituma njegovih tvrdnji na osnovu toga što

23. Vidjeti također [Vodič o članu 7. Konvencije](#) (kažnjavanje samo na osnovu zakona).

se novi Zakonik odnosi samo na kazne koje podrazumijevaju lišenje ili ograničenje slobode i nije uradio reviziju u slučaju profesionalne diskvalifikacije. Štaviše, pravni lijek je bio dostupan na osnovu ograničene serije kriterija pod koje podnositeljev slučaj nije potpadao. Iako je tačno da je novi andorski Krivični zakonik jemčio retroaktivnu prirodu blažeg krivičnog zakona, nije prepoznato da nije obezbijeđen nikakav konkretni postupak kojim bi osuđena osoba mogla da podnese sudu zahtjev za reviziju svoje kazne kada mjerodavni sudovi to učine. Član o kom je riječ je samo naredio sudovima koji su izrekli kaznu da je revidiraju na sopstvenu inicijativu.

G. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 8.²⁴

Član 8. Konvencije – Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

„1. Svako ima pravo na poštivanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javna vlast se ne miješa u vršenje ovog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, ekonomske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda ili sprječavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Protjerivanje (8) – Ekstradicija (8) – Pozitivne obaveze (8) – Poštovanje privatnog života (8-1) – Poštovanje porodičnog života (8-1) – Poštovanje doma (8-1) – Poštovanje prepiske (8-1)

186. Sud i jeste i nije ustanovio povredu člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 8. u različitim slučajevima.

187. Međutim, gdje Sud ustanovi povredu člana 8. u procesnom aspektu, može zauzeti stav da nema potrebe da se posebno ispita prigovor prema članu 13, iako je blisko povezan s članom 8. i mora stoga biti proglašen neprihvatljivim (*Liberty i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2008, stav 73; *Roman Zakharov protiv Rusije* [VV], 2015, stav 307). *Nasuprot tome, u slučaju B.A.C. protiv Grčke*, 2016 (stavovi 46–47), Sud je ustanovio povredu člana 8. i, imajući u vidu taj zaključak, ustanovio je da je došlo i do povrede člana 13. zajedno sa članom 8 (vidjeti također *Sargsyan protiv Azerbejdžana* [VV], 2015, stavovi 272–274; *Đorđević protiv Hrvatske*, 2012, stav 168).

1. Poštovanje prava na privatni život

188. Sud se bavio različitim temama vezanim za djelotvornost pravnih lijekova kod prigovora u pogledu poštovanja prava na privatni život.

a. Sloboda kretanja

189. Kada postoji dokaziva tvrdnja da je činjenje vlasti možda narušilo pravo pojedinca da napusti zemlju, koje je zajamčeno članom 2. Protokola br. 4 uz Konvenciju, ili pravo te osobe na privatni i porodični život, koje je zaštićeno prema članu 8. Konvencije, član 13. Konvencije zahtijeva da domaći pravni sistem mora staviti pojedincu o kom je riječ na raspolaganje djelotvornu mogućnost da se usprotivi mjeri na koju se žali u akuzatornom postupku pred odgovarajućim domaćim forumom koji nudi adekvatna jamstva nezavisnosti i nepristrasnosti (*Riener protiv Bugarske*, 2006, stav 138).

24. Vidjeti također [Vodič o članu 8. Konvencije](#) (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života).

190. U slučaju *Riener protiv Bugarske*, 2006 (stavovi 138–143), nedostatak djelotvornog pravnog lijeka u vezi sa zabranom putovanja za neplaćen porez je doveo Sud do zaključka da je povrijeđen član 13. Konvencije zajedno sa članom 8. i članom 2. Protokola br. 4 (Vidjeti također i Vodič o članu 13. u vezi sa ili u smislu člana 2. Protokola br. 4).

b. Profesionalno ponašanje

191. U slučaju *S.W. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2021 (stavovi 70–74), sud koji odlučuje po žalbi se jasno držao stava da je proces kojim je sudija u Porodičnom sudu došao do kritike podnositeljice, uz nalog da se njegove nepovoljne ocjene proslijede lokalnim vlastima i mjerodavnim stručnim tijelima, bio „očigledno nepravičan u tolikoj mjeri da je u potpunosti propustio da ispoštuje osnovni zahtjev za pravičnost prema članu 8. i/ili precedentnom pravu”; ali je podnositeljica ipak savjetovana od strane pravnog zastupnika da zahtjev za naknadu ne bi imao neke realne šanse za uspjeh pošto je malo vjerovatno da bi ona mogla utvrditi nedostatak dobre vjere sa strane sudije. Sud je, stoga, polazeći od toga da zahtjev za naknadu ne bi bio uspješan, ustanovio da je došlo do povrede člana 13. u vezi sa članom 8.

c. Lišenje slobode

192. U slučaju *Wainwright protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2006 (stavovi 54–56), činjenica da je zatvorsko osoblje oslobođeno bilo kakve građanske odgovornosti uprkos nemaru prilikom vršenja pretresa uz skidanje odjeće nad posjetiocima navela je Sud da ustanovi povredu člana 13. u smislu člana 8. Dom lordova je ustanovio da otkrivena nemarna činjenja zatvorskih službenih lica ne nose nikakvu građansku odgovornost, posebno jer nije bilo opšteg prekršaja narušavanja privatnosti.

193. U slučaju *Gorlov i drugi protiv Rusije*, 2019 (stavovi 109–110), Sud je ustanovio povredu člana 13. u vezi sa članom 8. na osnovu toga što domaće pravo, kako su ga tumačili sudovi, nije pretpostavilo bilo kakvu ravnotežu ostvarivanja prava i nije omogućilo zatvorenicima da potraže sudsko preispitivanje proporcionalno njihovom stavljanju pod trajni video nadzor u ćelijama, što je negativno uticalo na njihovu privatnost.

194. U slučaju *Maslák protiv Slovačke (br. 2)*, 2022 (stav 165), Sud je imao opažanje da je u slučaju *Neshkov i drugi protiv Bugarske*, 2015 (stav 183) ustanovio da je djelotvorni pravni lijek koji se zahtijeva prema članu 13. bio taj kada su domaće vlasti ili sud koji se bavio slučajem morali da uzmu u obzir suštinu prigovora prema Konvenciji. Na primjer, u slučajevima gdje je ovaj prigovor bio prema članu 8, to je značilo da je domaća vlast morala da ispita, *inter alia*, da li je miješanje u prava podnositelja bilo neophodna mjera u demokratskom društvu radi postizanja legitimnog cilja.

d. Životna sredina

195 U slučaju *Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003 (stavovi 137–142), ograničen opseg preispitivanja prekomjerne buke izazvane noćnim letovima je sadržao povredu člana 13. u smislu člana 8. Opseg preispitivanja od strane domaćih sudova bio je ograničen na klasične engleske pravne koncepte, kao što su iracionalnost, nezakonitost i očigledna nerazumnost, i nije u tom trenutku ostavio prostora za razmatranje da li je navedeno povećanje noćnih letova predstavljalo opravdano ograničenje prava na poštovanje privatnog i porodičnog života ili domova onih koji žive u blizini Aerodroma Heathrow.

e. Nesolventnost

196. U slučaju *Albanese protiv Italije*, 2006 (stavovi 73–77), Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 8. vezano za nedostatak djelotvornog pravnog lijeka kojim bi se žalio na postojanje ili produženja lične diskvalifikacije nametnute osobama koje proglase bankrot i koja se automatski pridružuje naredbi o bankrotu.

f. Pravna služba

197. U slučaju *Özpinar protiv Turske*, 2010 (stavovi 82–88), nedostatak djelotvornog pravnog lijeka za sudiju koja je razdužena iz razloga koji su djelimično vezani za njen privatni život naveo je Sud da ustanovi povredu člana 13. u vezi s članom 8. Podnositeljica nije bila uspješna u svojoj sudskoj žalbi protiv odluka Nacionalnog savjeta pravne službe. Nepristrasnost panela Savjeta koji je ispitivao osporenja svojih odluka je bila veoma upitna. Dalje, tokom postupka, nije napravljena razlika između aspekata privatnog života podnositeljice koji nisu imali nikakvu neposrednu vezu s njenim dužnostima i onim što je mogla uraditi.

g. Seksualna orijentacija

198. U slučaju *Beizaras i Levickas protiv Litvanije*, 2020 (stavovi 151–156), Sud je ustanovio da je došlo do povrede člana 13. u smislu člana 14. posmatrano zajedno s članom 8. jer su diskriminacijski stavovi domaćih sudova u pogledu podnositeljeve seksualne orijentacije narušili djelotvornost pravnih lijekova za primjenu domaćeg prava. Pravni lijekovi koji su načelno bili djelotvorni nisu bili u ovom slučaju jer su domaći sudovi odbili da sude počiniocima koji su ostavljali ozbiljne homofobične komentare na Fejsbuku, uključujući i otvorene pozive na nasilje, bez bilo kakve prethodne djelotvorne istrage.

199. U slučaju *Valaitis protiv Litvanije*, 2023 (stavovi 93–117), Sud nije ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 14. posmatrano zajedno s članom 8, jer je obustava istrage homofobičnih komentara na internetu nije otkrila predrasudama obojene stavove vlasti. Kao odgovor na presudu u slučaju *Beizaras i Levickas protiv Litvanije*, domaće vlasti su nedavno usvojile smjernice i preporuke za borbu protiv govora mržnje, i uopšteno su se više posvetili zločinima iz mržnje, što se može vidjeti posebno iz mnogih odluka koje su donijeli tužioci i sudovi. Ove mjere pokazuju da diskriminacijski stav vlasti nije više prisutan i da i iz domaće prakse mogu proisteci djelotvorni pravni lijekovi radi prevencije, uočavanja i potiskivanja zločina povezanih s mržnjom.

h. Ugled

200. U slučaju *Bastys protiv Litvanije*, 2020 (stavovi 67–87), podnositelj, koji je bio potpredsjednik skupštine, nije imao mogućnost da ospori zaključke obavještajne bilješke od državne bezbjednosne službe koja je ocjenjivala da li on može da dobije odobrenje pristupa povjerljivim informacijama. Međutim, ta nemogućnost je nadoknađena mogućnošću protivljenja odluci predsjednika skupštine da odbije odobrenje na osnovu te bilješke u upravnim sudovima. Međutim, taj pravni lijek nije korišten kada je potpredsjednik dobrovoljno podnio ostavku bez da je sačekao odluku predsjednika. Sud je stoga utvrdio da nije došlo do povrede člana 13. u kombinaciji s članom 8.

i. Prebivalište

201. U slučaju *Kurić i drugi protiv Slovenije* [VV], 2012 (stavovi 370–372), Sud je ustanovio povredu člana 13. u vezi sa članom 8. u odsustvu djelotvornih pravnih lijekova kojima se može žaliti na propust da se odgovori na pitanje prava na prebivalište pojedinaca koji su „izbrisani” iz registra stalnih rezidenata nakon Slovenijinog povratka nezavisnosti.

j. Spol

202. U slučaju *Semenya protiv Švajcarske*, 2023 (stavovi 234–240), Sud je ustanovio povredu člana 13. u vezi s članom 14. zajedno sa članom 8, u pogledu nedjelotvornih pravnih lijekova za diskriminaciju protiv profesionalne sportistkinje koja je, usljed razlika u spolnom razvoju, primorana od strane nadržavnih pravila da uzima hormone radi smanjenja njenog prirodnog nivoa testosterona kako bi mogla da učestvuje na međunarodnim takmičenjima u kategoriji za žene. Nisu joj pruženi dovoljni institucioni ni procesni zaštitni mehanizmi u Švajcarskoj.

k. Tajni nadzor i zadržavanje ličnih podataka

203. Tajnovitost mjera nadzora otežava, ako ne čini i nemogućim, da osoba o kojoj je riječ potraži pravni lijek sama od sebe, posebno dok je nadzor još uvijek u toku. „Djelotvorni pravni lijek” prema članu 13. znači lijek koji je djelotvoran koliko je to moguće imajući u vidu ograničen opseg za zaštitu svojstven svakom sistemu tajne prisмотрe (*Klass i drugi protiv Njemačke*, 1978, stavovi 68–69). Objektivni nadzorni mehanizam može biti dovoljan sve dok mjere ostaju tajne. Tek kad mjere postanu razotkrivene pravni lijekovi moraju postati dostupni pojedincu u razumnom roku (*Rotaru protiv Rumunije* [VV], 2000, stav 69).

204. U oblasti tajnih mjera nadzora, gdje je zloupotreba potencijalno toliko laka u pojedinačnim slučajevima i može imati toliko štetne posljedice po demokratsko društvo u cjelini, načelno je poželjno da se povjeri nadzorna kontrola sudiji, jer sudska kontrola nudi najbolja jamstva nezavisnosti, nepristrasnosti i valjane procedure. Čim se može obaviti obavještanje bez ugrožavanja svrhe ograničenja, nakon prekida mjere nadzora, treba dostaviti obavještenje osobama o kojima je riječ. Da bi se omogućilo osobi da pribavi preispitivanje postupka u vezi s miješanjem u ostvarivanje njenog ili njegovog prava na privatni život, načelno je neophodno da se tom pojedincu dostave minimalne informacije o odluci kako bi mogao da je ospori, na primjer, datum usvajanja i organ vlasti od kog je potekla (*Roman Zakharov protiv Rusije* [VV], 2015, stavovi 233, 287. i 291; *İrfan Güzel protiv Turske*, 2017, stavovi 96. i 98–99).

205. U slučaju *Klass i drugi protiv Njemačke*, 1978 (stavovi 65–72), Zakon „G 10” je dozvolio određenim organima vlasti da otvore i pregledaju poštu i pošti da čita telegrame i prati i snima telefonske razgovore radi zaštite države od „neposredne opasnosti”. Iako, po G 10, nije moglo biti nikakvog lijeka pred sudovima u pogledu naređivanja i sprovođenja restriktivnih mjera, određeni drugi pravni lijekovi su ipak bili dostupni pojedincima koji vjeruju da su pod nadzorom. U skladu s presudom Saveznog ustavnog suda iz 1970. godine, međutim, nadležna vlast je u obavezi da obavijesti osobu o kojoj je riječ čim mjere nadzora budu prekinute, i obavještenje mora biti izvršeno bez ugrožavanja svrhe ograničenja. Od momenta takvog obavještenja, razni pravni lijekovi – pred sudovima – postaju dostupni pojedincu: deklarativna tužba, da se pribavi preispitivanje od strane upravnog suda zakonitosti primjene na pojedinca „G 10” i usaglašenosti naređenih mjera nadzora sa zakonom; tužba za nadoknadu štete u građanskom sudu ako je pojedinac bio predmet predrasuda; tužba za uništavanje ili, ako je prigodno, vraćanje dokumenata; konačno, ako nijedan od ovih pravnih lijekova nije uspješan, postoji zahtjev Saveznom ustavnom sudu da odluči da li je došlo do kršenja Osnovnog zakona. Shodno tome, zbir pravnih lijekova obezbijeđenih prema njemačkom zakonu je zadovoljio, u posebnim okolnostima slučaja, zahtjeve člana 13. u smislu člana 8. u pogledu poštovanja privatnog života i prepiske.

Vidjeti, u istom smislu, slučajeve *Leander protiv Švedske*, 1987, stavovi 78–84, u vezi sa sistemom tajnog praćenja kandidata za važne pozicije iz perspektive nacionalne sigurnosti, i *Amann protiv Švajcarske* [VV], 2000, stavovi 89–90, u vezi sa presretanjem i snimanjem telefonskih poziva i zadržavanju ličnih podataka od strane službi bezbjednosti.

206. U nedostatku pravnog lijeka kojim se može žaliti na zadržavanje, od strane državnih službenika/državnih agenata, podataka o privatnom životu osobe ili na istinitost takvih informacija, Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 8. u slučaju *Rotaru protiv Rumunije* [VV], 2000 (stavovi 68–73). Ovo je također bio slučaj i kod *Segerstedt-Wiberg i drugi protiv Švedske*, 2006 (stavovi 116–122), u odsustvu pravnog lijeka kojim se dobijaju sve informacije skladištene u registru Bezbjednosne policije, ili o uništavanju njihovih dokumenata, ili o brisanju ili ispravljanju informacija koje se čuvaju u tim dokumentima.

207. U odsustvu odgovora na sumnje koje je iznio optuženi u pogledu zakonitost odluke da mu se prisluškuje telefon, Sud je ustanovio povredu člana 13. u vezi sa članom 8. u slučaju *İrfan Güzel protiv Turske*, 2017 (stavovi 100–109).

I. Upotreba i objelodanjivanje ličnih podataka

208. U vezi sa objelodanjivanjem medicinskih podataka, u slučaju *Anne-Marie Andersson protiv Švedske*, 1997 (stavovi 41–42), Sud nije ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 8. u vezi sa nedostatkom pravnih lijekova prije otkrivanja povjerljivih i ličnih medicinskih informacija od strane medicinske službe socijalnoj službi. S obzirom na činjenice, podnositeljica nije imala dokazivu tvrdnju vezano za povredu Konvencije. Miješanje u njeno pravo na poštovanje privatnog života nastalo otkrivanjem podataka o kojima je riječ bilo je u skladu sa švedskim zakonom i radi ostvarenja legitimnog cilja zaštite „zdravlja ili morala” i „prava i sloboda drugih”. Podnositeljica je obaviještena o mjeri koja je imala ograničenu prirodu jer informacije o kojima je riječ nisu javno objelodanjene već su ostale zaštićene istim nivoom povjerljivosti koji se primjenjuje na kartone psihijatrijskih pacijenata.

209. U odsustvu djelotvornog pravnog lijeka kojim bi se žalilo na objelodanjivanje povjerljivih psihijatrijskih podataka na javnoj raspravi, Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 8. u slučaju *Panteleyenکو protiv Ukrajine*, 2006 (stavovi 82–84). Dok je održavanje rasprave *in camera* moglo da spriječi javno objelodanjivanje takvih informacija, nije moglo ni da obezbijedi povjerljivost informacija objelodanjenih strankama i njihovim zastupnicima na raspravi niti da ograniči pristup predmetnim spisima. Iako se podnositelj uspješno žalio, ovaj pravni lijek se pokazao kao nedjelotvoran utoliko što nije doveo do obustave objelodanjivanja povjerljivih psihijatrijskih podataka u sudskim predmetnim spisima niti je podnositelju dodijeljena naknada za pretrpljenu štetu usljed nezakonitog miješanja u njegov privatni život.

210. U vezi s online objavom sudske odluke kojom se objelodanjuju informacije o usvajanju djece podnositelja, u slučaju *X i drugi protiv Rusije*, 2020 (stavovi 73–79), Sud je ustanovio da je došlo do povrede člana 13. u vezi sa članom 8. u odsustvu bilo kakvog sudskog pravnog lijeka kojim se mogla dobiti naknada za nematerijalnu štetu izazvanu manjkavostima pravosudnog sistema.

211. U pogledu upotrebe ličnih podataka u profesionalnom kontekstu, nedostatak djelotvornih pravnih lijekova u pogledu kršenja prava podnositelja na poštovanje privatnog života nakon indiskretne istrage privatnog života homoseksualaca, što je dovelo do otpuštanja iz vojske, bio je povreda člana 13. u vezi sa članom 8. u slučaju *Smith i Grady protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1999 (stavovi 136–139).

212. U slučaju *Karabeyoğlu protiv Turske*, 2016 (stavovi 128–132), nedostatak pravnog lijeka kojim se pribavlja ispitivanje upotrebe, u disciplinskoj istrazi, podataka dobijenih prisluškivanjem telefona tokom krivične istrage naveo je Sud da ustanovi povredu člana 13. u smislu člana 8.

213. Nedostatak djelotvornog pravnog lijeka kojim bi se tražilo brisanje imena podnositelja sa spiska priloženog uz švajcarsku Uredbu o „Talibanima” bio je povreda člana 13. u vezi sa članom 8. u slučaju *Nada protiv Švajcarske* [VV], 2012 (stavovi 209–214). Podnositelj je mogao da se obrati domaćim sudovima i da stoga pridobije pravno zadovoljenje za prigovor prema Konvenciji. Međutim, vlasti nisu ispitale meritum njegovog prigovora. Konkretno, Savezni sud je zauzeo stav da dok on ima pravo da potvrdi da je Švajcarska obavezana rezolucijama Vijeća sigurnosti, on ne može sam, po osnovu ljudskih prava, ukloniti sankcije nametnute podnositelju. Štaviše, Savezni sud je izričito priznao da se postupak za traženje od Ujedinjenih Nacija da se izbriše ime sa spiska ne može posmatrati kao djelotvoran pravni lijek prema članu 13.

2. Poštovanje porodičnog života

214. U slučajevima određene prirode i interesa, i gdje je dužina trajanja postupka imala jasan uticaj na porodični život podnositelja (što samim tim nalaže da se ispita prema članu 8. Konvencije), stroži pristup je potreban – pristup koji obavezuje Države da uspostave pravni lijek koji je istovremeno i radi prevencije i radi naknade (*Macready protiv Češke Republike*, 2010, stav 48; *Bergmann protiv Češke Republike*, 2011, stavovi 45–46; *Kuppinger protiv Njemačke*, 2015, stav 137). Sud je primijetio da je Državina pozitivna obaveza da se preduzmu adekvatne mjere da se obezbijedi podnositeljevo pravo

na poštovanje porodičnog života bila u opasnosti da postane iluzorna da su zainteresovane stranke imale na raspolaganju pravni lijek radi naknade, što bi dovelo do *a posteriori* dodijele novčane naknade (*Macready protiv Češke Republike*, 2010, stav 48).

215. Sud je iznio načela primjenljiva na član 13. u slučajevima gdje je povreda člana 8. ustanovljena prema njegovom procesnom aspektu (*Macready protiv Češke Republike*, 2010; *Bergmann protiv Češke Republike*, 2011). Iako član 8. ne sadrži izričite procesne zahtjeve, proces odlučivanja koji je uključen u mjere miješanja mora biti pravičan i takav da omogući propisno poštovanje interesa koje štiti ovaj član, posebno vezano za njegu djece (*W. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1987, stavovi 62. i 64; *McMichael protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995, stav 92; *T.P. i K.M. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stavovi 72–73).

U slučaju *Macready protiv Češke Republike*, 2010 (stavovi 48–51), postojala je potreba za pravnim lijekom kojim bi se pribavila odluka o neodložnom vraćanju djeteta koje je majka odvela u inostranstvo bez pristanka oca, podnositelja; da se zaustave bilo kakvi hirovi koji mogu da se dese u postupku vraćanja; da se zaštiti veza između izmještenog djeteta i podnositelja; ili da se ospori propust da se ocu omogući da ostvaruje svoje pravo na održavanje kontakta. Samo ukoliko takvi pravni lijekovi ne bi mogli da proizvedu takve ishode, po mišljenju Suda, materijalna naknada je mogla biti primjerena za podnositelja. Sud je zabilježio da je podnositelj uložio prigovor prema članu 13, primijenila bi se ista razmatranja.

U slučaju *Bergmann protiv Češke Republike*, 2011 (stavovi 46–51), Sud je ustanovio da su razmatranja iz slučaja *Macready protiv Češke Republike*, 2010, ne samo valjana u kontekstu međunarodne otmiče djeteta, već i u drugim situacijama gdje je ponašanje ili nečinjenje vlasti u postupku imalo posljedice na privatni ili porodični život podnositelja predstavki.

216. Nedostatak pravnog lijeka koji omogućava neodložno izvršenje odluke o roditeljskim pravima naveo je Sud da ustanovi povredu člana 13. zajedno sa članom 8. u slučaju *Kuppinger protiv Njemačke*, 2015 (stavovi 138–145). Postupak o kojem je riječ tiče se prava na održavanje kontakta podnositelja predstavke i njegovog mladog djeteta i stoga potpada pod kategoriju slučajeva kod kojih postoji opasnost da budu unaprijed određeni svojom dužinom trajanja. „Zakon o pravnom lijeku“, koji je stupio na snagu samo godinu i po nakon što je otpočet postupak o pravima na održavanje kontakta obezbijedio je novčanu naknadu, pravni lijek koji nije imao dovoljno ubrzavajuće dejstvo na postupke u toku u slučajevima kao što je ovaj. Također, nijedan od druga dva pravna lijeka na koje se oslanjala Vlada nije se mogao smatrati djelotvornim.

217. U nedostatku djelotvornog pravnog lijeka u pogledu postupanja lokalnih vlasti nakon što su udaljili dijete od majke usljed sumnje na seksualno zlostavljanje od strane majčinog momka, Sud je našao povredu člana 13. u smislu člana 8. u slučaju *T.P. i K.M. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001 (stavovi 109–110). Sud je ustanovio da je nastalo psihijatrijsko oštećenje, moglo bi biti elemenata medicinskih troškova kao i značajna bol i paćenje na koje bi trebalo odgovoriti. Podnositelji predstavke nisu imali na raspolaganju adekvatan način da pribave odluku o njihovim tvrdnjama da je lokalna vlast prekršila pravo na poštovanje porodičnog života ili mogućnost da pribave izvršivu dodjelu naknade za posljedično pretrpljenu štetu.

Vidjeti, u istom duhu, *D.P. i J.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stavovi 136–138, gdje je Sud ustanovio povredu člana 13. u smislu članova 3. ili 8. usljed nedostatka djelotvornog pravnog lijeka kojim bi se ispitali navodni propust socijalne službe da zaštiti djecu od seksualnog zlostavljanja od strane očuha.

218. Nedostatak djelotvornog pravnog lijeka u smislu automatske primjene potpune i apsolutne zabrane vršenja roditeljskog prava, kao pomoćna kazna koja se nameće po zakonu svakom ko služi zatvorsku kaznu, bez bilo kakvog ispitivanja na sudu vrste djela koje je počinio otac koji služi zatvorsku kaznu ili interesa maloljetne djece, navelo je Sud da ustanovi povredu člana 13. u smislu člana 8. u

slučajevima *Sabou i Pircalab protiv Rumunije*, 2004 (stavovi 53–56), i *Iordache protiv Rumunije*, 2008 (stavovi 57–67).

219. U slučaju *Mik i Jovanović protiv Srbije* (odl.), 2021 (stavovi 47–52), Sud je odbacio prigovor prema članu 13. zajedno sa članom 8. u smislu novog pravnog okvira koji je podrazumijevao mehanizam po kojem bi roditelji novorođenčadi koja su nestala u srpskim porodilištima mogli da potražu naknadu (u nastavku zahtjeva Suda u slučaju *Zorica Jovanović protiv Srbije*, 2013, stav 92). Zakon iz februara 2020. je obezbijedio sudske i vansudske postupke, uključujući i bazu DNK i obuku za sudije, policajce, roditelje, itd.

3. Poštovanje nečijeg doma

220. Kada pojedinac ima dokazivu tvrdnju da su njegov ili njen dom ili imovina namjerno uništeni od strane zastupnika Države, pojam „djelotvornog pravnog lijeka” podrazumijeva, uz plaćanje naknade gdje je prikladno, temeljnu i djelotvornu istragu koja može da dovede do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih i koja podrazumijeva djelotvoran pristup istražnom postupku za podnositelje pritužbe (*Menteş i drugi protiv Turske*, 1997, stav 89).

221. U slučaju *Menteş i drugi protiv Turske*, 1997 (stavovi 90–92), nije sprovedena temeljna i djelotvorna istraga tvrdnji podnositelja predstavke i to je dovelo do nipodaštavanja korištenja bilo kakvih pravnih lijekova koje su imali na raspolaganju, uključujući i potraživanje naknade pred sudom u pogledu prigovora vezanog za pravo na privatni i porodični život i na dom, nakon što su snage bezbjednosti zapalile njihove kuće u jugoistočnoj Turskoj. Shodno tome, došlo je do povrede člana 13. u vezi s članom 8.

Vidjeti, u istom duhu, slučaj *Nuri Kurt protiv Turske*, 2005, stavovi 117–122, gdje je nezadovoljavajuća istraga požara koji je uništio kuće navela Sud da ustanovi povredu člana 13. u smislu člana 8. Konvencije i člana 1. Protokola br. 1.

222. U pogledu izmještanja pojedinaca iz sjevernog Kipra, gdje su živjeli, u slučaju *Kipar protiv Turske* [VV], 2001 (stavovi 193–194), došlo je do povrede člana 13. Konvencije zajedno s članom 8. i članom 1. Protokola br. 1, jer tužena država nije pružila grčkim stanovnicima Kipra nikakve pravne lijekove kojima bi osporili svoje protjerivanje iz sjevernog Kipra.

Vidjeti, u istom duhu *Chiragov i drugi protiv Armenije* [VV], 2015, stavovi 213–215, i *Sargsyan protiv Azerbejdžana* [VV], 2015, stavovi 269–274, gdje je Sud ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 8. Konvencije i člana 1. Protokola br. 1 u vezi s nedostatkom pravnih lijekova za gubitak doma i imovine izmještenih osoba u kontekstu sukoba u Nagorno-Karabahu.

223. U slučaju vezanom za pretrese domova, *Posevini protiv Bugarske*, 2017 (stavovi 83–87), Sud je ustanovio da puka mogućnost traženja disciplinskog postupka protiv policajaca koji su izvršili pretres kuće i fotografskog studija nije bio djelotvoran pravni lijek, suprotno članu 13. u smislu člana 8. Pojam djelotvornog pravnog lijeka u kontekstu prava na poštovanje nečijeg doma zavisi od toga da li su podnositelji predstavke imali pristup postupku koji bi im omogućio da ospore zakonitost pretresa i plijenjenja imovine i da dobiju adekvatno pravno zadovoljenje gdje je prikladno.

U istom duhu, povrede člana 13. u smislu člana 8. su ustanovljene u slučaju *Panteleyenko protiv Ukrajine*, 2006, stavovi 78–81, zbog nedostatka djelotvornog pravnog lijeka nakon pretresa kancelarije javnog bilježnika nakon što je slučaj protiv njega obustavljen u prekrivičnoj fazi; i u slučaju *Peev protiv Bugarske*, 2007, stav 70, gdje nije bilo djelotvornog pravnog lijeka nakon nezakonitog pretresa kancelarije zaposlenog u državnom organu nakon objavljivanja u novinama pisma kojim je kritikovao vrhovnog javnog tužioca.

U slučaju *Keegan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2006 (stavovi 41–43), Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 8. na osnovu toga što, iako su pokrenuli domaći postupak potraživanja odštete za nasilan ulazak policajaca u kuću da bi izvršili pretres, navodno u lošoj vjeri, podnositelji predstavke su

bili neuspješni, pošto sudovi nisu mogli da ispitaju pitanje proporcionalnosti ili razumnosti i ravnoteža je bila poremećena u korist zaštite policije u takvim slučajevima. Odšteta je dosuđena samo gdje se mogla dokazati loša namjera, a nemar bilo koje vrste se nije kvalifikovao.

4. Poštovanje prepiske

224. Sud se bavio različitim temama vezanim za djelotvornost pravnih lijekova u pogledu prigovora u vezi s pravom na poštovanje nečije prepiske.

225. U vezi s prepiskom zatvorenika u slučaju *Silver i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1983 (stavovi 114–119), Sud je ustanovio povredu i da nema povrede člana 13. u smislu člana 8, po pitanju kontrole, presretanja i zadržavanja takvih pisama.

Nedostatak pravnog lijeka kojim bi zatvorenik mogao da ospori odbijanje upravnika zatvora da proslijedi njegova pisma naveo je Sud da ustanovi povredu člana 13. u smislu člana 8. u slučaju *Frérot protiv Francuske*, 2007 (stav 66). *Conseil d'Etat* je proglasio neprihvatljivim zahtjev podnositelja predstavke za poništavanje odluke upravnika, samo na osnovu toga što je odbijanje da se proslijede pisma predstavljalo internu, regulacijsku mjeru, koja nije podlijeжала sudskom preispitivanju za zloupotrebu službenog položaja. Vlada nije tvrdila da je bilo koji drugi pravni lijek koji ispunjava zahtjeve člana 13. bio dostupan podnositelju predstavke.

226. Po pitanju prepiske kod bankrota, u slučaju *Bottaro protiv Italije*, 2003 (stavovi 44–46), Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 8. imajući u vidu nedostatak djelotvornog pravnog lijeka u domaćem pravu kojim bi se uložio prigovor na kontrolu prepiske, koja je trajala preko dvanaest godina i šest mjeseci, i kako bi se dobilo pravno zadovoljenje.

5. Azil i protjerivanje

227. U slučajevima protjerivanja, Sud je odlučio da gubitak statusa žrtve u vezi sa navodnom povredom člana 8. Konvencije, jer podnositelj predstavke nije više bio izložen opasnosti od protjerivanja, ne lišava nužno podnositelja takvog statusa za potrebe člana 13. U slučaju *De Souza Ribeiro protiv Francuske* [VV], 2012 (stavovi 86–100), iako je Sud odlučio da podnositelj predstavke ne može više da se posmatra kao žrtva u pogledu navodne povrede člana 8, zauzeo je stav da prigovor otvara ozbiljno pitanje i da je, u posebnim okolnostima slučaja, podnositelj predstavke i dalje bio žrtva navodne povrede člana 13. zajedno sa članom 8, pošto nije imao pristup u praksi djelotvornom pravnom lijeku u pogledu prigovora prema članu 8. kada se suočavao s deportacijom. Sud je, stoga, odbacio Vladin prethodni prigovor u vezi s gubitkom statusa „žrtve” podnositelja u smislu člana 34. Konvencije.

228. Kada se radi o imigracijskim slučajevima, jedina briga Suda, držeći se načela supsidijarnosti, je da ispita djelotvornost domaćih procedura i da se obezbijedi da iste poštuju ljudska prava (*De Souza Ribeiro protiv Francuske* [VV], 2012, stav 84).

229. U slučaju *B.A.C. protiv Grčke*, 2016 (stavovi 37–47), Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno sa članom 8. povodom propusta Ministarstva javnog reda koje dvanaest godina nije donijelo odluku o zahtjevu za azil podnositelja predstavke, uprkos povoljnom mišljenju izdatom od strane Savjetodavnog odbora za azil i iako su grčke sudske vlasti, uključujući i Vrhovni upravni sud, odbili zahtjev za ekstradiciju od turskih vlasti.

230. Gdje su protjerivanja osporena na osnovu navodnog miješanja u privatni i porodični život, nije ključno, da bi pravni lijek bio djelotvoran, da ima automatsko suspenzivno dejstvo. Ipak, kod imigracijskih pitanja, gdje postoji dokaziva tvrdnja da bi protjerivanje prijetilo da se miješa u pravo stranca na poštovanje privatnog i porodičnog života, član 13. Konvencije zajedno sa članom 8. zahtijeva od Država da stave pojedincu o kojem je riječ djelotvornu mogućnost da ospori deportaciju ili naredbu o odbijanju boravišta i da relevantna pitanja budu ispitana sa dovoljnim procesnim zaštitnim mehanizmima i temeljnošću od strane odgovarajućeg domaćeg foruma koji nudi jemstva

nezavisnosti i nepristrasnosti (*Al-Nashif protiv Bugarske*, 2002, stav 133; *M. i drugi protiv Bugarske*²⁵, 2011, stavovi 122–133; *De Souza Ribeiro protiv Francuske* [VV], 2012, stav 83). Bez umanjavanja pitanja njegove suspenzivne prirode, da bi pravni lijek bio djelotvoran i da bi se izbjegla opasnost od proizvoljnih odluka, mora da postoji istinska intervencija suda ili „nacionalne vlasti” (*ibid.*, stav 93).

231. Kada je ugrožena nacionalna sigurnost, neka ograničenja na vrstu dostupnih pravnih lijekova može biti opravdana, ali pravni lijek mora biti djelotvoran, kako u praksi tako i po zakonu. Iako procesna ograničenja mogu biti neophodna da se osigura da ne dođe do curenja informacija štetnih po nacionalnu sigurnost i iako će svaki nezavisni organ vlasti možda morati ostaviti izvršnoj vlasti široko polje slobodne procjene u takvim pitanjima, to ni na koji način ne smije opravdati ukidanje svih pravnih lijekova kadgod izvršna vlast odluči da se pozove na izraz „nacionalne sigurnost”. Nadležni nezavisni organ vlasti koji odlučuje po žalbi mora biti obaviješten o razlozima na kojima se temelji odluka o deportaciji, čak i ako takvi razlozi nisu javno dostupni, i mora biti nadležan da odbaci tvrdnju izvršne vlasti da postoji prijetnja po nacionalnu sigurnost ako ustanovi da je proizvoljna ili nerazumna. Mora postojati neki oblik akuzatornog postupka, ako je potrebno kroz specijalne zastupnike nakon sigurnosnih provjera. Dalje, pitanje da li bi se osporena mjera miješala u pravo pojedinca na poštovanje porodičnog života i, ako je tako, mora se ispitati da li je pravična ravnoteža uspostavljena između javnog interesa o kojem je riječ i prava pojedinca (*Al-Nashif protiv Bugarske*, 2002, stav 137).

232. U slučaju *Al-Nashif protiv Bugarske*, 2002 (stavovi 134–138), Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 8. usljed nedostatka bilo kakvog djelotvornog pravnog lijeka protiv protjerivanja na osnovu nacionalne sigurnosti, pošto domaći sudovi nisu bili ovlašteni da prekontroliraju istinitost zabrinutosti za nacionalnu sigurnost.

Vidjeti, u istom duhu, *Musa i drugi protiv Bugarske*, 2007, stavovi 70–73, gdje je Sud ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 8. u vezi s nemogućnošću da se potraži sudsko preispitivanje naloga za povlačenje boravišne dozvole po osnovu nacionalne sigurnosti.

233. U slučaju *M. i drugi protiv Bugarske*, 2011 (stavovi 124–125. i 127), Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu članova 3. i 8. usljed nedostatka djelotvornog pravnog lijeka pred Vrhovnim upravnim sudom. Iako je očito priznavanje da je prvi podnositelj bio u opasnosti da bude izložen zlostavljanju ili pogubljenju ako se vrati u Afganistan, taj sud je stavio na prvog podnositelja teret dokazivanja da ove opasnosti potiču od afganistanskih vlasti i da mu te vlasti neće jemčiti bezbjednost (vidjeti također i pasus 131 ovog Vodiča, u vezi s podnositeljevim prigovorom prema članu 3).

234. U slučaju *De Souza Ribeiro protiv Francuske* [VV], 2012 (stavovi 86–100), nedostatak djelotvornih pravnih lijekova u pogledu naredbe da se podnositelj predstavke udalji preko Brazila, koja je sprovedena u roku od pedeset minuta od trenutka kad je podniet zahtjev za suspenziju sudu, naveo je Sud da ustanovi povredu člana 13. zajedno sa članom 8. Brzina kojom je izvršena naredba za udaljavanje imala je takvo dejstvo da je učinila dostupne pravne lijekove nedjelotvornim u praksi i stoga nedostupnim. Dalje, francuske vlasti su imale u svom posjedu dokaz da udaljavanje podnositelja nije u skladu sa zakonom i da bi stoga moglo da predstavlja nezakonito miješanje u njegova prava. Također, geografski položaj Francuske Gvajane i jak pritisak imigracije koji postoji tamo, ili opasnost od preopterećivanja sudova i štetni uticaj na valjano sprovođenje pravde, nisu mogli da opravdaju izuzetak za uobičajeno zakonodavstvo i način na koji je tamo primijenjeno. Podnositelj predstavke nije imao pristup djelotvornim pravnim lijekovima kada je bio suočen s deportacijom, činjenica koja nije ispravljena naknadnim pitanjem boravišne dozvole.

235. U slučaju *Abuhmaid protiv Ukrajine*, 2017 (stavovi 119–126), Sud nije ustanovio povredu člana 13. zajedno sa članom 8. u vezi s neizvjesnošću oko imigracijskog statusa u Ukrajini za stranca koji je imao pasoš izdat od strane Palestinske samouprave. Pitanja neizvjesnosti njegovog ostanka u Ukrajini i njegove nemogućnosti da reguliše svoj status tamo nije riješeno odbijanjem deportacije podnositelja

25. Povreda člana 13. Konvencije u smislu članova 3. i 8.

predstavke i nije bilo jasno da li ova pitanja mogu da se djelotvorno riješe uz pomoć procedure prema Zakonu o imigraciji. Međutim, pošto je podnositelj i dalje imao pristup različitim domaćim procedurama kojima je mogao da potraži pomoć s regulisanjem svog ostanka i statusa u Ukrajini, ne može se reći da se tužena država oglašila o svoje pozitivne obaveze u smislu pružanja djelotvorne i pristupačne procedure, ili kombinacije procedura, čime mu je omogućeno da riješi pitanje daljeg ostanka i svog statusa u Ukrajini.

H. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 9.²⁶

Član 9. Konvencije – Sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti

„1. Svako ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere: ovo pravo uključuje slobodu da promjeni vjeru ili uvjerenje i slobodu, sam ili zajedno sa drugima i javno ili privatno, da manifestira svoju vjeru ili uvjerenje, obredom, propovijedanjem i vršenjem vjerskih dužnosti i rituala.

2. Sloboda manifestiranja svoje vjere ili svojih uvjerenja će podlijegati samo onim ograničenjima predviđenim zakonom i koja su neophodna u demokratskom društvu u interesu javne sigurnosti, zaštite javnog poretka, zdravlja ili morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Sloboda vjeroispovijesti (9-1) – Manifestiranje vjere ili uvjerenja (9-1)

236. Sud je ustanovio povredu ili da nema povrede člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 9. u nizu slučajeva.

237. Međutim, gdje je Sud ustanovio povredu člana 9. u njegovim procesnim aspektima, nije smatrao da je nužno da ispita prigovor posebno prema članu 13. (*Članovi zajednice Gldani Jehovinih svjedoka i drugi protiv Gruzije*, 2007, stav 137).

238. U slučajevima *Efstathiou protiv Grčke*, 1996 (stavovi 48–50), i *Valsamis protiv Grčke*, 1996 (stavovi 47–49), Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno sa članom 9. Konvencije i članom 2. Protokola br. 1 usljed nedostatka djelotvornog pravnog lijeka kojim se može žaliti na jednodnevnu suspenziju učenika u školi jer je odbio da učestvuje u školskoj paradi na osnovu vjerskih uvjerenja svojih roditelja, koji su Jehovini svjedoci. Podnositelji predstavki nisu mogli da pribave sudsku odluku da je disciplinska mjera suspenzije u školi bila nezakonita, a ovo je bio preduslov za zahtjev za naknadu. Tužbe za nadoknadu štete im, shodno tome, nisu bile dostupne. U pogledu drugih pravnih lijekova na koje se oslanja, Vlada je navela da nema primjera upotrebe takvih pravnih lijekova u sličnim slučajevima ovom o kojem je riječ, i njihova djelotvornost samim tim nije mogla biti ustanovljena.

239. U slučaju *Hasan i Chaush protiv Bugarske* [VV], 2000 (stavovi 97–104), nije bilo djelotvornog pravnog lijeka kojim bi se žalilo na nedostatak pravnog osnova za priznavanje izbora vjerskog vođe, što je stoga podrazumijevalo prekršaj člana 13. u smislu člana 9. Stav Suda bio je da se član 13. ne može posmatrati kao da zahtijeva mogućnost da svaki vjernik u svojstvu pojedinca pokrene formalni postupak kojim bi se osporila odluka u vezi s registracijom vođe njegove ili njene vjerske zajednice. Interesi pojedinačnih vjernika u tom pogledu mogu se zaštititi tako što će se okrenuti svojim vođama i podržati bilo kakav pravni postupak koji bi potonji mogli pokrenuti. Obaveza Države može biti dobro regulisana pružanjem pravnih lijekova koji su dostupni samo predstavnicima vjerskih zajednica. Kako je Vrhovni sud prihvatio da ispita slučaj, predstavnik vjerske zajednice je imao na raspolaganju pristup pravnom lijeku na sudu. Međutim, Vrhovni sud je odbio da proučava materijalna pitanja, imajući u

26. Vidjeti [Vodič o članu 9. Konvencije](#) (sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti).

vidu da Savjet ministara uživa potpunu diskreciju; stoga, prvi pravni lijek nije bio djelotvoran. Druge dvije žalbe Vrhovnom sudu također nisu bili djelotvorni pravni lijekovi. Dalje, Vlada nije naznačila kako bi krivični postupak, ukoliko se pokrene, doveo do ispitivanja suštine prigovora podnositelja; nisu naznačili nikakav drugi pravni lijek.

240. U slučaju *Crkva besarabijske mitropolije i drugi protiv Moldavije*, 2001 (stavovi 137–139), Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 9. u vezi sa nedostatkom djelotvornog pravnog lijeka protiv odbijanja vlasti da priznaju crkvu. Vrhovni sud pravde nije odgovorio na glavne pritužbe podnositelja, naime njihovu želju da se udruže i ispovijedaju svoju vjeru zajedno u okviru crkve koja je odvojena od mitropolijske crkve Moldavije i da imaju pravo na pristupanje sudu radi odbrane svojih prava i zaštite svojih sredstava, s obzirom da sve vjeroispovijesti koje priznaje država uživaju pravnu zaštitu. Shodno tome, kako nije prepoznata od strane države, Crkva besarabijske mitropolije nije imala prava koja bi mogla da ostvari pred Vrhovnim sudom pravde. U skladu s tim, žalba Vrhovnom sudu pravde na osnovu Građanskog zakonika nije bila djelotvorna. Štaviše, Zakon o vjeroispovijestima iz 1992. nije sadržao nikakve konkretne odredbe u vezi s postupkom priznavanja i stavljanja pravnih lijekova na raspolaganje u slučaju spora. Shodno tome, podnositelji nisu mogli da dobiju pravno zadovoljenje od domaćih vlasti u pogledu svoje tužbe vezane za pravo na slobodu vjeroispovijesti.

241. U slučaju *Loste protiv Francuske*, 2022 (stavovi 67–78), Sud je ustanovio povredu člana 13. Konvencije zajedno sa članovima 3. i 9. u vezi sa tužbom za nadoknadu štete (da se ustanovi odgovornost Države za zlostavljanje podnositeljice od strane muža certifikovane starateljice tokom 12 godina koliko je bila u hraniteljskoj porodici, i zbog propusta porodice da ispune dato obećanje da će zadržati vjersku neutralnost u pogledu muslimanske vjere podnositeljice i njene porodice). Pravni lijek je bio nedjelotvoran jer su upravni sudovi pokazali prekomjeran formalizam pri odbacivanju tužbe podnositeljice na osnovu pravila o ograničenju od četiri godine. Sudovi nisu ispitali podnositeljicu, kako je predviđeno zakonom, o datumu od kog je imala „dovoljno informacija” da pokaže da se šteta koju je pretrpjela može pripisati upravnoj vlasti i da pokrene tužbu.

I. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 10.²⁷

Član 10. Konvencije – Sloboda izražavanja

„1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja, bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprječava države da zahtijevaju dozvole za rad od radio, televizijskih i filmskih kompanija.

2. Ostvarivanje ovih sloboda, budući da uključuje obaveze i odgovornosti, može podlijevati takvim formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili sankcijama predviđenim zakonom i koje su neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprječavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Sloboda izražavanja (10-1)

242. Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 10. u različitim slučajevima.

243. Međutim, gdje je Sud ustanovio povredu člana 10. u njegovim procesnim aspektima, nije smatrao za nužno da ispituje posebno prigovor prema članu 13. zajedno sa članom 10 (*Zarakolu i Belge*

27. Vidjeti [Vodič o članu 10. Konvencije](#) (sloboda izražavanja).

Uluslararası Yayıncılık protiv Turske, 2004, stav 45; *Bucur i Toma protiv Rumunije*, 2013, stav 170; *Karácsony i drugi protiv Mađarske* [VV], 2016, stav 174).

244. U slučaju *Wille protiv Lihtenštajna* [VV], 1999 (stavovi 76–78), nedostatak presedana u sudskoj praksi Ustavnog suda koja bi pokazala da je sud ikad ranije prihvatio da odlučuje po tužbom protiv Princa, u vezi sa tužbom protiv odbijanja da se nominuje podnositelj za javnu funkciju, nakon što je Princ na konferenciji iznio svoje mišljenje, naveo je Sud da ustanovi povredu člana 13. u smislu člana 10.

245. U slučaju *Lindberg protiv Švedske* (odl.), 2004, u vezi s priznavanjem i izvršenjem od strane švedskih sudova norveške presude kojom se ograničava sloboda izražavanja inspektora za lov na foke, Sud je ustanovio da je predstavka neprihvatljiva prema članu 13. zajedno sa članom 10. kao očigledno neosnovana. Bilo je upitno da li može uopšte da se kaže da predstavka ima dokazivu tvrdnju za potrebe člana 13. u odnosu na njegov prigovor, pošto dokaziva tvrdnja u tom slučaju nije mogla neposredno da odgovori na glavni slučaj klevete u Norveškoj (podnositelj je prethodno podnio predstavku protiv Norveške ali ju je Evropski sud za ljudska prava proglasio neprihvatljivom zbog zastarjelosti) ali je ograničena na predstojeći izvršni postupak u Švedskoj. Čak i ako bi se pretpostavilo da je član 13. primjenjiv, nije bilo ubjedljivih razloga protiv izvršenja. Švedski sudovi, na sva tri nivoa nadležnosti, su ispitali suštinu prigovora podnositelja spram zahtjeva za izvršenje, u dovoljnoj mjeri da mu obezbijede djelotvoran pravni lijek u smislu člana 13.

246. U slučaju *Peev protiv Bugarske*, 2007 (stavovi 71–73), Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno sa članom 10. na osnovu nedostatka djelotvornog pravnog lijeka kojim bi podnositelj, zaposleni u državnoj službi, mogao da iznese suštinu svog prigovora o navodnoj povredi svojih prava na slobodu izražavanja nakon što je nezakonito otpušten, čemu je prethodio pretres njegove kancelarije, navodno naređen u svrhu odmazde zbog objave u štampi njegovog pisma kojim je iznio optužbe protiv glavnog javnog tužioca.

247. U slučaju *Kayasu protiv Turske*, 2008 (stavovi 114–123), Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno sa članom 10. u odsustvu djelotvornog pravnog lijeka pred Vrhovnim vijećem sudija i javnih tužilaca kojim bi se žalio na krivičnu osudu i uklanjanje s funkcije javnog tužioca za zloupotrebu položaja i vrijeđanje vojske. Nepristrasnost tijela Vrhovnog vijeća koja su pozvana da preispitaju podnositeljevu žalbu bila je pod ozbiljnom sumnjom, posebno jer poslovnik Vijeća nije obezbijedio sredstva jemčenja nepristrasnosti svojih članova kada su odlučivali u sklopu odbora za ispitivanje žalbi. Članovi Vijeća koji su pozvani da preispitaju podnositeljevu žalbu su bili neupitno isti oni koji su preispitali njegov slučaj i izrekli osporenu sankciju. Odluka da se on otpusti bila je preispitana od strane odbora za ispitivanje žalbi koji se sastojao od devet članova, od kojih je četvoro odlučivalo i u svojstvu članova Vijeća koje je donijelo odluku koju on osporava.

248. U slučaju *Kenedi protiv Mađarske*, 2006 (stav 48), protivljenje vlasti da izvrše podnositeljeva prava vezana za slobodu izražavanja navelo je sud da ustanovi povredu člana 13. zajedno sa članom 10. Tuženo državno tijelo je uporno odbijalo zakonite pokušaje podnositelja da obezbijedi izvršenje svojih prava, kako mu je odobreno naredbom domaćih sudova, da dobije slobodan pristup dokumentima koji se tiču bivših službi bezbjednosti Države. Shodno tome, on nije mogao da objavi objektivnu studiju o funkcionisanju službi bezbjednosti Države.

249. U slučajevima *Bulgakov protiv Rusije*, 2020, stavovi 47–49; *Engels protiv Rusije*, 2020, stavovi 42–44; *OOO Flavus i drugi protiv Rusije*, 2020, stavovi 53–55; *Vladimir Kharitonov protiv Rusije*, 2020, stavovi 55–57, Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno sa članom 10. na osnovu toga što su domaći sudovi odbili da ispituju meritum pritužbe i nisu ispitali legalnost niti proporcionalnost dejstva naredbi za blokiranje sajtova podnositelja.

J. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 11.²⁸

Član 11. Konvencije – Sloboda okupljanja i udruživanja

„1. Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja s drugima, uključujući i pravo osnivanja sindikata i pridruživanja sindikatima zbog zaštite svojih interesa.

2. Ova prava neće biti ograničena izuzev na način propisan zakonom i koji je neophodan u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti ili javne sigurnosti, u cilju sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja ili morala ili zaštite prava i sloboda drugih. Ovim članom se ne zabranjuje uvođenje zakonitih ograničenja na ona prava koja uživaju pripadnici oružanih snaga, policije ili državne administracije.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Sloboda mirnog okupljanja (11-1) – Sloboda udruživanja (11-1)

250. Sud je ustanovio povredu ili da nema povredu člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 11. u različitim slučajevima.

251. Međutim, gdje je Sud ustanovio da postoji povreda člana 11. u njegovim procesnim aspektima, nije smatrao da je nužno da ispituje prigovor po članu 13. zajedno s članom 11. posebno (*Young, James i Webster protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Izveštaj komisije, 1979, stavovi 176, 178; *Tüm Haber Sen i Çınar protiv Turske*, 2006, stavovi 41–42; *Ekşi i Ocak protiv Turske*, 2010, stav 38; *Chernega i drugi protiv Ukrajine*, 2019, stav 285).

252. U vezi sa djelotvornim pravnim lijekovima u pogledu prigovora vezanog za pravo na mirno okupljanje, takva je priroda demokratske debate da vrijeme javnih skupova koji se održavaju da se izraze određena mišljenja može biti ključno za političku i socijalnu težinu takvih skupova. Stoga, državne vlasti mogu, u određenim okolnostima, odbiti dozvolu za demonstracije ako je takvo odbijanje usaglašeno sa zahtjevima člana 11. Konvencije, ali ne mogu da mijenjaju datum kada organizatori planiraju da ih održe. Ako je javni skup organizovan nakon što je neko socijalno pitanje izgubilo na relevantnosti ili važnosti u tekućoj društvenoj ili političkoj debati, uticaj skupa može biti značajno umanjen. Sloboda okupljanja – ako je spriječena da se ostvari u pogodno vrijeme – može zaista učiniti takav skup besmislenim. Stoga, važno je za djelotvorno uživanje u slobodi okupljanja da primjenjivi zakoni pružaju razumne vremenske rokove u kojima državne vlasti, kada donose relevantne odluke, treba da postupe (*Bączkowski i drugi protiv Poljske*, 2007, stavovi 82–83).

253. U slučaju *Bączkowski i drugi protiv Poljske*, 2007 (stavovi 83–84), Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno sa članom 11. na osnovu zakašnjelog poništenja, nakon datuma kada su demonstracije i mitinzi protiv homofobije bili zakazani da se održe, odluka koja je protizakonito odbila da ih odobri. Pojam djelotvornog pravnog lijeka znači da bi podnositelji imali prilike da dobiju ishod prije datuma planiranih događaja. Oni su ispoštovali primjenjive zakone, kojima su određena vremenska ograničenja do kada predati zahtjeve opštini za dozvole (do tri dana prije datuma). Nasuprot tome, vlasti nisu imale nikakav zakonski obavezujući rok da dostave konačne odluke prije planiranog datuma demonstracija. Sud stoga nije ubijeđen da su pravni lijekovi koji su bili dostupni podnositeljima, pri čemu su svi bili *post-hoc* prirode, mogli da obezbijede adekvatno pravno zadovoljenje u pogledu navodnih povreda Konvencije.

28. Vidjeti [Vodič o članu 11. Konvencije](#) (sloboda okupljanja i udruživanja).

254. Nedostatak bilo kakvih *a priori* pravnih lijekova kojima bi se ispitalo ponovljeno odbijanje vlasti da odobre Gej paradu ponosa (*Alekseyev protiv Rusije*, 2010, stavovi 97–100) ili kojom bi pribavili izvršivu sudsku odluku u vezi sa odbijanjem vlasti da odobre mjesto, datum i vrijeme ili organizaciju javnog mitinga prije zakazanog datuma (*Lashmankin i drugi protiv Rusije*, 2017, stavovi 342–361), u oba slučaja predstavlja povrede člana 13. zajedno s članom 11.

Ruski zakoni određuju rokove za organizatore da obavijeste o javnom događaju. Nasuprot tome, vlasti nisu imale obavezu da ispoštuju bilo kakav zakonski obavezujući rok da daju konačne odluke prije planiranog datuma javnog događaja. Pravni lijek na sudu koji je bio dostupan organizatorima javnih događaja, koji je bio *post-hoc* prirode, nije mogao da obezbijedi adekvatno pravno zadovoljenje u pogledu navodnih povreda Konvencije. Štaviše, u slučaju *Lashmankin i drugi protiv Rusije*, 2017 (stav 360), opseg sudskog preispitivanja je bio ograničen na ispitivanje zakonitosti prijedloga da se promijeni lokacija, vrijeme ili način sprovođenja javnog događaja, a sudovi, koji su u obavezi po zakonu da ocijene „proporcionalnost“, nisu to učinili u praksi.

255. U pogledu pravnih lijekova za prigovore vezane za slobodu udruživanja, u slučaju *Metin Turan protiv Turske*, 2006 (stavovi 36–38), nedostatak pravnog lijeka pred domaćom vlasti kojim bi se osporila odluka da se prebaci zaposleni u državnoj službi u gradić u drugoj oblasti, na osnovu toga što je član zakonito osnovanog sindikata, a na osnovu zahtjeva guvernera oblasti u kojoj je proglašeno vanredno stanje, sadržao je povredu člana 13. u smislu člana 11. Suočeni sa širokim ovlaštenjima guvernera, nedostatak sudskog preispitivanja u pogledu prebacivanja nije omogućio dovoljne zaštitne mehanizme radi izbjegavanja zloupotrebe ili prosto omogućavanja ispitivanja zakonitosti relevantnih odluka. Neophodni pravni lijek nije bio djelotvoran po zakonu ni u praksi.

256. U slučajevima *Karaçay protiv Turske*, 2007 (stavovi 44–45), i *Kaya i Seyhan protiv Turske*, 2009 (stavovi 41–42), nedostatak djelotvornog pravnog lijeka kojim bi se osporilo upozorenje koje su dobili članovi sindikata na osnovu njihovog učešća u jednodnevnim protestima je ocijenjen od strane Suda kao prekršaj člana 13. u smislu člana 11. Nedostatak djelotvornog pravnog lijeka pred domaćim vlastima u pogledu disciplinske sankcije kao što je upozorenje o kojem je riječ je lišilo one o kojima je riječ bilo kakvih zaštitnih mehanizama kojima se sprječava zloupotreba ili prosto omogućava preispitivanje zakonitosti disciplinskih mjera kao što je ta koja im je nametnuta. Ovo je također bio slučaj sa *Doğan Altun protiv Turske*, 2015 (stavovi 58–60), u vezi sa nedostatkom pravnog lijeka u pogledu upozorenja izdatog predstavnicima strukovnog sindikata jer su organizovali sindikalnu akciju u radnim prostorijama van radnog vremena. Jedini pravni lijek koji je bio dostupan protiv disciplinskih sankcija o kojima je riječ bila upravna žalba pred disciplinskim odborom.

K. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 12.

Član 12. Konvencije – Pravo na sklapanje braka

„Od trenutka kada postanu sposobni za brak, muškarac i žena imaju pravo da stupe u brak i zasnuju porodicu prema nacionalnim zakonima kojima se regulira ostvarivanje ovog prava.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Muškarac i žena (12) – Sklopiti brak (12)

257. U dva slučaja Sud se bavio pitanjem djelotvornih pravnih lijekova kojima bi se osporilo odbijanje da se odobri zatvoreniku da sklopi brak i dobije adekvatno pravno zadovoljenje.

258. U slučaju *Frasik protiv Poljske*, 2010 (stav 104), nedostatak bilo kakvih procedura kojima bi zatvorenik mogao djelotvorno da ospori odluku koja njemu ili njoj uskraćuje pravo da sklopi brak u zatvoru je podrazumijevao povredu člana 13. u smislu člana 12.

259. U slučaju *Jaremowicz protiv Poljske*, 2010 (stavovi 70–71), Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 12. u vezi sa nedostatkom pravnog zadovoljenja za odbijanje da se dozvoli zatvoreniku da sklopi brak u zatvoru. Podnositelj predstavke je mogao da ospori prvobitno odbijanje pred zatvorskim sudom. Međutim, procedura je trajala skoro pet mjeseci i nije donijeta odluka o njegovoj žalbi do vremena kada je zatvorska uprava vremenom promijenila svoju prvobitnu odluku. Shodno tome, ne može se reći da je procedura ponudila podnositelju predstavke potrebno olakšanje, odnosno, odluku odmah o suštini njegovog zahtjeva prema Konvenciji u skladu s članom 12. Niti se zakasnila odluka o dozvoli da sklopi brak može smatrati pravnim zadovoljenjem koje je potrebno prema ovom članu.

L. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 34.²⁹

Član 34. Konvencije – Pojedinačne predstavke

„Sud može da prima predstavke od svake osobe, nevladine organizacije ili grupe lica koji tvrde da su žrtve povrede prava ustanovljenih Konvencijom ili protokolima uz nju, učinjene od strane neke visoke strane ugovornice. Visoke strane ugovornice obavezuju se da ni na koji način ne ometaju stvarno rješenje ovog prava.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Predstavka (34) – Tužena država (34) – Pojedinac (34) – Nevladina organizacija (34) – Grupa pojedinaca (34) – Žrtva (34) – *Actio popularis* (34) – *Locus standi* (34) – Ometanje ostvarivanja prava na predstavku (34)

260. Sud je, u jednom slučaju, ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 34.

261. U slučaju *Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010 (stavovi 162–166), vlasti nisu preduzele sve razumne korake da potraže poštovanje indikacije pravila 39. Podnositelj predstavke je prebačen iračkim vlastima, uprkos opasnosti od smrtne kazne koja bi mogla da se primijeni prije nego što se njegove žalbe ispituju čime je izložen ozbiljnom riziku od teških i nepopravljivih posljedica. Ovo je također imalo dejstvo neopravdanog poništavanja djelotvornosti bilo kakve žalbe Domu lordova. Sud je stoga utvrdio da je došlo do povrede člana 13. u vezi s članom 34.

29. Vidjeti [Praktični Vodič o uslovima prihvatljivosti](#), o članovima 34. i 35. Konvencije.

M. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 1. Protokola br. 1³⁰

Član 1. Protokola br. 1 – Zaštita imovine

„Svako fizičko ili pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uvjetima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primjenjuje takve zakone koje smatra potrebnim da bi nadzirala korištenje imovine u skladu s opštim interesima ili da bi osigurala naplatu poreza ili drugih doprinosa ili kazni.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Pozitivne obaveze (P1-1) – Imovina (P1-1-1) – Nesmetano uživanje svoje imovine (P1-1-1) – Miješanje (P1-1-1) – Lišenje imovine (P1-1-1) – Opšta načela međunarodnog prava (P1-1-1) – Kontrola upotrebe imovine (P1-1-2) – Opšti interes (P1-1-2) – Osigurati naplatu poreza (P1-1-2) – Osigurati naplatu doprinosa ili kazni (P1-1-2)

262. Sud je ustanovio povredu ili da nema povrede člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 1. Protokola br. 1 u različitim slučajevima.

263. Međutim, gdje je Sud ustanovio povredu člana 1. Protokola br. 1 u njegovim procesnim aspektima, ocijenio je da nije nužno da ispituje prigovor prema členu 13. zajedno sa tim članom posebno (*Velikovi i drugi protiv Bugarske*, 2007, stavovi 251–252; *Džinić protiv Hrvatske*, 2016, stav 82).

264. Sud je naveo da nema razlike u prirodi interesa zaštićenih prema členu 13. Konvencije i člana 1. Protokola br. 1: prvi omogućava procesne zaštitne mehanizme, naime „pravo na djelotvorni pravni lijek”, dok procesni zahtjevi koji su sadržani u drugom su pomoćni u odnosu na širu svrhu kojom se štiti pravo na nesmetano uživanje svoje imovine. Imajući u vidu razlike u svrsi zaštitnih mehanizama koji su obezbijeđeni kroz ova dva člana, Sud je ocijenio da je prikladno da se ispita isti set činjenica prema oba člana (*Iatridis protiv Grčke* [VV], 1999, stav 65).

265. U pogledu povraćaja imovine ili naknade za gubitak, nedostatak djelotvornog pravnog lijeka kojim bi se osporilo odbijanje vlasti da vrati bioskop na otvorenom zakupcu nakon što je poništena naredba za iseljenje predstavljao je povredu člana 13. u smislu člana 1. Protokola br. 1 u slučaju *Iatridis protiv Grčke* [VV], 1999 (stavovi 65–66). Pravni lijek je bio dostupan podnositelju predstavke u obliku podneska da se poništi naredba za iseljenje; iskoristio ga je, i to uspješno, ali u smislu odbijanja ministra finansija da ispoštuje presudu prvostepenog suda, pravni lijek o kojem je riječ se ne može smatrati „djelotvornim”.

266. U slučaju *Vasilev i Doycheva protiv Bugarske*, 2012 (stavovi 58–61), nedostatak djelotvornog pravnog lijeka kojim bi se žalilo na nečinjenje vlasti u pogledu povraćaja poljoprivrednog zemljišta, koje je nacionalizovano tokom komunističkog režima, podrazumijevao je povredu člana 13. u smislu člana 1. Protokola br. 1. Određene odredbe Zakona o upravnom postupku obezbijedile su pravni lijek koji je mogao da ubrza upravni postupak. Ali one su stupile na snagu 2007. godine i do tog vremena, postupak za povraćaj koji je pokrenuo podnositelj predstavke je već sakupio značajno kašnjenje od nekoliko godina. Također, Vlada nije navela nikakve odluke domaćih sudova da pokaže da su te

30. Vidjeti [Vodič o členu 1. Protokola br. 1](#) (zaštita imovine).

odredbe primijenjene i djelotvorne u kontekstu postupka za restituciju poljoprivrednog zemljišta i konkretne situacije podnositelja.

267. U slučaju *Driza protiv Albanije*, 2007 (stavovi 115–120), nemogućnost da se izvrše sudske odluke kojima je dodijeljena naknada u pogledu nezakonite nacionalizacije imovine srodnika podnositelja u odsustvu adekvatne procedure ili pravnog okvira podrazumijevala je povredu člana 13. u smislu člana 1. Protokola br. 1. Vlada je, posebno, propustila da uspostavi adekvatna tijela koja bi se bavila ocjenom vrijednosti imovine koja nije mogla biti vraćena ili da usvoji urbanističke planove u tu svrhu. Štaviše, malo je vjerovatno da bi Vlada uspostavila takav sistem uskoro ili u okviru dovoljno kratkog vremenskog roka da se omogući rješavanje sporova vezanih za određivanje prava podnositelja predstavke.

268. U slučajevima *Chiragov i drugi protiv Armenije* [VV], 2015 (stavovi 213–215), i *Sargsyan protiv Azerbejdžana* [VV], 2015 (stavovi 269–274), nedostatak djelotvornog pravnog lijeka u vezi s gubitkom doma i imovine izmještenih osoba u kontekstu sukoba u Nagorno-Karabahu i njihove tekuće nemogućnosti da pristupe svojoj imovini, podrazumijevao je povredu člana 13. u smislu člana 1. Protokola br. 1 i člana 8. Konvencije.

269. U slučaju *Edward and Cynthia Zammit Maempel protiv Malte*, 2019 (stavovi 70–86), Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno sa članom 1. Protokola br. 1, zaključivši da iako je ustavni postupak radi pravnog zadovoljenja u teoriji bio djelotvoran pravni lijek, nije to bio i u praksi, budući da nije omogućio da se dobije naknada za gubitak izazvan naredbama za zapljenu imovine koji su, iako su bili zakoniti i težili ka ostvarenju legitimnih ciljeva, nametnuli prekomjeren teret na podnositelje predstavke. Ustavni sud je ustanovio prekršaj i dodijelio naknadu za nematerijalnu štetu, ali ne i za materijalnu štetu, i propustio je da opozove naredbu o zapljeni, zauzimajući stav da je na podnositeljima predstavke da pokrenu postupak s tim ciljem. Stoga, čak i ako se pretpostavi da bi naredni pravni lijek na koji se Vlada oslonila donio adekvatno pravno zadovoljenje, i uzimajući u obzir činjenicu da je ustavnom sudu trebalo više od pet godina (na dva nivoa nadležnosti) da odluči o zahtjevima podnositelja, djelovalo je razumno smatrati da bi trebalo još pet godina (na dva nivoa) da građanski sudovi odluče o preostalim zahtjevima. Nije se moglo očekivati od podnositelja predstavke koji je pretrpio dugoročnu povredu prava da iskoristi još jedan pravni lijek da bi dobio pravno zadovoljenje za svoj gubitak. Štaviše, naredni postupci bi još više opteretili podnositelja dodatnim sudskim i ostalim troškovima.

270. U slučaju *Marshall i drugi protiv Malte*, 2020 (stavovi 70–81), Sud je ustanovio povredu člana 13. posmatranog zajedno sa članom 1. Protokola br. 1, jer iako je ustavni postupak za pravno zadovoljenje – jedini dostupni pravni lijek – bio djelotvorni pravni lijek u teoriji, nije to bio i u praksi. Podnositelji su imali dokazive prigovore u pogledu uspostavljenih zakona o iznajmljivanju, koji su, iako zakoniti i težili ostvarenju legitimnih ciljeva, nametnuli prekomjeren teret na pojedinca u pogledu flagrantne nepodudarnosti između zakupnine koju su dobili i tržišne vrijednosti imovine. Ustavni sud, kao što mu je bila uobičajena praksa, je ustanovio da nema nadležnost da naredi iseljenje stanara. Dalje je zauzeo stav da odredba Građanskog zakonika, izmijenjena 2009. godine, koja omogućava vlasnicima da oporave svoju imovinu, može da se primijeni tek na kraju prelaznog perioda 2028. godine. Ipak, donio je odluku da osporeni zakon za kontrolu zakupnine ne može više da se primjenjuje u pogledu imovine podnositelja. U nedostatku dodjele naknada koja bi pokrila buduće zakupnine do 2028, jedini pravni lijek koji je mogao da pruži dovoljno i brzo pravno zadovoljenje podnositeljima bilo je iseljenje stanara. Međutim, nikakav postupak iseljenja nije od tada pokrenut (ili, ako jeste, nije završen); niti su stanari dobrovoljno napustili imovinu. Nečinjenje obje stranke je stoga dovelo do toga da status quo ostane kakav je postojao i na dan donošenja presude Ustavnog suda, više od tri godine ranije. Bez obzira na ovo, bilo je malo opravdanja za kašnjenje pravnog zadovoljenja u datom slučaju, s obzirom na to: (i) da, za razliku od sličnih slučajeva gdje je miješanje bilo opravdano legitimnim ciljem pružanja socijalnog smještaja, u ovom slučaju miješanje se primjenjivalo u korist privrednog društva, naime, banke; (ii) da, kako je zakon uređen, banka bi u svakom slučaju izgubila zaštitu zakona i stoga bi morala da napusti imovinu kada istekne najam 2028. godine. Dalje, finansijsko pravno zadovoljenje koje je

ponuđeno podnositeljima nije bilo adekvatno. Sud je bio zabrinut da malteški sudovi često propuštaju: (i) u pogledu materijalne štete, da imaju u vidu da dodijele naknade moraju biti namijenjene da dovedu podnositelja, koliko je to moguće, u položaj koji bi uživao da nije došlo do povrede; i (ii) da takve dodjele naknade isprati adekvatnim dodjelama naknade u pogledu nematerijalne štete i/ili naredi plaćanje relevantnih troškova.

271. U slučaju *Cauchi protiv Malte*, 2021 (stavovi 75–87), Sud je ponovio da iako je ustavni postupak radi pravnog zadovoljenja bio djelotvoran pravni lijek u teoriji, u praksi to nije bilo tako u slučajevima vezanim za visinu zakupnine – nametnute zakonom – koja je bila nedovoljna za najmodavce. Ovo je također važno i za građanski sud, koji nije dodijelio dovoljnu naknadu podnositelju predstavke. Isti zakon je uređio da gdje stanar ne ispunjava test sredstava u smislu da se kvalifikuje za primanje socijalne pomoći, mogu da nastave da borave u prostorijama do pet godina. Sud nije mogao da prihvati da nakon povoljne presude u sudovima ustavne nadležnosti, bilo u prvostepenom ili žalbenom postupku pred Ustavnim sudom, oštećeni podnositelj predstavke ostane žrtva miješanja koje više nije težilo ostvarenju legitimnog cilja barem još pet godina. Dalje, istim zakonom je uređeno da gdje stanar ima pravo na socijalnu pomoć, zakupnina može da se postepeno povećava, do najviše 2% tržišne vrijednosti imovine, uzimajući u obzir sredstva i starost stanara i bilo kakav nesrazmjerni teret na najmodavca. U odsustvu iseljenja, da bi se okončala povreda (koja je već prepoznata od strane domaćeg suda), podnositelju je trebalo platiti adekvatnu zakupninu tokom perioda koji je uslijedio nakon domaće presude. Bilo je neshvatljivo kako bi postepeno povećanje tokom godina ispunilo takav zahtjev. Štaviše, uspostavljanje ove zakupnine je zavisilo od sredstava stanara. Stoga, niska zakupnina bi i dalje mogla biti određena, što bi ostavilo najmodavca da snosi socijalne i finansijske troškove pružanja smještaja pojedincu, umjesto da to učini Država. U tim okolnostima, Sud je ustanovio povredu člana 13. posmatranog zajedno sa članom 1. Protokola br. 1 budući da pravni lijekovi nisu bili djelotvorni.

272. U slučaju *Rizzo i drugi protiv Malte*, 2024 (stavovi 31–46), žalba Ustavnom sudu od 2021. je bila pravni lijek, dostupan u teoriji kao i u praksi, koji je bio pristupačan, sposoban da pruži pravno zadovoljenje i ponudi pravno zadovoljenje i ponudi razumne izgleda za uspjeh u vezi s potraživanjima prema starim zakonima o zakupnini. Ustavni sud je dosljedno primjenjivao određene smjernice za dodjelu adekvatne naknade naznačen u slučaju *Cauchi protiv Malte*. Štaviše, domaće pravo je izmijenjeno nakon slučaja *Cauchi*. Nova potencijalno djelotvorna procedura, sposobna da iseli stanara ili uspostavi višu zakupninu, je bila dostupna podnositeljima. Sud je stoga utvrdio da nije došlo do povrede člana 13. posmatranog zajedno sa članom 1. Protokola br. 1.

273. U pogledu naknade nakon katastrofa, u slučaju *Öneryıldız protiv Turske* [VV], 2004 (stavovi 156–157), podnositelju je uskraćen djelotvoran pravni lijek kojim bi iznio tvrdnju o povredi svog prava prema članu 1. Protokola br. 1 u vezi sa činjenicom da je odluka za naknadu za uništenje kućnih predmeta, nakon eksplozije na javnoj industrijskoj lokaciji, se dugo čekala i dodijeljena naknada nikada nije plaćena. Prednosti koje su pripisane podnositelju time što mu je pružen subvencionisan smještaj su se pokazale kao nesposobne da oduzmu podnositelju status žrtve za navodnu povredu člana 1. Protokola br. 1, ili *a fortiori* da bude lišen svog prava na djelotvoran pravni lijek za dobijanje pravnog zadovoljenja za navodni prekršaj. Sud je stoga zauzeo stav da je došlo do povrede člana 13. Konvencije u pogledu prigovora po članu 1. Protokola br. 1.

274. U slučaju *Budayeva i drugi protiv Rusije*, 2008 (stavovi 196–198), Sud nije ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 1. Protokola br. 1 po osnovu da se odbijanja sudova da dodijele podnositeljima predstavke odštetu za dio njihovog zahtjeva koji nije pokriven dobijenim pogodnostima za žrtve katastrofe nije moglo smatrati nerazumnim ili proizvoljnim. Podnositelji predstavke su mogli da podnesu zahtjev za odštetu i da isto bude ispitano od strane nadležnih sudova. Razlog zašto nisu dodijeljene naknade u ovim postupcima bio je što su podnositelji predstavke dobili već besplatan zamjenski smještaj i novčani dodatak, i nije bilo osnova da se ustanovi prekršajna odgovornost Države u pogledu razlika između naknade i samih gubitaka. Štaviše, ne bi bilo prikladno nametati Državi apsolutnu obavezu da ocijeni materijalnu štetu i preuzme prekršajnu odgovornost u okolnostima gdje

je sprovela mjere kroz opštu šemu hitne pomoći, u tom slučaju u korist žrtvi koji su pretrpjeli oštećenje imovine izazvano klizištima.

275. U slučaju *Nuri Kurt protiv Turske*, 2005 (stavovi 118–122), neadekvatnost istrage vezano za požar koji je uništio kuće naveo je Sud da ustanovi da je došlo do povrede člana 13. u smislu člana 8. Konvencije i člana 1. Protokola br. 1. Bilo je ozbiljnih manjkavosti u istrazi vlasti, posebno činjenica da je oficir žandarmerije postavljen za istražitelja u slučaju gdje su pripadnici žandarmerije navodno bili i počinio, i drugi aspekti su stvorili ozbiljne sumnje u kredibilitet istrage, koja nije bila ni temeljna ni djelotvorna.

276. Po pitanju plaćanja duga u slučaju *Saggio protiv Italije*, 2001 (stavovi 42–44), Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 1. Protokola br. 1 budući da, oko četiri godine i dva mjeseca nakon pokretanja vanrednog postupka likvidacije protiv kompanije koja nije platila svog zaposlenog oko šest mjeseci, podnositelj predstavke nije imao mogućnost da se prijavi bilo kojoj vlasti da ostvari svoje pravo na oporavak iznosa koji mu je dugovan ili da ospori mjere koje je preduzeo likvidator; niti je imao bilo kakva druga djelotvorna sredstva za dobijanje ispitivanja tog pitanja. Pravila kojima se uređuje vanredni postupak likvidacije, zajedno sa vremenom koliko je bilo potrebno da se provjere izjave o potraživanjima, predstavljala su neopravdano miješanje u prava na djelotvorni pravni lijek podnositelja predstavke.

N. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 2. Protokola br. 1³¹

Član 2. Protokola br. 1 – Pravo na obrazovanje

„Niko ne može biti lišen prava na obrazovanje. U vršenju svih svojih funkcija u oblasti obrazovanja i nastave država poštuje pravo roditelja da osiguraju takvo obrazovanje i nastavu koji su u skladu sa njihovim vlastitim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Pravo na obrazovanje (P1-2) – Poštovanje vjerskih uvjerenja roditelja (P1-2) – Poštovanje filozofskih uvjerenja roditelja (P1-2)

277. Sud je ustanovio povredu ili da nema povrede člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 2. Protokola br. 1 u različitim slučajevima.

278. U slučaju *Olsson protiv Švedske (br. 1)*, 1988 (stav 98), Sud je ustanovio da nema povrede člana 13. zajedno sa članom 2. Protokola br. 1 budući da su različiti djelotvorni pravni lijekovi bili dostupni podnositeljima u pogledu navodnog prekršaja tog člana usljed vjerskog odgoja koji je pružen jednom njihovom djetetu koje je uzeto pod zaštitu države. Uz mogućnost žaljenja upravnim vlastima, roditelj je imao pravo, nakon stupanja na snagu Zakona iz 1980, da se žali Okružnom upravnom sudu protiv odluke da dijete bude odvedeno od strane socijalne službe. I prije i nakon tog vremena, pitanje djetetovog vjerskog odgoja je moglo da se pokrene i ispita u zahtjevu za prekid zaštite države.

279. U slučajevima *Efstratiou protiv Grčke*, 1996 (stavovi 48–50), i *Valsamis protiv Grčke*, 1996 (stavovi 47–49), Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno sa članom 2. Protokola br. 1 i člana 9. Konvencije u nedostatku djelotvornog pravnog lijeka kojim bi se podnijela prigovor u vezi sa jednodnevnom suspenzijom učenika u školi koji je odbio da učestvuje u školskoj paradi zbog vjerskih uvjerenja svojih roditelja, koji su Jehovini svjedoci. Podnositelji predstavki nisu mogli da pribave sudsku odluku da je disciplinska mjera suspenzije bila nezakonita, a ovo je bio preduslov za zahtjev za

31. Vidjeti [Vodič o članu 2. Protokola br. 1](#) (pravo na obrazovanje).

naknadu. Tužbe za nadoknadu štete im, shodno tome, nisu bile dostupne. U pogledu drugih pravnih lijekova na koje se oslanja, Vlada nije navela primjere upotrebe takvih pravnih lijekova u sličnim slučajevima ovom o kojem je riječ, i njihova djelotvornost samim tim nije mogla biti ustanovljena.

280. U slučaju *Sampanis i drugi protiv Grčke*, 2008 (stavovi 58–59), Vlada se nije pozvala ni na jedan djelotvorni pravni lijek kojim bi se pribavilo pravno zadovoljenje za navodni propust administracije da registruju romsku djecu za školu. U skladu s tim, došlo je do povrede člana 13. u smislu člana 14. Konvencije zajedno sa članom 2. Protokola br. 1.

O. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 3. Protokola br. 1³²

Član 3. Protokola br. 1 – Pravo na slobodne izbore

„Visoke strane ugovornice se obavezuju da u primjerenim vremenskim razmacima održavaju slobodne izbore s tajnim glasanjem, pod vjetima koji osiguravaju slobodno izražavanje mišljenja naroda pri izboru zakonodavnih tijela.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Pravo na slobodne izbore (P1-3) – Slobodno izražavanje mišljenja naroda (P1-3) – Izbor zakonodavnih tijela (P1-3) – Glasanje (P1-3) – Kandidovati se na izborima (P1-3)

281. Sud je ustanovio povredu ili da nema povrede člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 3. Protokola br. 1 u različitim slučajevima.

282. U slučaju gdje je spor nakon izbora oko izbornih prava razmatran pred domaćim sudovima, Sud je odabrao da ispita prigovor samo u smislu člana 3. Protokola br. 1 i da ne nastaje posebno pitanje prema članu 13. (*Gahramanli i drugi protiv Azerbejdžana*, 2015, stav 56; *Riza i drugi protiv Bugarske*, 2015, stav 95; *Davydov i drugi protiv Rusije*, 2017, stav 200). Međutim, u slučajevima gdje takav spor nije ispitan pred sudovima, Sud je posebno ispitivao prigovor prema članu 13 (*Grosaru protiv Rumunije*, 2010, stavovi 55–57; *Paunović i Milivojević protiv Srbije*, 2016, stavovi 68–73).

283. Venecijanska komisija Vijeća Evrope, u svom *Kodeksu dobrog vladanja u izbornim pitanjima*, preporučuje sudsko preispitivanje primjene izbornih pravila, po mogućstvu uz žalbe izbornim komisijama ili pred skupštinom. Dok je nekoliko Država članica Vijeća Evrope usvojilo sudsko preispitivanje, samo nekoliko Država i dalje održava čisto politički nadzor izbora (*Grosaru protiv Rumunije*, 2010, stav 56).

284. U slučajevima gdje vlasti, kroz namjerna činjenja i nečinjenja, sprječavaju parlamentarne kandidate da učestvuju na izborima, prekršaj člana 3. Protokola br. 1 ne može se ispraviti samo kroz dodjelu naknade. Ako bi Države bile u mogućnosti da svoje odgovore na takve incidente svedu samo na puko plaćanje naknade, bez da uspostave djelotvorne procedure kojima će se osigurati adekvatno odvijanje demokratskog procesa, bilo bi moguće da u nekim slučajevima vlasti proizvoljno liše kandidate njihovih izbornih prava i čak i da namjeste izbore. Pravo na kandidovanje na parlamentarnim izborima, koje je zajedno s drugim pravima koja su zajemčena članom 3. Protokola br. 1 ključno za uspostavljanje i očuvanje osnova smislene demokratije, bi time postalo nedjelotvorno u praksi (*Petkov i drugi protiv Bugarske*, 2009, stav 79).

285. U pogledu prava na kandidovanje na izborima, u slučaju *Mugemangango protiv Belgije* [VV], 2020, stavovi 125–127. i 132–139, Sud je ustanovio povredu člana 13. zajedno sa članom 3. Protokola

32. Vidjeti [Vodič o članu 3. Protokola br. 1](#) (pravo na slobodne izbore).

br. 1 budući da nije bilo djelotvornog pravnog lijeka kojim bi kandidati koji učestvuju na parlamentarnim izborima mogli da ospore ishod i zahtijevaju ponavljanje brojanja. Domaće pravo prenosi ekskluzivnu nadležnost na valonski parlament da odlučuje o valjanosti izbora svojih članova. U skladu s tim odredbama, sudovi su ustanovili da nemaju nadležnost da se bave sporovima koji se tiču postizbornim pitanjima. Sud je smatrao, prema članu 3. Protokola br. 1, da procedura za prigovore valonskom parlamentu nije obezbijedila adekvatne i dovoljne zaštitne mehanizme kojima bi se obezbijedilo djelotvorno ispitivanje pritužbi podnositelja predstavke. Stoga, u odsustvu takvih zaštitnih mehanizama, takav pravni lijek se isto tako nije mogao smatrati „djelotvornim” u smislu člana 13.

Sud je ponovio da „vlast” na koju se poziva član 13. ne mora nužno da bude sudska vlast u strogom smislu. Imajući u vidu načelo supsidijarnosti i raznolikost izbornih sistema koji postoje u Evropi, nije na Sudu da ukaže koja vrsta pravnog lijeka treba da bude obezbijeđena da bi se zadovoljili zahtjevi Konvencije. To pitanje, blisko povezano s načelom podjele ovlaštenja, potpada u široko polje slobodne procjene koje je ostavljeno Stranama ugovornicama u organizovanju svog izbornog sistema. Pravni lijek na sudu ili pred organom poput suda, bilo da je prvostepeni ili nakon odluke nesudskog tijela, je u načelu takav da zadovoljava zahtjeve člana 3. Protokola br. 1.

286. Po pitanju prava na kandidovanje na izborima, u slučaju *Petkov i drugi protiv Bugarske*, 2009 (stavovi 80–83), postupak pravnog lijeka na koji se poziva Vlada da bi odgovorila na prigovore o propustima izborne vlasti da poštuje konačne sudske odluke i o odbijanju da se ponovo registruju podnositelji na listi parlamentarnih kandidata bi samo obezbijedila materijalnu naknadu. Usljed značajnih vremenskih ograničenja u drugom krugu izbora, situacija je mogla da bude ispravljena jedino putem postizbornog pravnog lijeka. Stoga, zahtjevi člana 13. mogu biti ispunjeni samo procedurom po kojoj kandidati mogu da traže odbranu svog prava da se kandiduju za Parlament pred tijelom s ovlaštenjem da poništi izborni rezultat. Međutim, opseg preispitivanja od strane Ustavnog suda, koji je imao nadležnost da raspravlja sporove o zakonitosti parlamentarnih izbora, nije jasno definisan u nedostatku jasnih odredbi. Štaviše, postojalo je ograničenja po osobe i tijela koja su imala pravo da podnesu slučaj Ustavnom sudu; kandidati – ili, zapravo, svaki drugi učesnik u izbornom procesu – nisu mogli neposredno da ishoduju pokretanje postupka pred takvim sudom. Stoga, Sud je ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 3. Protokola br. 1.

287. Nedostatak djelotvornog pravnog lijeka za odluku centralne izborne komisije kojom je diskvalifikovana stranka i jedan od njenih kandidata za kandidovanje na izborima naveo je Sud da ustanovi povredu člana 13. u smislu člana 3. Protokola br. 1 u slučaju *Ruska konzervativna partija preduzetnika i drugi protiv Rusije*, 2007 (stavovi 86–89). Žalba nije uspjela jer su domaći sudovi smatrali da je nadzorno preispitivanje presude predsjedništva Vrhovnog suda konačno i da dalje ispitivanje tog predmeta nije moguće. Također, Zakonik o parničnom postupku u to vrijeme nije obezbijedio bilo kakvu žalbu protiv presude ili odluke donijete u postupku nadzornog preispitivanja. Mogla je da bude poništena samo drugom presudom ili odlukom iz nadzornog preispitivanja. Međutim, ovlaštenje da se pokrene postupak nadzornog preispitivanja je diskrecioni, odnosno, samo državni zvaničnik o kojem je riječ je mogao da odluči da li ili ne konkretni slučaj nalaže nadzorno preispitivanje. Stranka nije mogla da pokrene novi krug nadzornog preispitivanja.

288. U pogledu kratkog vremenskog roka za žalbu protiv poništenja kandidature izbornih grupa na teritorijalnim izborima na osnovu toga što su vršili aktivnosti stranaka koje su proglašene ilegalnim usljed veza s terorističkom organizacijom, Sud nije ustanovio povredu člana 13. u smislu člana 3. Protokola br. 1 u slučaju *Etxeberria i drugi protiv Španije*, 2009 (stavovi 78–82). Vremenski rok od dva dana dat grupacijama o kojima je riječ da predaju svoje žalbe je bio kratak, posebno u vezi sa standardima koji je postavila Venecijanska komisija, koja preporučuje tri do pet dana na prvom stepenu. Međutim, vremenski rok u Španiji nije bio očigledno nerazuman kada se uporedi sa pristupom koji ima većina evropskih zemalja. U svakom slučaju, podnositelji predstavke nisu pokazali da je vremenski rok spriječio predstavnike grupacija o kojima je riječ da podnesu žalbu Vrhovnom sudu ili Ustavnom sudu ili da podnesu opažanja i odbrane svoje interese na adekvatan način.

289. U pogledu postizbornih sporova, u slučaju *Grosaru protiv Rumunije*, 2010 (stav 62), nedostatak djelotvornog pravnog lijeka u pogledu odbijanja vlasti da odobre podnositelju mjesto u parlamentu koje pripada italijanskoj manjini je podrazumijevao povredu člana 13. u smislu člana 3. Protokola br. 1. Parlamentarni kandidat je mogao da dobije sudsku presudu na tumačenju sporne izborne odredbe izbornog zakona, kojem nedostaje jasnoća u smislu procedure koju treba poštovati za dodjelu parlamentarnih mjesta rezervisanih za pobjedničku organizaciju koja predstavlja nacionalnu manjinu. Vrhovni sud pravde je odbio slučaj podnositelja kao neprihvatljiv, imajući u vidu da su odluke centralnog biroa bile konačne. Ustavni sud je naknadno ograničio sebe na obavještanje podnositelja predstavke da nema nadležnost u izbornim pitanjima.

290. Nedostatak djelotvornih pravnih lijekova pred Vrhovnim sudom i Ustavnim sudom kojim bi se tražilo poništenje odluke parlamenta o prekidu službe za podnositelje predstavke naveo je Sud da ustanovi povredu člana 13. zajedno sa članom 3. Protokola br. 1 u slučaju *Paunović i Milivojević protiv Srbije*, 2016 (stavovi 72–73). Ovi sudovi su odbacili prigovore podnositelja bez ispitivanja merituma. Čak i ako se pretpostavi da je podnositelj uspješno podnio „blanko ostavku” koja je odbačena u građanskom postupku, ovo ne bi bio djelotvoran pravni lijek u posebnim okolnostima slučaja, jer nije bilo nikakvog prijedloga Vlade da bi poništenje dovelo do vraćanja mandata u parlamentu za podnositelja. Također, Vlada nije mogla da navede primjere domaće sudske prakse u kojima je prigovor bio uspješan u sličnim slučajevima kao što je podnositelj.

291. U slučaju *Strack i Richter protiv Njemačke* (odl.), 2016, prigovor na nedostatak djelotvornih pravnih lijekova, u pogledu odbijanja da se prekine služba članova Evropskog parlamenta usljed toga što je prag ispunjenosti uslova proglašen neustavnim, proglašen je neprihvatljivim kao očigledno neosnovan. Podnositelji zahtjeva su imali prilike da se obrate za pomoć pred Saveznim sudom i Saveznim ustavnim sudom, gdje su i jedni i drugi imali ovlaštenje da isprave određene izborne greške. Način na koji su vođeni ti postupci je jemčio podnositeljima predstavke djelotvoran pravni lijek u pogledu prigovora prema članu 3. Protokola br. 1.

292. U slučaju *Galan protiv Italije* (odl.), 2021 (stavovi 146–153), Sud nije mogao da zahtijeva sudsku kontrolu parlamentarnog postupka u vezi sa sastavom izbornog tijela – i posebno odluke da se isključi član sa krivičnom osudom – bez uzimanja u obzir same prirode relevantnog ustavnog prava. Takav zahtjev ne bi uzeo u obzir sistem koji, kao ovaj o kojem je riječ, ima ustavne rezerve u pogledu ovlaštenja Parlamenta da odlučuje ne samo o prijemu svojih članova već i o slučajevima neispunjavanja uslova i neusaglašenosti. Stoga, imajući u vidu zaštitne mehanizme u parlamentarnoj proceduri „trostruke validacije”, Sud je smatrao da član 13. ne može da zahtijeva sudsku kontrolu odluke koju je donio Parlament koristeći ustavnu rezervu nadležnosti.

293. U vezi sa ostvarivanjem prava glasa, u slučaju *Toplak i Mrak protiv Slovenije*, 2021 (stavovi 94–96), drugi podnositelj, koji je hendikepiran, je glasao ali se žalio da nije mogao to da učini na ravnopravan način kao i ostali usljed praktičnih prepreka s kojima se suočio na svom glasačkom mjestu i propusta da se razumno odgovori na njegove potrebe. Međutim, bilo mu je dostupno da izrazi svoju zabrinutost koju je mogao imati u vezi sa prilagođavanjem njegovim potrebama nadležnim izbornim tijelima, koja su prethodno konstruktivno odgovorila na njegove zahtjeve. Da je smatrao da je bio žrtva diskriminacije prilikom ostvarivanja svog prava glasa, mogao je da preda zahtjev za naknadu prema odredbi koja je konkretno osmišljena da se bavi diskriminacijom i koja ne stvara dvosmislenost koja bi, prima facie, dovela u pitanje djelotvornost pravnog lijeka. U okolnostima tog slučaja, pravni lijek je mogao da pruži dovoljno pravno zadovoljenje u obliku naknade koja bi zadovoljila kriterije člana 13. Sud je stoga utvrdio da nije došlo do povrede člana 13. posmatranog zajedno sa članom 14. Konvencije i članom 3. Protokola br. 1.

P. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 2. Protokola br. 4

Član 2. Protokola broj 4 – Sloboda kretanja

„1. Svako ko se zakonito nalazi na teritoriji jedne države ima, na toj teritoriji, pravo na slobodu kretanja i slobodu izbora boravišta.

2. Svako je slobodan da napusti bilo koju zemlju, uključujući i vlastitu.

3. Nikakva ograničenja ne mogu se postaviti u odnosu na ostvarivanje ovih prava osim onih koja su u skladu sa zakonom i koja su nužna u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti ili javne sigurnosti, radi očuvanja javnog poretka, za sprječavanje kriminala, za zaštitu zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

4. Prava iz stava 1. mogu se također, u posebnim oblastima ograničiti u skladu sa zakonom i opravdati javnim interesom u demokratskom društvu.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Sloboda kretanja (P4-2-1)

294. Sud je ustanovio i da ima i da nema povrede člana 13. zajedno sa članom 2. Protokola br. 4 u dva slučaja.

295. Gdje postoji dokaziva tvrdnja da je činjenje vlasti moglo ugroziti pravo pojedinca na slobodu kretanja, zajemčeno članom 2. Protokola br. 4 uz Konvenciju, član 13. Konvencije zahtijeva da domaći pravni sistem mora staviti na raspolaganje pojedincu o kojem je riječ djelotvornu mogućnost osporavanja mjere na koju se prigovara i mogućnost da se relevantno pitanje ispita s dovoljnim procesnim zaštitnim mehanizmima i temeljnošću od strane adekvatnog domaćeg foruma koji nudi adekvatna jamstva nezavisnosti i nepristrasnosti (*Riener protiv Bugarske*, 2006, stav 138).

296. U slučaju *Riener protiv Bugarske*, 2006 (stavovi 138–143), nedostatak djelotvornog pravnog lijeka u vezi sa neplaćenim porezima naveo je Sud da ustanovi povredu člana 13. zajedno sa članom 8. Konvencije i članom 2. Protokola br. 4. Kada su se uvjerali da nije platila dugovanje, sudovi i upravne vlasti su automatski podržali zabranu putovanja protiv podnositeljice predstavke. Sve druge okolnosti slučaja su smatrane nerelevantnim i nije napravljen pokušaj da se ocijeni da li je trajno ograničenje nakon određenog vremena i dalje proporcionalna mjera, kojom se uspostavlja pravična ravnoteža između javnog interesa i prava podnositeljice. Procedura nije bila djelotvorna budući da nije omogućila ispitivanje suštine „dokazivog prigovora” prema Konvenciji ili dobijanja adekvatnog olakšanja.

297. U slučaju *De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017 (stavovi 181–185), Sud nije ustanovio povredu člana 13. zajedno sa članom 2. Protokola br. 4 jer je podnositelj mogao da iskoristi djelotvorni pravni lijek pred sudom koji odlučuje po žalbi, tvrdeći da su specijalna prismotra uz naredbu o obaveznom prebivalištu nametnuti nezakonito. Nakon preispitivanja uslova i proporcionalnosti naredbe o specijalnoj prismotri, sud koji odlučuje po žalbi je poništio osporenu mjeru.

Q. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 4. Protokola br. 4³³

Član 4. Protokola br. 4 – Zabrana grupnog protjerivanja stranaca

„Zabranjeno je kolektivno protjerivanje stranaca.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Zabrana grupnog protjerivanja stranaca (P4-4)

298. Sud je ustanovio povredu ili da nema povrede člana 13. zajedno sa članom 4. Protokola br. 4 u nizu slučajeva.

299. U vezi s pravom na djelotvorni pravni lijek u smislu zabrane grupnog protjerivanja stranaca, Sud je naglasio potrebu za suspenzivnim pravnim lijekom (*Čonka protiv Belgije*, 2002, stav 79. et seq.). Sud je primijetio posebno da pojam djelotvornog pravnog lijeka prema članu 13. zahtijeva da taj pravni lijek može da spriječi izvršenje mjera koje su u suprotnosti sa Konvencijom i čije dejstvo potencijalno može da bude nepopravljivo. Shodno tome, bilo je nedosljedno s članom 13. da takve mjere budu izvršene prije nego što domaće vlasti ispituju da li su bile usaglašene sa Konvencijom, iako su Strane ugovornice imale određenu diskreciju u pogledu načina na koji će da ispune svoje obaveze prema toj odredbi.

300. Nedostatak suspenzivnih pravnih lijekova kojima bi se žalilo na propust da se ispita pojedinačna situacija svakog podnositelja koji se suočava sa grupnim protjerivanjem naveo je Sud da ustanovi povredu člana 13. zajedno sa članom 4. Protokola br. 4 u slučaju *Čonka protiv Belgije*, 2002 (stavovi 77–85). Pozvan je *Conseil d'Etat*, u vremenskom roku od četrdeset pet dana, da ispita meritum prigovora podnositelja u njihovom zahtjevu za sudsko preispitivanje odluke kojom im je odbijen zahtjev da ostanu, imajući u vidu da su podnositelji imali smo pet dana da napuste državnu teritoriju. Zahtjevi za odlaganje izvršenja u uobičajenoj proceduri ili u proceduri ekstremne hitnosti nisu sami po sebi imali suspenzivno dejstvo.

301. U slučaju *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije* [VV], 2012 (stavovi 201–207), gdje su migranti somalijske i eritrejske nacionalnosti vraćeni u zemlju koju su napustili nakon presretanja na otvorenom moru, nedostatak bilo kakvih suspenzivnih pravnih lijekova putem kojih bi se podnio prigovor nadležnoj vlasti i dobila temeljna i rigorozna ocjena njihovih zahtjeva prije sprovođenja mjere udaljavanja naveo je Sud da ustanovi povredu člana 13. zajedno sa članom 3. Konvencije i članom 4. Protokola br. 4. Provjera pojedinačnih situacija podnositelja nije mogla da bude predviđena na vojnom brodu koji ih je pokupio. Nije bilo ni prevodilaca ni pravnih savjetnika među zaposlenima. Italijanski vojnici nisu dali nikakve informacije podnositeljima, već su ih naveli da vjeruju da ih vode u Italiju i nisu ih obavijestili o proceduri koju treba da ispoštuju da bi izbjegli vraćanje u Libiju.

302. U slučaju *A.A. i drugi protiv Sjeverne Makedonije*, 2022 (stavovi 128–132), Sud je ustanovio da nije bilo povrede člana 13. zajedno sa članom 4. Protokola br. 4, u vezi s dostupnošću djelotvornog pravnog lijeka sa suspenzivnim dejstvom kojim bi se osporilo protjerivanje po kratkom postupku. Makedonskim pravom je obezbijeđeno pravo na žalbu protiv naredbi o udaljavanju. Međutim, namjernim pokušajima da se uđe u zemlju od strane grupe i to na nedozvoljenoj lokaciji, podnositelji su doveli sebe u situaciju nezakovitosti i stoga su odabrali da ne ispoštuju postojeće pravne procedure.

33. Vidjeti [Vodič o članu 4. Protokola br. 4](#) (zabrana grupnog protjerivanja stranaca).

303 Gdje podnositelj tvrdi da je procedura protjerivanja protiv njega ili nje bila „grupna” po prirodi, bez istovremene tvrdnje da je izložila njega ili nju opasnosti od nepopravljive štete u obliku povrede člana 2. ili 3. Konvencije, nema potrebe da se protjerivanje posmatra kao da potencijalno nosi taj rizik sa sobom: u takvim slučajevima, Konvencija ne nameće apsolutnu obavezu na državu da jamči pravni lijek s automatskom suspenzijom, već samo zahtijeva da osoba o kojoj je riječ treba da ima djelotvornu mogućnost da ospori odluku o protjerivanju tako što će njegov ili njen prigovor biti dovoljno temeljno ispitan od strane nezavisnog i nepristrasnog domaćeg foruma (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 279).

304. U slučaju *Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016 (stavovi 272–281), Sud nije ustanovio povredu člana 13. zajedno sa članom 4. Protokola br. 4 usljed nedostatka bilo kakvog suspenzivnog dejstva pravnog lijeka protiv grupnog protjerivanja, gdje nije bilo tvrdnje o opasnosti od povrede prava zajamčenih članom 2. ili 3. u zemlji odredišta. Naredbe da odbijanje ulaska su izričito naznačile da pojedinci o kojima je riječ mogu da se žale protiv njih prvostepenom sudu u roku od šezdeset dana. Nije bilo razloga da se sumnja u to, u tom kontekstu, prvostepeni sud bi imao pravo da ispita svaki prigovor o propustu da se uzme u obzir lična situacija migranta o kojem je riječ i stoga zasnovan, u materijalnom dijelu, na grupnoj prirodi protjerivanja.

305. U slučaju *N.D. i N.T. protiv Španije* [VV], 2020 (stavovi 241–243), u vezi sa trenutnim i prinudnim vraćanjem stranaca sa španske kopnene granice, nakon pokušaja velikog broja migranata da je nezakonito pređu i *en masse*, Sud nije ustanovio povredu člana 13. posmatranog zajedno sa članom 4. Protokola br. 4 u pogledu nedostatka pravnog lijeka protiv udaljavanja podnositelja. Nedostatak procedure za pojedinačno udaljavanje je posljedica vladanja samih podnositelja, budući da nisu iskoristili zvanične procedure za ulazak. Prigovor u pogledu opasnosti s kojom bi se navodno suočili u zemlji odredišta je odbačen od početka.

R. Član 13. Konvencije zajedno sa ili u vezi sa članom 1. Protokola br. 12

Član 1. Protokola br. 12 – Opšta zabrana diskriminacije

- „1. Uživane svih prava utvrđenih zakonom osigurano je bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, rođenje ili drugi status.
2. Nikog nijedan organ vlasti ne smije diskriminirati ni po kojem osnovu, kao što je navedeno u stavu 1.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Zabrana diskriminacije (P12-1)

306. U slučaju *Toplak i Mrak protiv Slovenije*, 2021 (stavovi 88–91), Sud je ustanovio da povreda člana 13. zajedno sa članom 1. Protokola br. 12 usljed nedostatka djelotvornog pravnog lijeka za prigovore koji su podnijeli hendikepirani podnositelji o praktičnim preprekama prilikom pristupanja glasačkom mjestu i besplatnom ostvarenju prava glasa tajnim glasanjem na državnom referendumu. Nijedan od dostupnih pravnih lijekova ne bi im omogućio da dobiju naknadu za navodnu povredu. Uzevši u obzir odsustvo pravnog lijeka radi prevencije, postupak čija bi jedina svrha bila da se ustanovi povreda bez mogućnosti da se traži pravno zadovoljenje predstavljao bi neadekvatan pravni lijek. Činjenica da Sud u nekim slučajevima vezanim za pravo glasa nije dodijelio novčanu naknadu nije mogla da izmijeni ovu ocjenu. Sud nije, u ovom slučaju, bio suočen sa domaćom odlukom kojom nije dodijeljena naknada u pogledu okolnosti slučaja, već sa domaćim sudom koji nije imao ovlaštenje da dodijeli adekvatno pravno zadovoljenje.

S. Član 13. Konvencije i član 46.³⁴

Član 46. Konvencije – Obaveznost i izvršenje presude

„1. Visoke strane ugovornice preuzimaju obavezu da se povinuju konačnoj presudi Suda u svakom predmetu u kome su stranke.

2. Konačna presuda Suda se dostavlja Komitetu ministara koji nadgleda njeno izvršenje.

3. Ukoliko Komitet ministara smatra da se nadgledanje izvršenja konačne presude ometeno problemom interpretacije presude, može uputiti predmet Sudu da donese odluku po pitanju interpretacije. Odluka o upućivanju se donosi dvotrećinskom većinom glasova imenovanih predstavnika u Komitetu.

...”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Pilot presuda (46) – Sistemski problem (46) – Opšte mjere (pilot presuda) (46) – Individualne mjere (pilot presuda) (46) – Poštovati presudu (46-1) – Izvršenje presude (46-2) – Individualne mjere (46-2) – Opšte mjere (46-2): Izmjene zakonodavstva (46-2); Izmjene uredbi (46-2); Izmjene sudske prakse (46-2)

1. Procedura pilot presude

307. U kontekstu procedure pilot presude³⁵, Sud je ustanovio pravno zadovoljenje da se uspostavi u korist država potpisnica Konvencije, kako bi se ispravili strukturalni ili sistemski problem ili da bi se riješio propust koji je ustanovljen.

308. U vezi s povredom člana 13. u smislu člana 3 (materijalni aspekt), u slučaju *Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012 (stavovi 210–231), Sud je tražio od tužene države da uspostavi djelotvorne pravne lijekove radi prevencije i radi naknade za prigovore na uslove u zatvorima. Pravni lijek radi prevencije omogućava pritvorenicima neodložno i djelotvorno ispitivanje njihovih prigovora od strane nezavisne vlasti ili suda ovlaštenog da naredi korektivnu mjeru. Pravni lijek radi naknade treba da obezbijedi pravno zadovoljenje, uključujući smanjenje zatvorske kazne ili novčanu naknadu u iznosu koji je uporediv sa dodjelama Suda u sličnim slučajevima, pritvorenicima koji se drže u nečovječnim ili ponižavajućim uslovima do suđenja. Sud je stoga zahtijevao od tužene države da odobri pravno zadovoljenje svim žrtvama koje su pretrpjele štetu od tih uslova.

309. U slučaju *Neshkov i drugi protiv Bugarske*, 2015 (stavovi 282–283), od tužene države se zahtijeva da preduzmu opšte mjere u obliku pravnog lijeka radi prevencije koji će moći da obezbijedi brzo pravno zadovoljenje zatvorenicima držanim u nezadovoljavajućim uslovima. Sud je predložio da je najbolji način da se takav pravni lijek uvede da se uspostavi poseban organ vlasti koji bi nadgledao korektivne ustanove. Druge opcije bile bi da se uspostavi procedura na nivou postojećih vlasti kao što su javni tužioci ili da se oblikuju postojeći oblici sudske zabrane radi odgovora na žalbe vezane za uslove u pritvoru.

310. U slučaju *Varga i drugi protiv Mađarske*, 2015 (stavovi 106–113), tužena vlada je ohrabrena da pruži djelotvorni pravni lijek ili kombinaciju pravnih lijekova, kako radi prevencije tako i radi naknade po prirodi, koji bi jemčili istinito djelotvorno pravno zadovoljenje za prenatrpanosti zatvora. Sud je

34. Vidjeti [Vodič o členu 46. Konvencije](#) (obaveznost i izvršenje presuda).

35. Vidjeti Pravilo 61 [Pravila suda](#).

istakao da bi najprikladnije rješenje za ovaj problem bilo smanjenje broja zatvorenika češćim korištenjem nepritvornih kaznenih mjera i smanjenjem na minimum vraćanja u pritvor u prekrivičnom postupku. Smanjena zatvorska kazna se također nudi kao adekvatno pravno zadovoljenje za loše materijalne uslove u pritvoru, pod uslovom da takvo smanjenje može da se sprovede na brz i mjerljiv način.

311. U slučaju *Sukachov protiv Ukrajine*, 2020 (stavovi 153–160), Sud je pozvao tuženu državu da uspostavi djelotvorne pravne lijekove radi prevencije i radi naknade kojima bi se moglo žaliti na uslove u pritvoru i prenatrpanost zatvora. Najbolji način da se uspostavi pravni lijek radi prevencije bio bi da se uspostavi poseban organ vlasti koji bi nadzirao zatvorske ustanove. U pogledu pravnog lijeka radi naknade, jedan od oblika naknade bi se mogao sastojati od smanjenja kazne osobe o kojoj je riječ proporcionalno u vezi sa svakim danom koji su on ili ona proveli u nezadovoljavajućim uslovima u pritvoru. Još jedan oblik naknade je pružanje novčane naknade, jedina opcija koja je moguća za osobe koje nisu više u pritvoru.

312. Ustanovivši povredu člana 13. u smislu člana 6. stav 1, vezano za nedostatak pravnih lijekova u domaćem pravu kojim bi se žalilo na dužinu trajanja građanskog postupka, u slučaju *Rutkowski i drugi protiv Poljske*, 2015 (stavovi 211–222), Sud je tražio od tužene države da preduzme nove mjere radi garancije obustave načela „fragmentacije postupka” i pružanja „adekvatnog i dovoljnog pravnog zadovoljenja”.

313. Također u kontekstu povrede člana 13. zajedno sa ili u vezi sa članom 6. stav 1. u vezi s nedostatkom djelotvornih pravnih lijekova u domaćem pravu kojim bi se žalilo na dužinu trajanja građanskog postupka, Sud je tražio od tužene države da uvede djelotvoran domaći pravni lijek, ili sistem pravnih lijekova, radi prevencije i radi naknade, koji će moći da pruže adekvatno pravno zadovoljenje u sljedećim slučajevima: *Rumpf protiv Njemačke*, 2010, stav 73; *Ümmühan Kaplan protiv Turske*, 2012, stav 75; *Glykantzi protiv Grčke*, 2012, stav 81; *Gazsó protiv Mađarske*, 2015, stav 39.

314. Ustanovivši povredu člana 13. u smislu člana 6. stav 1. vezano za nedostatak pravnih lijekova u domaćem pravu kojima bi se moglo žaliti na dužinu trajanja krivičnog postupka, u slučaju *Michelioudakis protiv Grčke*, 2012 (stavovi 74–78) Sud je tražio od tužene države da uvede djelotvorne domaće pravne lijekove, ili da uspostavi pravne lijekove (radi prevencije da se ubrza postupak i radi naknade ili smanjenje kazne), koji mogu da obezbijede adekvatno i dovoljno pravno zadovoljenje.

315. U vezi sa povredom člana 13. u smislu člana 6. stav 1. o nedostatku djelotvornog pravnog lijeka u domaćem pravu kojim bi se žalili na dužinu trajanja upravnog postupka, u slučaju *Vassilios Athanasiou i drugi protiv Grčke*, 2010 (stavovi 54–57), Sud je tražio od tužene države da uvede djelotvoran domaći pravni lijek ili sistem pravnih lijekova.

316. Sud je također imao priliku da istakne glavne kriterije za potrebe provjere djelotvornosti pravnih lijekova radi naknade u slučajevima o dužini trajanja postupka (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009, stav 99; vidjeti i pasus 164 ovog vodiča), i postojanje jake ali osporive pretpostavke da će dugačak postupak povremeno zahtijevati nematerijalnu štetu (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006, stavovi 203–204; *Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009, stav 100; vidjeti također pasuse 170 i 171 ovog vodiča).

317. U pogledu povrede člana 13. u smislu člana 6. stav 1. o nedostatku djelotvornog pravnog lijeka kojim bi se žalilo na produženo nesprovođenje konačnih sudskih odluka, u slučaju *Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009, stavovi 138–141, Sud je tražio od tužene države da uspostavi djelotvorni pravni lijek za pružanje naknade usljed neizvršenja ili kasnog izvršenja sudskih odluka. Vidjeti također u istom duhu *Yuriy Nikolayevich Ivanov protiv Ukrajine*³⁶, 2009, stavovi 91–94; *Manushaqe Puto i drugi protiv Albanije*, 2012, stavovi 110–118; *Gerasimov i drugi protiv Rusije*, 2014, stavovi 219–226.

36. Povreda člana 13. zajedno sa članom 6. stav 1. Konvencije i članom 1. Protokola br. 1.

318. Ustanovivši povredu člana 13. zajedno sa članom 8. u vezi s nedostatkom djelotvornih pravnih lijekova kojima bi se žalilo na propust da se riješi pitanje prava na prebivalište pojedinaca koji su „izbrisani” iz registra stalnih rezidenata nakon što je Slovenija povratila svoju nezavisnost, u slučaju *Kurić i drugi protiv Slovenije* [VV], 2012 (stav 415), Sud je tražio od tužene države da uspostavi *ad hoc* domaću šemu naknada.

2. Izvršenje presuda

319. U kontekstu izvršenja svojih presuda, Sud može tražiti od tužene države da preduzme opšte i/ili individualne mjere.

320. Ustanovivši povredu člana 13. u smislu člana 2 (procesni aspekt), u slučaju *Abakarova protiv Rusije*, 2015 (stav 114), Sud je tražio od tužene države da preduzme mjere kako bi osigurala adekvatnu zaštitu prava podnositeljice u bilo kojem novom postupku, uključujući i pristup mjerama za dobijanje reparacije od pretrpljene štete zbog povrede koju je zadobila u djetinjstvu i smrti porodice u smrtonosnom vazdušnom napadu na njeno selo.

321. Nakon povrede člana 13. u smislu člana 3 (materijalni aspekt), u slučaju *Tomov i drugi protiv Rusije*, 2019 (stavovi 190–197), Sud je tražio od tužene države da obezbijedi pravno zadovoljenje za odsustvo djelotvornog domaćeg pravnog lijeka, radi prevencije ili naknade, za prigovore o nečovječnim i ponižavajućim uslovima prevoza zatvorenika. Sud je naznačio kako treba obrađivati prigovore, vlasti pred kojima treba koristiti djelotvorne pravne lijekove, i potrebu da se pruži novčana naknada.

322. U *J.M.B. i drugi protiv Francuske*, 2020 (stav 316), Sud je tražio od tužene države da preduzme opšte mjere da uspostavi djelotvorne pravne lijekove radi prevencije u praksi kojima bi se moglo žaliti na loše uslove u pritvoru i prenatrpanost zatvora.

323. Ustanovivši povredu člana 13. u svjetlu člana 6. stav 1, vezano za nedostatak djelotvornih pravnih lijekova kojima bi se moglo žaliti na dužinu trajanja krivičnog postupka u slučaju *Dimitrov i Hamanov protiv Bugarske*, 2011 (stav 131), i u vezi s dužinom trajanja građanskog postupka u slučaju *Finger protiv Bugarske*, 2011 (stav 133), Sud je tražio od tužene države da uvede djelotvorne pravne lijekove radi naknade.

324. U slučaju *Lukenda protiv Slovenije*, 2005 (stav 98), tužena država je ohrabrena da ili izmijeni raspon pravnih lijekova ili da doda nove pravne lijekove kako bi obezbijedila istinito djelotvorno pravno zadovoljenje za povredu prava na pravično suđenje.

Lista citiranih predmeta

Sudska praksa citirana u ovom Vodiču odnosi se na presude i odluke koje je donio Sud i na odluke i izvještaje Evropske komisije za ljudska prava („Komisije”).

Osim ako nije drugačije naznačeno, sve reference se odnose na presude o meritumu koje je donijelo neko Vijeće Suda. Skraćenica „(odl.)” upućuje na odluku Suda, dok skraćenica „[VV]” označava da je predmet razmatralo Veliko vijeće.

Presude vijeća koje nisu pravosnažne u smislu člana 44. Konvencije označene su znakom (*) na donjem spisku. Član 44. stav 2. Konvencije glasi kako slijedi: „Presuda vijeća postaje konačna (a) kada stranke izjave da neće zahtijevati da se predmet iznese pred Veliko vijeće; ili (b) tri mjeseca poslije donošenja presude, ako se ne zatraži da se predmet iznese pred Veliko vijeće; ili (c) kada odbor Velikog vijeća odbije zahtjev za razmatranje na osnovu člana 43”. Kada odbor Velikog vijeća prihvati zahtjev da predmet bude izniet pred Veliko vijeće, presuda vijeća ne postaje pravosnažna i samim tim nema pravno dejstvo; pravosnažna postaje potonja presuda Velikog vijeća.

Hiperlinkovi za navedene predmete u elektronskoj verziji Vodiča vode do baze podataka HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>), koja pruža pristup sudskoj praksi Suda (presude i odluke Velikog vijeća, vijeća i komiteta, predmeti o kojima je dostavljeno obavještenje, savjetodavna mišljenja i pravni sažeci iz Informativne bilješke o sudskoj praksi) i Komisije (odluke i izvještaji), kao i do rezolucija Komiteta ministara.

Sud presude i odluke izriče na engleskom i/ili francuskom jeziku, koja su njegova dva službena jezika. HUDOC također sadrži prevode mnogih važnih predmeta na više od 30 nezvaničnih jezika, kao i linkove za oko stotinu online zbirki sudske prakse čiji su autori treća lica. Svim jezičkim verzijama koje su dostupne za navedene predmete može se pristupiti preko taba „Language versions” (Jezičke verzije) u bazi podataka HUDOC; to je tab koji se može naći nakon što kliknete na hiperlink predmeta.

—A—

- A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 35373/97, ESLJP 2002-X
- A.A. i drugi protiv Sjeverne Makedonije*, br. 55798/16 i četiri druga, 5. aprila 2022.
- A.B. protiv Nizozemske*, br. 37328/97, 29. januara 2002.
- A.B. i drugi protiv Francuske*, br. 11593/12, 12. jula 2016.
- A.C. i drugi protiv Španije*, br. 6528/11, 22. aprila 2014.
- A.M. protiv Nizozemske*, br. 29094/09, 5. jula 2016.
- Abakarova protiv Rusije*, br. 16664/07, 15. oktobra 2015.
- Abdolkhani i Karimnia protiv Turske*, br. 30471/08, 22. septembra 2009.
- Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 28. maja 1985, Serija A br. 94
- Abramciuc protiv Rumunije*, br. 37411/02, 24. februara 2009.
- Abuhmaid protiv Ukrajine*, br. 31183/13, 12. januara 2017.
- Airey protiv Irske*, 9. oktobra 1979, Serija A br. 32
- Akashev protiv Rusije*, br. 30616/05, 12. juna 2008.
- Akdivar i drugi protiv Turske*, 16. septembra 1996, *Izvještaji o presudama i odlukama 1996-IV*
- Akkad protiv Turske*, br. 1557/19, 21. juna 2022.
- Aksoy protiv Turske*, 18. decembra 1996, *Izvještaji o presudama i odlukama 1996-VI*
- Al-Nashif protiv Bugarske*, br. 50963/99, 20. juna 2002.
- Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 61498/08, ESLJP 2010.
- Al-Shari i drugi protiv Italije* (odl.), br. 57/03, 5. jula 2005.
- Albanese protiv Italije*, br. 77924/01, 23. marta 2006.

Aleksandr Andreyev protiv Rusije, br. 2281/06, 23. februara 2016.
Alekseyev protiv Rusije, br. 4916/07 i dva druga, 21. oktobra 2010.
Allanazarova protiv Rusije, br. 46721/15, 14. februara 2017.
Altun protiv Njemačke, br. 10308/83, Odluka Komisije od 3. maja 1983, Odluke i izvještaji (OI) 36
Amann protiv Švajcarske [VV], br. 27798/95, ESLJP 2000-II
Amat-G Ltd and Mebagishvili protiv Gruzije, br. 2507/03, ESLJP 2005-VIII
Ananyev i drugi protiv Rusije, br. 42525/07 i 60800/08, 10. januara 2012.
Anne-Marie Andersson protiv Švedske, 27. avgusta 1997, *Izvještaji o presudama i odlukama* 1997-IV
Assenov i drugi protiv Bugarske, 28. oktobra 1998, *Izvještaji o presudama i odlukama* 1998-VIII
Association Innocence en Danger and Association Enfance et Partage protiv Francuske, br. 15343/15 i 16806/15, 4. juna 2020.
Atanasov i Apostolov protiv Bugarske (odl.), br. 65540/16 i 22368/17, 27. juna 2017.
Ataman protiv Turske, br. 46252/99, 27. aprila 2006.
Athanassoglou i drugi protiv Švajcarske [VV], br. 27644/95, ESLJP 2000-IV
Aydın protiv Turske, 25. septembra 1997, *Izvještaji o presudama i odlukama* 1997 VI

—B—

B.A.C. protiv Grčke, br. 11981/15, 13. oktobra 2016.
Bączkowski i drugi protiv Poljske, br. 1543/06, 3. maja 2007.
Balmer-Schafroth i drugi protiv Švajcarske, 26. avgusta 1997, *Izvještaji o presudama i odlukama* 1997-IV

Bamouhammad protiv Belgije, br. 47687/13, 17. novembra 2015.
Bara i Kola protiv Albanije, br. 43391/18 i 17766/19, 12. oktobra 2021.
Barbotin protiv Francuske, br. 25338/16, 19. novembra 2020.
Bastys protiv Litvanije, br. 80749/17, 4. februara 2020.
Baumann protiv Francuske, br. 33592/96, ESLJP 2001-V
Bazorkina protiv Rusije, br. 69481/01, 27. jula 2006.
Bati i drugi protiv Turske, br. 33097/96 i 57834/00, ESLJP 2004-IV
Baysayeva protiv Rusije, br. 74237/01, 5. aprila 2007.
Beck protiv Norveške, br. 26390/95, 26. juna 2001.
Benediktov protiv Rusije, br. 106/02, 10. maja 2007.
Bensaid protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 44599/98, ESLJP 2001-I
Bergmann protiv Češke Republike, br. 8857/08, 27. oktobra 2011.
Beizaras i Levickas protiv Litvanije, br. 41288/15, 14. januara 2020.
Beshiri i drugi protiv Albanije (odl.), br. 29026/06 i 11 drugih, 17. marta 2020.
Bottaro protiv Italije, br. 56298/00, 17. jula 2003.
Boychev i drugi protiv Bugarske, br. 77185/01, 27. januara 2011.
Boyle i Rice protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 27. aprila 1988, Serija A br. 131
Brincat i drugi protiv Malte, br. 60908/11 i četiri druga, 24. jula 2014.
Brualla Gómez de la Torre protiv Španije, 19. decembra 1997, *Izvještaji o presudama i odlukama* 1997-VIII

Brudan protiv Rumunije, br. 75717/14, 10. aprila 2018.
Bubbins protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 50196/99, ESLJP 2005-II
Bucur i Toma protiv Rumunije, br. 40238/02, 8. januara 2013.
Budayeva i drugi protiv Rusije, br. 15339/02 i četiri druga, ESLJP 2008.
Bulgakov protiv Rusije, br. 20159/15, 23. juna 2020.
Burdov protiv Rusije (br. 2), br. 33509/04, ESLJP 2009.
Büyükdag protiv Turske, br. 28340/95, 21. decembra 2000.

—C—

C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 9276/81, Odluka Komisije od 17. novembra 1983, OI 35
C.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 4239/08, 13. novembra 2012.
C.N. i v. protiv Francuske, br. 67724/09, 11. oktobra 2012.
Çağan protiv Turske, br. 33646/96, 26. oktobra 2004.
Camenzind protiv Švajcarske, 16. decembra 1997, *Izveštaji o presudama i odlukama 1997-VIII*
Campbell i Fell protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 28. juna 1984, Serija A br. 80
Caraher protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 24520/94, ESLJP 2000-I
Cataldo protiv Italije (odl.), br. 45656/99, ESLJP 2004-VI
Cauchi protiv Malte, br. 14013/19, 25. marta 2021.
Çelik i İmret protiv Turske, br. 44093/98, 26. oktobra 2004.
Cenbauer protiv Hrvatske (odl.), br. 73786/01, 5. februara 2004.
Centar za pravne resurse u ime Valentin-a Câmpeanu-a protiv Rumunije [VV], br. 47848/08, ESLJP 2014.
Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 15. novembra 1996, *Izveštaji o presudama i odlukama 1996-V*
Charzyński protiv Poljske (odl.), br. 15212/03, ESLJP 2005-V
Chember protiv Rusije, br. 7188/03, ESLJP 2008.
Chernega i drugi protiv Ukrajine, br. 74768/10, 18. juna 2019.
Chiragov i drugi protiv Armenije [VV], br. 13216/05, ESLJP 2015.
Chitayev protiv Rusije, br. 59334/00, 18. januara 2007.
Chizzotti protiv Italije (odl.), br. 15535/02, 26. maja 2005.
Chizzotti protiv Italije, br. 15535/02, 2. februara 2006.
Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 2895/95, ESLJP 2002-VI
Clasens protiv Belgije, br. 26564/16, 28. maja 2019.
Cocchiarella protiv Italije [VV], br. 64886/01, ESLJP 2006-V
Colozza i Rubinat protiv Italije, br. 9024/80 i 9317/81, Odluka Komisije od 9. jula 1982, OI 28
Čonka protiv Belgije, br. 51564/99, ESLJP 2002-I
Costello-Roberts protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 25. marta 1993, Serija A br. 247-C
Council of Civil Service Unions i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 11603/85, Odluka Komisije od 20. januara 1987, OI 50
Crociani i drugi protiv Italije, br. 8603/79 i tri druga, Odluka Komisije od 18. decembra 1980, OI 22
Csepyová protiv Slovačke (odl.), br. 67199/01, 14. maja 2002.
Csüllög protiv Mađarske, br. 30042/08, 7. juna 2011.
Kipar protiv Turske [VV], br. 25781/94, ESLJP 2001-IV

—D—

D protiv Bugarske, br. 29447/17, 20. jula 2021.
D.M. protiv Grčke, br. 44559/15, 16. februara 2017.
Bierski protiv Poljske, br. 13557/02, 14. oktobra 2003.
D.P. i J.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 38719/97, 10. oktobra 2002.
Daddi protiv Italije (odl.), br. 15476/09, 2. juna 2009.
Davydov i drugi protiv Rusije, br. 75947/11, 30. maja 2017.
De Clerck protiv Belgije, br. 34316/02, 25. septembra 2007.
De Jong, Baljet i Van Den Brink protiv Nizozemske, 22. maja 1984, Serija A br. 77
De Souza Ribeiro protiv Francuske [VV], br. 22689/07, ESLJP 2012.
De Tommaso protiv Italije [VV], br. 43395/09, 23. februara 2017.
De Wilde, Ooms i Versyp protiv Belgije, 18. juna 1971, Serije A br. 12
Delle Cave i Corrado protiv Italije, br. 14626/03, 5. juna 2007.
Di Sante protiv Italije (odl.), br. 56079/00, 24. juna 2004.
Dikaïou i drugi protiv Grčke, br. 77457/13, 16. jula 2020.

Dimitrov protiv Bugarske (odl.), br. 55861/00, 9. maja 2006.
Dimitrov i Hamanov protiv Bugarske, br. 48059/06 i 2708/09, 10. maja 2011.
Djavit An protiv Turske, br. 20652/92, ESLJP 2003-III
Doğan Altun protiv Turske, br. 7152/08, 26. maja 2015.
Domján protiv Mađarske (odl.), br. 5433/17, 14. novembra 2017.
Doran protiv Irske, br. 50389/99, ESLJP 2003-X
Đorđević protiv Hrvatske, br. 41526/10, ESLJP 2012.
Driza protiv Albanije, br. 33771/02, ESLJP 2007-V
Džinić protiv Hrvatske, br. 38359/13, 17. maja 2016.

—E—

E. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 33218/96, 26. novembra 2002.
E.H. protiv Francuske, br. 39126/18, 22. jula 2021.
Edward i Cynthia Zammit Maempel protiv Malte, br. 3356/15, 15. januara 2019.
Efstratiou protiv Grčke, 18. decembra 1996, *Izveštaji o presudama i odlukama* 1996-V
Ekşi i Ocak protiv Turske, br. 44920/04, 23. februara 2010.
El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije [VV], br. 39630/09, ESLJP 2012.
Engels protiv Rusije, br. 61919/16, 23. juna 2020.
Esposito protiv Italije (odl.), br. 34971/02, 5. aprila 2007.
Etxeberria i drugi protiv Španije, br. 35579/03 i tri druga, 30. juna 2009.

—F—

Ferre Gisbert protiv Španije, br. 39590/05, 13. oktobra 2009.
Finger protiv Bugarske, br. 37346/05, 10. maja 2011.
Frasik protiv Poljske, br. 22933/02, ESLJP 2010.
Frérot protiv Francuske, br. 70204/01, 12. juna 2007.

—G—

G.B. i drugi protiv Turske, br. 4633/15, 17. oktobra 2019.
G.H.H. i drugi protiv Turske, br. 43258/98, ESLJP 2000-VIII
Gagliano Giorgi protiv Italije, br. 23563/07, ESLJP 2012 (izvodi)
Gahramanli i drugi protiv Azerbejdžana, br. 36503/11, 8. oktobra 2015.
Galan protiv Italije (odl.), br. 63772/16, 18. maja 2021.
Galanopoulos protiv Grčke, br. 11949/09, 19. decembra 2013.
Galea i Pavia protiv Malte, br. 77209/16 i 77225/16, 11. februara 2020.
Gazsó protiv Mađarske, br. 48322/12, 16. jula 2015.
Gebremedhin [Gaberamadhien] protiv Francuske, br. 25389/05, ESLJP 2007-II
Gerasimov i drugi protiv Rusije, br. 29920/05 i deset drugih, 1. jula 2014.
Giuliani i Gaggio protiv Italije [VV], br. 23458/02, ESLJP 2011.
Giuseppina i Orestina Procaccini protiv Italije [VV], br. 65075/01, 29. marta 2006.
Glas Nadezhda EOOD i Elenkov protiv Bugarske, br. 14134/02, 11. oktobra 2007.
Glykantzi protiv Grčke, br. 40150/09, 30. oktobra 2012.
Gökçe i Demirel protiv Turske, br. 51839/99, 22. juna 2006.
Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 21. februara 1975, Serija A br. 18
Gömi i drugi protiv Turske, br. 35962/97, 21. decembra 2006.
Gongadze protiv Ukrajine, br. 34056/02, ESLJP 2005-XI
Gorlov i drugi protiv Rusije, br. 27057/06 i dva druga, 2. jula 2019.
Gouarré Patte protiv Andore, br. 33427/10, 12. januara 2016.
Grosaru protiv Rumunije, br. 78039/01, ESLJP 2010.
Gusinskiy protiv Rusije (odl.), br. 70276/01, 22. maja 2003.

Gustafsson protiv Švedske, 25. aprila 1996, *Izveštaji o presudama i odlukama* 1996-II

—H—

Halford protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 25. juna 1997, *Izveštaji o presudama i odlukama* 1997-III

Hartman protiv Češke Republike, br. 53341/99, ESLJP 2003-VIII

Hasan i Chaush protiv Bugarske [VV], br. 30985/96, ESLJP 2000-XI

Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 36022/97, ESLJP 2003-VIII

Haugen protiv Norveške, br. 59476/21, 15. oktobra 2024.

Hiernaux protiv Belgije, br. 28022/15, 24. januara 2017.

Hilal protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 45276/99, ESLJP 2001-II

Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije [VV], br. 27765/09, ESLJP 2012.

Hokkanen protiv Finske, 23. septembra 1994, Serija A br. 299-A

Horvat protiv Hrvatske, br. 51585/99, ESLJP 2001-VIII

Hugh Jordan protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 24746/94, 4. maja 2001.

Hüseyin Esen protiv Turske, br. 49048/99, 8. avgusta 2006.

Hüsniye Tekin protiv Turske, br. 50971/99, 25. oktobra 2005.

—I—

I.M. protiv Francuske, br. 9152/09, 2. februara 2012.

Iatridis protiv Grčke [VV], br. 31107/96, ESLJP 1999-II

İçyer protiv Turske (odl.), br. 18888/02, ESLJP 2006-I

İlhan protiv Turske [VV], br. 22277/93, ESLJP 2000-VII

Ilyushkin i drugi protiv Rusije, br. 5734/08 i 28 drugih, 17. aprila 2012.

Imakayeva protiv Rusije, br. 7615/02, ESLJP 2006-XIII

İordache protiv Rumunije, br. 6817/02, 14. oktobra 2008.

Iorgov protiv Bugarske, br. 40653/98, 11. marta 2004.

Iovchev protiv Bugarske, br. 41211/98, 2. februara 2006.

İrfan Güzel protiv Turske, br. 35285/08, 7. februara 2017.

Isayeva protiv Rusije, br. 57950/00, 24. februara 2005.

Ismayilov protiv Azerbejdžana, br. 4439/04, 17. januara 2008.

Ivan Atanasov protiv Bugarske, br. 12853/03, 2. decembra 2010.

—J—

J.M.B. i drugi protiv Francuske, br. 9671/15 i 31 drugi, 30. januara 2020.

Jabari protiv Turske, br. 40035/98, ESLJP 2000-VIII

James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 21. februara 1986, Serija A br. 98

Janowiec i drugi protiv Rusije (odl.), br. 55508/07 i 29520/09, 5. jula 2011.

Jaremowicz protiv Poljske, br. 24023/03, 5. januara 2010.

Januškevičienė protiv Litvanije, br. 69717/14, 3. septembra 2019.

Jeronovičs protiv Latvije [VV], br. 44898/10, 5. jula 2016.

Johnston i drugi protiv Irske, br. 9697/82, Izveštaj Komisije od 5. marta 1995, Serija B br. 95

—K—

Kadiķis protiv Latvije (br. 2), br. 62393/00, 4. maja 2006.

Kadubec protiv Slovačke, 2. septembra 1998, *Izveštaji o presudama i odlukama* 1998-VI

Kaić i drugi protiv Hrvatske, br. 22014/04, 17. jula 2008.

Kamasinski protiv Austrije, 19. decembra 1989, Serija A br. 168

Karabeyoğlu protiv Turske, br. 30083/10, 7. juna 2016.

Karaçay protiv Turske, br. 6615/03, 27. marta 2007.

Karácsony i drugi protiv Mađarske [VV], br. 42461/13 i 44357/13, 17. maja 2016.
Kaya protiv Turske, 19. februara 1998, *Izveštaji o presudama i odlukama* 1998-I
Kaya i Seyhan protiv Turske, br. 30946/04, 15. septembra 2009.
Kayasu protiv Turske, br. 64119/00 i 76292/01, 13. novembra 2008.
Kangasluoma protiv Finske, br. 48339/99, 20. januara 2004.
Karandja protiv Bugarske, br. 69180/01, 7. oktobra 2010.
Keegan protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 28867/03, ESLJP 2006-X
Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 27229/95, ESLJP 2001-III
Kelly i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 30054/96, 4. maja 2001.
Kenedi protiv Mađarske, br. 31475/05, 26. maja 2006.
Khashiyev i Akayeva protiv Rusije, br. 57942/00 i 57945/00, 24. februara 2005.
Khadisov i Tsechoyev protiv Rusije, br. 21519/02, 5. februara 2009.
Khan protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 35394/97, ESLJP 2000-V
Khider protiv Francuske, br. 39364/05, 9. jula 2009.
Khlaifia i drugi protiv Italije [VV], br. 16483/12, 15. decembra 2016.
Kılıç protiv Turske, br. 22492/93, ESLJP 2000-III
Kiril Zlatkov Nikolov protiv Francuske, br. 70474/11 i 68038/12, 10. novembra 2016.
Klass i drugi protiv Njemačke, 6. septembra 1978, Serija A br. 28
Konstas protiv Grčke, br. 53466/07, 24. maja 2011.
Konti-Arvantini protiv Grčke, br. 53401/99, 10. aprila 2003.
Kontrová protiv Slovačke, br. 7510/04, 31. maja 2007.
Kopczynski protiv Poljske, br. 28863/95, Odluka Komisije 1. jula 1998.
Krasuski protiv Poljske, br. 61444/00, ESLJP 2005-V
Kudła protiv Poljske [VV], br. 30210/96, ESLJP 2000-XI
Kudlička protiv Češke Republike (odl.), br. 21588/12, 3. marta 2015.
Kuppinger protiv Njemačke, br. 62198/11, 15. januara 2015.
Kurić i drugi protiv Slovenije [VV], br. 26828/06, ESLJP 2012.
Kurt protiv Turske, 25. maja 1998, *Izveštaji o presudama i odlukama* 1998-III

—L—

Lashmankin i drugi protiv Rusije, br. 57818/09 i 14 drugih, 7. februara 2017.
Leander protiv Švedske, 26. marta 1987, Serija A br. 116
Liberty i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 58243/00, 1. jula 2008.
Lindberg protiv Švedske (odl.), br. 48198, 15. januara 2004.
Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 8. jula 1986, Serija A br. 102
Lonić protiv Hrvatske, br. 8067/12, 4. decembra 2014.
Loste protiv Francuske, br. 59227/12, 3. novembra 2022.
Lukenda protiv Slovenije, br. 23032/02, ESLJP 2005-X
Luli i drugi protiv Albanije, br. 64480/09 i pet drugih, 1. aprila 2014.
Luluyev i drugi protiv Rusije, br. 69480/01, ESLJP 2006-XIII

—M—

M. i drugi protiv Bugarske, br. 41416/08, 26. jula 2011.
M.A. protiv Kipra, br. 41872/10, ESLJP 2013.
M.K. i drugi protiv Poljske, br. 40503/17 i dva druga, 23. jula 2020.
M.S. protiv Švedske, 27. avgusta 1997, *Izveštaji o presudama i odlukama* 1997-IV
M.S.S. protiv Belgije i Grčke [VV], br. 30696/09, ESLJP 2011.
Macready protiv Češke Republike, br. 4824/06 i 15512/08, 22. aprila 2010.
Mahmut Kaya protiv Turske, br. 22535/93, ESLJP 2000-III
Makaratzis protiv Grčke [VV], br. 50385/99, ESLJP 2004-XI

Mandić i Jović protiv Slovenije, br. 5774/10 i 5985/10, 20. oktobra 2011.
Manushaqe Puto i drugi protiv Albanije, br. 604/07 i tri druga, 31. jula 2012.
Margareta i Roger Andersson protiv Švedske, 25. februara 1992, Serija A br. 226-A
Marshall i drugi protiv Malte, br. 79177/16, 11. februara 2020.
Martins Castro i Alves Correia de Castro protiv Portugala, br. 33729/06, 10. juna 2008.
Maskhadova i drugi protiv Rusije, br. 18071/05, 6. juna 2013.
Maslák protiv Slovačke (br. 2), br. 38321/17, 31. marta 2022.
Matos e Silva, Lda., i drugi protiv Portugala, 16. septembra 1996, *Izveštaji o presudama i odlukama* 1996-IV
Maurice protiv Francuske [VV], br. 11810/03, ESLJP 2005-IX
McDonnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 19563/11, 9. decembra 2014.
McFarlane protiv Irske [VV], br. 31333/06, 10. septembra 2010.
McGlinchey i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 50390/99, ESLJP 2003-V
McKerr protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 28883/95, ESLJP 2001-III
McMichael protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 24. februara 1995, Serija A br. 307-B
Članovi zajednice Gldani Jehovinih svjedoka i drugi protiv Gruzije, br. 71156/01, 3. maja 2007.
Mendrei protiv Mađarske (odl.), br. 54927/15, 19. juna 2018.
Menesheva protiv Rusije, br. 59261/00, ESLJP 2006-III
Menteş i drugi protiv Turske, 28. novembra 1997, *Izveštaji o presudama i odlukama* 1997-VIII
Metaxas protiv Grčke, br. 8415/02, 27. maja 2004.
Metin Turan protiv Turske, br. 20868/02, 14. novembra 2006.
Crkva besarabijske mitropolije i drugi protiv Moldavije, br. 45701/99, ESLJP 2001-XII
Michelioudakis protiv Grčke, br. 54447/10, 3. aprila 2012.
Mifsud protiv Francuske (odl.) [VV], br. 57220/00, ESLJP 2002-VIII
Mik i Jovanović protiv Srbije (odl.), br. 9291/14 i 63798/14, 23. marta 2021.
Mir Isfahani protiv Nizozemske (odl.), br. 31252/03, 31. avgusta 2008.
Mosendz protiv Ukrajine, br. 52013/08, 17. januara 2013.
Moustahi protiv Francuske, br. 9347/14, 25. juna 2020.
Mozer protiv Republike Moldavije i Rusije [VV], br. 11138/10, 23. februara 2016.
Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije, br. 13178/03, ESLJP 2006-XI
Mugemangango protiv Belgije [VV], br. 310/15, 17. jula 2020.
Müller protiv Austrije, br. 5849/72, Odluka Komisije od 16. decembra 1974, OI 1
Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 28. oktobra 1994, Serija A br. 300-A
Musa i drugi protiv Bugarske, br. 61259/00, 11. januara 2007.
Müslim protiv Turske, br. 53566/99, 26. aprila 2005.

—N—

N. protiv Švedske, br. 11366/85, Odluka Komisije od 16. oktobra 1986, OI 50
N.D. i N.T. protiv Španije [VV], br. 8675/15 i 8697/15, 13. februara 2020.
Nada protiv Švajcarske [VV], br. 10593/08, ESLJP 2012.
Nasr i Ghali protiv Italije, br. 44883/09, 23. februara 2016.
Nastou protiv Grčke (br. 2), br. 16163/02, 15. jula 2005.
Neshkov i drugi protiv Bugarske, br. 36925/10 i pet drugih, 27. januara 2015.
Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunije [VV], br. 41720/13, 25. juna 2019.
Nikitin i drugi protiv Estonije, br. 23226/16 i šest drugih, 29. januara 2019.
Nikolova protiv Bugarske [VV], br. 31195/96, ESLJP 1999-II
Nogolica protiv Hrvatske (odl.), br. 77784/01, ESLJP 2002-VIII
Norbert Sikorski protiv Poljske, br. 17599/05, 22. oktobra 2009.
Nuri Kurt protiv Turske, br. 37038/97, 29. novembra 2005.
Nuvoli protiv Italije, br. 41424/98, 16. maja 2002.

—O—

O’Keeffe protiv Irske [VV], br. 35810/09, ESLJP 2014.
Olisov i drugi protiv Rusije, br. 10825/09 i dva druga, 2. maja 2017.
Olivieri i drugi protiv Italije, br. 17708/12 i tri druga, 25. februara 2016.
Olsson protiv Švedske (br. 1), 24. marta 1988, Serija A br. 130
Öneryıldız protiv Turske [VV], br. 48939/99, ESLJP 2004-XII
OOO Flavus i drugi protiv Rusije, br. 12468/15 i dva druga, 23. juna 2020.
Orhan protiv Turske, br. 25656/94, 18. juna 2002.
Özgür Radyo-Ses Radyo Televizyon Yayın Yapım Ve Tanıtım A.Ş. protiv Turske (br. 1), br. 64178/00 i četiri druga, 30. marta 2006.
Özpınar protiv Turske, br. 20999/04, 19. oktobra 2010.

—P—

Paksas protiv Litvanije [VV], br. 34932/04, ESLJP 2011.
Panju protiv Belgije, br. 18393/09, 28. oktobra 2014.
Panju protiv Belgije (br. 2), br. 49072/21, 23. maja 2023
Panteleyenکو protiv Ukrajine, br. 11901/02, 29. juna 2006.
Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 46477/99, ESLJP 2002-II
Paulino Tomás protiv Portugala (odl.), br. 58698/00, ESLJP 2003-VIII
Paunović i Milivojević protiv Srbije, br. 41683/06, 24. maja 2016.
Payet protiv Francuska, br. 19606/08, 20. januara 2011.
Peck protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 44647/98, ESLJP 2003-I
Peev protiv Bugarske, br. 64209/01, 26. jula 2007.
Petkov i drugi protiv Bugarske, br. 77568/01 i dva druga, 11. juna 2009.
Pine Valley Developments Ltd i drugi protiv Irske, br. 12742/87, Odluka Komisije od 3. maja 1989, OI 61
Pine Valley Developments Ltd i drugi protiv Irske, 29. novembra 1991, Serija A br. 222
Pizzetti protiv Italije, br. 12444/86, Izveštaj Komisije od 10. decembra 1991.
Plattform “Arzte für das Leben” protiv Austrije, 21. juna 1988, Serija A br. 139
Poghosyan i Baghdasaryan protiv Armenije, br. 22999/06, ESLJP 2012.
Polgar protiv Rumunije, br. 39412/19, 20. jula 2021.
Posevini protiv Bugarske, br. 63638/14, 19. januara 2017.
Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 21. februara 1990, Serija A br. 172
Princ Hans-Adam II od Lihtenštajna protiv Njemačke [VV], br. 42527/98, ESLJP 2001-VIII

—R—

R. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 10496/83, Odluka Komisije 14. maja 1984, OI 38
R.D. protiv Francuske, br. 34648/14, 16. juna 2016.
Ramadhi i drugi protiv Albanije, br. 38222/02, 13. novembra 2007.
Ramirez Sanchez protiv Francuske [VV], br. 59450/00, ESLJP 2006-IX
Ramsahai i drugi protiv Nizozemske [VV], br. 52391/99, ESLJP 2007-II
Ratushna protiv Ukrajine, br. 17318/06, 2. decembra 2010.
Reynolds protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 2694/08, 13. marta 2012.
Riccardi Pizzati protiv Italije [VV], br. 62361/00, 29. marta 2006.
Riener protiv Bugarske, br. 46343/99, 23. maja 2006.
Rišková protiv Slovačke, br. 58174/00, 22. avgusta 2006.
Riza i drugi protiv Bugarske, br. 48555/10 i 48377/10, 13. oktobra 2015.
Rizvanov protiv Azerbejdžana, br. 31805/06, 17. aprila 2012.
Rizzo i drugi protiv Malte, br. 36318/21, 16. januara 2024.
Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 32555/96, ESLJP 2005-X

Roman Zakharov protiv Rusije [VV], br. 47143/06, ESLJP 2015.
Rotaru protiv Rumunije [VV], br. 28341/95, ESLJP 2000-V
Roth protiv Njemačke, br. 6780/18 i 30776/18, 22. oktobra 2020.
Rumpf protiv Njemačke, br. 46344/06, 2. septembra 2010.
Ruslan Yakovenko protiv Ukrajine, br. 5425/11, ESLJP 2015.
Ruska konzervativna stranka preduzetnika i drugi protiv Rusije, br. 55066/00 i 55638/00, ESLJP 2007-I
Rutkowski i drugi protiv Poljske, br. 72287/10, 7. jula 2015.

—S—

S.H. protiv Malte, br. 37241/21, 20. decembra 2022.
S.K. protiv Rusije, br. 52722/15, 14. februara 2017.
S.W. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 87/18, 22. juna 2021.
Sabou i Pircalab protiv Rumunije, br. 46572/99, 28. septembra 2004.
Saccoccia protiv Austrije (odl.), br. 69917/01, 5. jula 2007.
Saggio protiv Italije, br. 41879/98, 25. oktobra 2001.
Sakkal i Fares protiv Turske (odl.), br. 52902/15, 7. juna 2016.
Salah Sheek protiv Nizozemske, br. 1948/04, 11. januara 2007.
Salman protiv Turske [VV], br. 21986/93, ESLJP 2000-VII
Sampanis i drugi protiv Grčke, br. 32526/05, 5. juna 2008.
Sargsyan protiv Azerbejdžana [VV], br. 40167/06, ESLJP 2015.
Saygılı protiv Turske (odl.), br. 42914/16, 11. jula 2017.
Scoppola protiv Italije (br. 2) [VV], br. 10249/03, 17. septembra 2009.
Scordino protiv Italije (br. 1) [VV], br. 36813/97, ESLJP 2006-V
Šečić protiv Hrvatske, br. 40116/02, 31. maja 2007.
Segerstedt-Wiberg i drugi protiv Švedske, br. 62332/00, ESLJP 2006-VII
Semenya protiv Švajcarske, br. 10934/21, 11. jula 2023.
Shamayev i drugi protiv Gruzije i Rusije, br. 36378/02, ESLJP 2005-III
Shanaghan protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 37715/97, 4. maja 2001.
Shmelev protiv Rusije (odl.), br. 41743/17 i 16 drugih, 17. marta 2020.
Silver i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 25. marta 1983, Serija A br. 61
Simaldone protiv Italije, br. 22644/03, 31. marta 2009.
Singh i drugi protiv Belgije, br. 33210/11, 2. oktobra 2012.
Sitkov protiv Rusije (odl.), br. 55531/00, 9. novembra 2004.
Slaviček protiv Hrvatske (odl.), br. 20862/02, ESLJP 2002-VII
Slimani protiv Francuske, br. 57671/00, ESLJP 2004-IX
Smith i Grady protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 33985/96 i 33986/96, ESLJP 1999-VI.
Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 7. jula 1989, Serija A br. 161
Söylemez protiv Turske, br. 46661/99, 21. septembra 2006.
Sporrong i Lönnroth protiv Švedske, 23. septembra 1982, Serija A br. 52
Stanev protiv Bugarske [VV], br. 36760/06, ESLJP 2012.
Stelian Roșca protiv Rumunije, br. 5543/06, 4. juna 2013.
Stella i drugi protiv Italije (odl.), br. 49169/09 i deset drugih, 16. septembra 2014.
Stewart-Brady protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 27436/95 i 28406/95, Odluka Komisije od 2. jula 1997, OI 90-B
Stoica protiv Rumunije, br. 42722/02, 4. marta 2008.
Strack i Richter protiv Njemačke (odl.), br. 28811/12 i 50303/12, 5. jula 2016.
Stratégies et Communications i Dumoulin protiv Belgije, br. 37370/97, 15. jula 2002.
Sukachov protiv Ukrajine, br. 14057/17, 30. januara 2020.
Sultan Öner i drugi protiv Turske, br. 73792/01, 17. oktobra 2006.
Vrhovno sveto vijeće muslimanske zajednice protiv Bugarske, br. 39023/97, 16. decembra 2004.
Sürmeli protiv Njemačke [VV], br. 75529/01, ESLJP 2006-VII

Švedski sindikat mašinovođa protiv Švedske, 6. februara 1976, Serija A br. 20
Syrkin protiv Rusije (odl.), br. 44125/98, 25. novembra 1999.

—T—

T.I. protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 43844/98, ESLJP 2000-III
T.P. i K.M. protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 28945/95, ESLJP 2001-V
Tagayeva i drugi protiv Rusije, br. 26562/07 i šest drugih, 13. aprila 2017.
Tanrikulu protiv Turske [VV], br. 23763/94, ESLJP 1999-IV
The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 2), 26. novembra 1991, Serija A br. 217
Times Newspapers Ltd i Andrew Neil protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 14644/89, Izvještaj Komisije od 8. oktobra 1991.
Titan Total Group S.R.L. protiv Republike Moldavije, br. 61458/08, 6. jula 2021.
Tomov i drugi protiv Rusije, br. 18255/10 i pet drugih, 9. aprila 2019.
Toplak i Mrak protiv Slovenije, br. 34591/19 i 42545/19, 26. oktobra 2021.
Torreggiani i drugi protiv Italije, br. 43517/09 i šest drugih, 8. januara 2013.
Tregubenko protiv Ukrajine (odl.), br. 61333/00, 21. oktobra 2003.
Tsirlis and Kouloumpas protiv Grčke, 29. maja 1997, *Izvještaji o presudama i odlukama* 1997-III
Tsonyo Tsonov protiv Bugarske, br. 33726/03, 1. oktobra 2009.
Tüm Haber Sen i Çınar protiv Turske, br. 28602/95, 21. februara 2006.

—U—

Ulemek protiv Hrvatske, br. 21613/16, 31. oktobra 2019.
Ümmühan Kaplan protiv Turske, br. 24240/07, 20. marta 2012.

—V—

Valada Matos das Neves protiv Portugala, br. 73798/13, 29. oktobra 2015.
Valaitis protiv Litvanije, br. 39375/19, 17. januara 2023.
Valsamis protiv Grčke, 18. decembra 1996, *Izvještaji o presudama i odlukama* 1996-VI
Varga i drugi protiv Mađarske, br. 14097/12 i pet drugih, 10. marta 2015.
Vasilev i Doycheva protiv Bugarske, br. 14966/04, 31. maja 2012.
Vassilios Athanasiou i drugi protiv Grčke, br. 50973/08, 21. decembra 2010.
Velikovi i drugi protiv Bugarske, br. 43278/98 i osam drugih, 15. marta 2007.
Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs i Gubi protiv Austrije, 19. decembra 1994, Serija A br. 302
Verein Alternatives Lokalradio Bern i Verein Radio Dreyeckland Basel protiv Švajcarske, no. 10746/84, Odluka Komisije od 16. oktobra 1986, OI 49
Verrascina i drugi protiv Italije, br. 15566/13 i pet drugih, 28. aprila 2022.
Vidas protiv Hrvatske, br. 40383/04, 3. jula 2008.
Vilvarajah i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 30. oktobra 1991, Serija A br. 215
Vlad i drugi protiv Rumunije, br. 40756/06 i dva druga, 26. novembra 2013.
Vladimir Kharitonov protiv Rusije, br. 10795/14, 23. juna 2020.
Volodya Avetisyan protiv Armenije, br. 39087/15, 3. maja 2022.
Vučković i drugi protiv Srbije (prethodni prigovor) [VV], br. 17153/11 i 29 drugih, 25. marta 2014.

—W—

W. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 8. jula 1987, Serija A br. 121
Wainwright protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 12350/04, ESLJP 2006-X
Walter protiv Italije (odl.), br. 18059/06, 11. jula 2006.
Wasserman protiv Rusije (br. 2), br. 21071/05, 10. aprila 2008.

Wendenburg i drugi protiv Njemačke (odl.), br. 71630/01, ESLJP 2003-II
Wille protiv Lihtenštajna [VV], br. 28396/95, ESLJP 1999-VII

—X—

X i drugi protiv Rusije, br. 78042/16 i 66158/14, 14. januara 2020.
X. i Y. protiv Nizozemske, 26. marta 1985, Serija A br. 91

—Y—

Yarashonen protiv Turske, br. 72710/11, 24. juna 2014.
Yaşa protiv Turske, 2. septembra 1998, *Izveštaji o presudama i odlukama* 1998-VI
Yassar Hussain protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 8866/04, ESLJP 2006-III
Yengo protiv Francuske, br. 50494/12, 21. maja 2015.
Yoh-Ekale Mwanje protiv Belgije, br. 10486/10, 20. decembra 2011.
Young, James i Webster protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 7601/76 i 7806/77, Izveštaj Komisije od 14. decembra 1979, Serija B, br. 39
Younger protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 57420/00, ESLJP 2003-I
Yuriy Nikolayevich Ivanov protiv Ukrajine, br. 40450/04, 15. oktobra 2009.
Yuriy Romanov protiv Rusije, br. 69341/01, 25. oktobra 2005.

—Z—

Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 29392/95, ESLJP 2001-V
Z. i E. protiv Austrije, br. 10153/82, Odluka Komisije od 13. oktobra 1986, OI 49
Zarakolu i Belge Uluslararası Yayıncılık protiv Turske, br. 26971/95 i 37933/97, 13. jula 2004.
Zavoloka protiv Latvije, br. 58447/00, 7. jula 2009.
Zazanis protiv Grčke, br. 68138/01, 18. novembra 2004.
Zeliof protiv Grčke, br. 17060/03, 24. maja 2007.